

• M. Mai^{se} di Renda

Il Marchese di Renda

5. 1. 17.

Olim
Dom. Cotunui
Nunc
Prosperi de Rosa

TRACTATUS
NOVI
DE POTV CAPHE;
DE
CHINENSIVM THE;
ET
DE CHOCOLATA.

PARISIIS,
Apud PETRUM MUGUET.

M. DC. LXXXV.

Olim
Dom. ⁱⁱ Coturnii
Nunc
Prosperi de Rosa 2

TRACTATUS
NOVI
DE POTU CAPHE;
DE
CHINENSIVM THE;
ET
DE CHOCOLATA.

PARISIIS,
Apud PETRUM MUGUET.

M. DC. LXXXV.

BIBLIOPOLA

Lectori Salutem.

Tanto applausu excepta sunt. Opuscula hæc de *Chocolata*, *Caphè*, & herbâ *Thè*, Gallico idiomate nuperrime emissâ, ut iisdem carere Rempublicam Medicam nefas esse crediderim: De his ante aliquot retrò annos, peregrinantium cura & studio ad nos transvectis, multa circumferuntur, dubiæ fidei, ab iis quippe tradita qui ex traduce notitiam illorum consequuti sunt; Conscribendi vero materiam suppeditavit Vir Clarissimus, qui mores hominum multorum vidit & urbes, ac terras alio calentes sole, natales videlicet exotico-

rum illorum simplicium, peragravit & perlustravit; Idem quo ritu indigenæ colligunt, præparant, & in proprios usus flectunt, oculatus testis tabellis consignavit: Illorum mos cum in Europæos transmigraverit, adeo ut non minus apud hos quam illos exoticorum illorum usus increbescat, saluber aut infaluber prout dextrè aut sinistrè usurpantur; medicaminum quippe classi accensenda, ægris potius quam sanis consentanea, capropter manum Medicam requirebant documenta à Viro Clarissimo suggesta, qui nudam à se observatorum patrio in illorum solo historiam tradidit. Onus in se suscepit, quanquam gravioribus intentus, Vir Excellentissimus, Illustribus accensendus, D. D. *Jacobus Sponius*, Medi-

cus Lugdunensis, magni *Caroli*,
Parentis, eruditionis & politioris
literaturæ ex asse hæres: Ille civi-
bus suis primo observata illa Gal-
lica lingua conscripta dicavit, tri-
bus Tractatibus (unicuiq; simplici
suum assignans) distincta; postea
eadem Latinitate donari curavit;
ratus se rem non gratam modo, sed
& utilem cunctis Philiatris factu-
rum, in alias regiones, quæ Galli-
ca lingua non utuntur, evulgando,
& publici juris faciendo: Mate-
riam, quam superat opus, à Viro
tanti nominis excultum, benevolo
animo excipe Lector, & labori-
bus nostris fave.

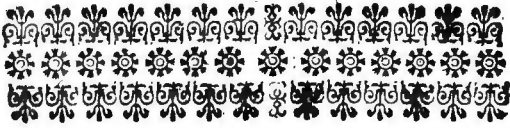
Ibrie vel Olla ad decoctionem Cafe

Planta Cafe'

Instrumentum ad torrefaciendam Cafam

Faba Cafe

TRACTATUS DE POTV CAPHE'

INFINITA Dei benignitas atque potentia creaturarum conservationi ultrò & abundè providit. Is ob oculos & quasi præ manibus nostris posuit ea omnia quibus aut pro alimento aut remedio utamur, quæque sanitati conservandæ aut restaurandæ conducere possunt. Nulla nobis magis apta videntur, quàm quæ apud nos germinant: sed curiosus & irrequietus hominis animus, alia è longinquo sollicitè quærit, patrium negligens solum ut remotum fodiat. Inde fit, ut in Medicina nulla hodie pharmaca magis in promptu sint quàm quæ nobis ab Oriente allata sunt: quasi ve-

rd fecundior sit sol ubi oritur, quàm ubi occidit; quasi Novercantem naturam accusarem, quæ Animali cuilibet prout ipsi convenit sapienter, ubi nascitur non subministrat unde sustentetur & conservetur: sordescunt domestica, peregrina laudantur.

Non est igitur quod miremur, homines contemptis periculis impensisque per mare per terras in remotas cursitare regiones, ut rara, nova & si Deo placet salutifera ex Indiâ utraque & remotissimis terræ plagis quotidie nobis afferant, inter quæ non infimum meretur locum Arabicum Café: cujus eximias vires scrutari mihi animus est, legitimumque usum indicare breviori & clariori quàm potero methodo.

CAP. I.

Quid sit Café & de genuino illius nomine.

CAfé est leguminis peregrini species, magnitudinis nostratium fabarum

DE POTU CAPHE. §

barum à quibus non admodum ablu-
dit, rotundum ex una parte ex altera
planum cum fissura in medio, coloris
inter candidum & flavum subobscu-
rum: involutum duplici cortice, inte-
riori admodum tenui & ejusdem colo-
ris ac granum ipsum exteriori verò
subnigro & satis crasso: verùm ad nos
fertur plerumque decorticatum: arbor
cujus est fructus similis est Evonymo,
recte Prospero Alpino in tractatu de
plantis Ægypti, vel etiam nostrati Ce-
raso, tum in foliis & ramis, tum in
magnitudine; frutex enim est tenui-
bus ramis, exiguis foliis, æquis, crassis
& viridentibus semper, citò tamen de-
ciduis remanente fructu donec perfe-
ctam maturitatem assequatur. At me-
lius innotescet ex tabella initio hujus
tractatus exhibita. Autores qui de
Café sermonem fecere illud ad faba-
rum genus referunt ob affinitatem
quam cum illis habet: quinque & vi-
ginti ab hinc annis adeo paucis inno-
tuerat in Gallia, ut à pluribus Moram
nuncuparetur, prout in quodam folio

4 TRACTATUS.

Lutetiæ Typis dato legere est, cùm tunc in Gallia forbitio hæc in usum revocari inciperet. Imo & nunc etsi invaluerit mirum quantum circa ejus nomen & qualitates Autores discrepent. Quidam antequam in pulverem redactum sit nominandum esse censent latinè *Bunchum*, gallicè, *Bon*. alii in pulverem redacto alia & varia nomina ipsi imponunt, nempe *Café*, *Cophé*, *Cavé*, *Cavet*, *Cahué*, *Caveah*, *Chaubé*, *Choana*, *Chaona*, aut *Cahueh*. Interea referam quæ ad me Alepo acerrimi ingenii vir (a) scripsit hac de re, consultis eruditioribus indigenis.

Fabæ de qua ad me scribis nomen, inquit, Arabiæ unde illam habemus idiomate est *Cahouieh*, Arabi enim; v. cōsonans ut cæteri populi non habent. Turcæ aliiq̄ue Orientales pronuntiant *Cahué*, originemq̄ue deducunt à *Cohuet* quod est robur: sic nuncupantes quia ejus effectus insignis est Corrobare. Hæc ille, verùm nos in hoc tractatu

(a) Dominus Eques D'Arvieux Consul pro Gallis.

Caphé

DE POTU CAPHE. 5
Caphé voce apud Europæos magis nota
perinde uti non dubitabimus.

C A P. II.

*Quibus in locis germinet Café &
quantum illius quotannis
ad nos perfertur.*

EX omnibus terræ plagis sola *Yemen* nunc dicta olim Arabia felix Café progignit, unde quibusdam Fabæ Arabicæ nomine non malè donatur. Nasctur absque cultura in illius vastis campis meridiem versus. Hinc collectum *Moram Loubeïam*. inq; alios maris rubris portus transvehitur. Mox cymbis *Geddæ* defertur maritimam Arabiæ *Petrææ* urbem ditioris *Cheriffi Meka*. Illic navibus, triremibusque imponitur, & ad maritimam itidem urbem *Sues* duas & viginti leucas circiter *Cairo* distantem amandatur: quò singulis annis viginti quinque millia Saccorum quorum singuli 300. libras continent, Camelis apportari solent.

Præterea decem aut quindecim millia ejusdem ponderis Mercatorum *Caravana* Medina cum Peregrinis Prophetæ devotis redux in Ægyptum & syriam affert, Arabesque non paucam etiam copiam ad celebres Mekæ nundinas deferunt.

Multi asserunt, orientis incolas priusquam Arabicam hant Fabam venum exponant, ne alibi seratur germen illius extinguendi causâ illam in aqua fervefacere, aut in clibano calente aliquandiu detinere. Alii quibus assentior, in contrariam eunt sententiam, huic innixi rationi. Si verum esset iniquiunt, Café fervefactum aut clibano leviter torrefactum fuisse, pauca ipsius grana, antequam ex Arabia transferrentur, suo cortice induta remanerent. Ille enim cortex tenuis admodum existens igne quantumvis levi in pulverem decideret, cum tamen plura cortice adhuc cum involuta nobis occurrant huc allata: præterquam quod saporem, odoremvè quendam torridum, quibus tamé carent, impertiretur ignis.

Nec

DE POTU CAPHE. 7

Nec mirandum in sola Felice Arabia paucos duntaxat agros huicce Fabæ procreandæ aptos esse. Haud dispar res agitur circa gummi arboris thurifera, quæ quidem arbor in vastis circa Sinai montem planitiebus, juxta mare rubrum crescit copiosissimè, at illinc semidiei itinere vix unam reperias, & si fortè quædam nascatur perpusilla est & gummi destituta. Ita omnibus notum est, res nonnullas aliquo in loco abundè provenire, alio verò propinquo desiderari. Cassiam optimam in certis Ægypti agris reperire est, in alio aliquot miliaribus distito aut nullem, aut nullius planè pretii: ita ut verbi gratiâ, *Pelusium* quadringenta aut quingenta centi pondia quotannis suppeditet, *Rousserum* verò circiter quindecim miliaribus distans, aut penitus nullam ejus arborem habeat, aut fermè sterilem.

CAP. III.

A quo tempore potio Cafè nobis & Orientalibus in usu sit.

Aquadraginta circiter annis tantum in Gallia Cafè innotuit, ejusque usus à quinque & viginti annis apud nos obtinuit. Ad id haud dubiè multum contulit novitatis studium. Observatur in Cancellarii Baconis operibus ante quinquaginta annos typis datis tunc temporis Anglis nonnisi nomine notum fuisse, ejusque virtutes eos penitus latuisse. *Turcis*, inquit *Autor* *quadam* *Planta* *species* *est*, *Cafè* *dicta*, *quam* *siccata* *in* *pulverem* *redigunt*, *ut* *ex* *ea* *cum* *aqua* *calida* *fiat* *potus*; *eo* *se* *credunt* *animosos* *&* *ingenio* *acres* *evadere*, *sed* *immoderate* *sumptus* *perturbat* *unde* *dignoscimus* *plantam* *illam* *ex* *remediis* *somniferis* *esse*: In quo certe fallitur, non ita facile certoque affirmari potest quandonam Cafè Orientalibus fuerit detectum. Verum non dubium est, quin uno loco citius quàm altero.

DE POTU CAFHE. 9

altero innotuerit ; eoq̄ue per multos annos antequàm in vulgus abierit nonnulli potiti videntur. Si iis quæ mihi ex Oriente scripta sunt fidem adhibeo, à duobus tantùm circiter seculis potui esse cæpit. Ita vulgari ac hodie, quod tamen in certum adhuc manet. Quandoquidem Ludovicus Bassano, Antonius Menavinus & Franciscus Sansoninus qui scripsere primus anno 1645. secundus 1548. alter verò 1563. ubi loquuntur de tribus Turcarum potionibus & eas describunt, nequidem unum verbum de Café pronuntiant, Quod si non est argumentum demonstrativum, indicium tamen est suspendendo iudicio sufficiens. Imo plures affirmant Turcis & eorum vicinis potum illum non fuisse admissum, nisi cùm sultanus Helim debellavit Ægyptum annis scilicet 1517. & 1518. ubi illius usum à longo jam tempore institutumprehenderunt. Hoc illi haud dubie ab Arabibus quibus Café à centum & septem annis notum erat. acceperant, si fidem iis adhibeamus quæ de hære-

ferunt Moderni quidam Autores quorum libri ea opinione sunt referti Razzim & Avicennam de eo sub nomine *Bunchi* differuisse, verum Velschius in suo tractatu de vena Medinensi probat *Bunchum* non esse Café Arabum, in ambigua voce errorem fuisse demonstrans. Adde quod Ebenbeitharasserat *Bunchum* esse *Nascaphthum* Dioscoridis, & *Ebenmarusi* notet in suo dictionario. *Bunchum* esse radicem odoriferam: reapte Avicenna ipsum radicibus adscribit, quod minime Café convenit. Præterea contendit Velschius, Prosperum Alpinum accepisse *Bun* pro eo quod dixit Avicenna de *glande unguentaria*, Arabibus appellata *Ban*, referre possem locum Avicennæ sed qui ex hujus Autoris obscuro textu *Fabæ nostræ Arabicæ* notitiam quaerunt, planè incerto nituntur argumento.

Marcus Paulus qui circa tertii decimi sæculi medium scripsit, quemque norunt accuratum, ne verbum quidem de ea in itineraio suo orientem

DE POTU CAPHE. II

tem versus profert. Prosper Alpinus qui à circiter centum annis iter fecit in Ægyptum & post ipsum Veslingius qui ibi sat diu versatus est, primi ex Europeis de illo scripsere id quod nos certiores facit, seculum cui Café detectio tribuitur, fortè non ita longè petendum esse. Apud omnes autem est in confesso hodie in Oriente in communem usum cessisse & eo more ut singulis mane ubi surrexerunt & suas fudere preces, sive domi sive foris, cujuscumque status, sexus & omnis ferme ætatis, vel iteratum craterem quam *fingeans* nominant assumere soleant, stomacho non jejuno ut pluribus in Gallia mos est, sed ab assumpto cibo. Magnates ante potum istum acceptum, jentaculum sumunt quod prandii loco esse posset & quocum ad secundam usque post meridiem horam cibo abstinent. Mercatores & Mercenarii parùm panis huic usui destinati, quem alicubi dicunt *Futier*, alibi *Quaqui* edere solent. Hujusmodi panis juxta eam quam ac

cepi figuram , panem buccellatum palmæ instar latum & planum refert. Verbò , & divites & pauperes singulis matutinis diebus antequam Café potent cibi aliquid sumunt , persuasi id stomacho jejuno sumptum in bilem converti ac quidquid in stomacho offendit in bilem immutare , ipsum arrodere , devorare & ad exinanitionem usque debilitare , membra omnia gravedine afficere , appetitum tollere , anxietate , mœrore & impatientia animum cumulare , totum denique corpus dejicere. Hinc est quòd ad portas tabernarum Café , innumeri reperiantur vendentes *Futier* , buccellatos aliosque artopticios panes , quos potaturi manducandos emunt , experientia edocti illud hac cautione sumptum salubrius esse : quod locum dedit proverbio , inter eos obtinenti , si ante Café sumptionem nihil haberent manducandum suæ rogæ globulum deglutiendum esse aut eo abstinendum ,

Interim

Interim, Orientalium pace dicam Medicinæ haud perientissimorum, quotidianâ experientiâ comprobatur in nostris regionibus illud etiam jejunos juvare; quamvis fatebor jam pastis esse salubrius, maximè si contra stomachi incommoda adhibeatur. Circa hæc tamen nullas certas possumus præscribere regulas. Pro vario uniuscujusque temperamento varias necesse est habere rationes, cum remedia & alimenta inequalis sint virtutis juxta diversa quibus applicantur subjecta. Hæc apud Turcas opinio invaluit portionem hanc non sanitati solum sed nutritioni quoque multum conducere; quod Eruditi humori Oleagineo Café à natura insito adscribunt; quippe Qui non solum fermenti æstum temperat, impedit ne stomachi membranas vellicet cibi appetentiam retardat, sed etiam materiam quamdam in succum nutritivum convertibilem suppeditat, spiritusque reficit utuntur eo pauperes, quo sumptui parcant; & revera plu-

res in illis regionibus mihi amici, Literis me monent operarios quosdam haustis mane aliquot crateribus, & aliquot aliis per reliquum diem, ipsum absque cibo transigere. In hisce autem regionibus hanc qualitatem saltem non adeo sensibilem ipsi inesse non deprehendi; Cùm verò id ipsum à pluribus viatoribus habeamus Confirmatum lubens credo, rationem discriminis hujus ex parte esse in eo, quòd è remotis adeo regionibus huc allatum multum de virtute sua deperdat. Eoque magis animo insidet hæc opinio, quod ipsam amplectatur Dominus Bernier in illis plagis versatus proque maxima sua sinceritate credendus. Exhibebo sub finem quæ in literis quas ad me dedit super hac re disferit.

Turcis generatim non satis est Caffè potare in privatis ædibus, invifunt etiam tabernas quæ plures sunt in locis urbium clarioribus, quasque *Cahé kané* nuncupant. Illuc singulis ferè horis potatum se conferunt, nulla
status

DE POTU CAPHE, 15

status habitâ ratione, & post diversos
 itus & reditus magnam ibi diem par-
 tem transigunt confabulando, nec rei-
 cupiam certi argumenti sese ad-
 stringendo, licet quamlibet mate-
 riam sui juris faciant. Sermocinantur
 interdum de rebus publicis, interdum
 figmentis joculis prout quisque ad lu-
 bitum fingit sese oblectant. Taberna-
 rum domini, quo magis rationi-
 bus suis studeant commoditates ac
 omnigenas voluptates iis conciliant
 imo varii generis musicos qui allu-
 ciant & oblectent sumptibus suis deti-
 nent. Frequenti adeuntium multi-
 tudine celebrantur. illæ domus, im-
 primis ad tertiam & quartam post
 meridiem horam, quod tempus pre-
 cibus, quas *Laffero* aut *Quindi* appel-
 lant, dicatum est: tunc Catervatim
 illuc confluunt velut ad oblectatio-
 nem qua vix abstinere possent.
 Café non plebeiis solum Commune;
 apud Magnates etiam in officiis urba-
 nitatis exhibendis oblectamento est,
 & si desideraretur parum placeret

congressus. Supremi Regiæ Ministri sicut ex civibus minimi, ipsum tenentur offerre potum omnibus qui ipsos conveniunt id si intermitterent in usu & urbanitate multum delinquerent. Visirius ipse ne ullum quidem Legatum in concilium advocat, quin ipsum Café adjunctis Sorbeto & suffitu excipiat; Contempui alioquin tribueretur. Verum aliquando non offertur suffitus durante scilicet Ramadam quod Turcis tempus est jejuniis sacrum. Adeo usque Religionis suæ zelant leges, ut si quàm minimum odorarentur jejuniis violati reos sese crederent, & eodem Religionis animo etiam si aliis Café offerant illo tamen ut abstineant diligenter cavent. Verbò, in Oriente & maxime apud Turcas in exhibendo sibi invicem honore, Café ut præcipuum adjungitur & ideo inter epitheta quibus illud insigniunt honorabile dicere solent.

CAP. IV

Quomodo Cafè fuerit deteētum?

IN dubium revocari non potest quin Deus in rerum primordiis cum terram iussit herbas, arborésque producere, qualitates pro sua voluntate ipsis indiderit. Stante hoc principio, certum est Cafè ab origine illis omnibus qualitalibus propter quas tanto cum studio illud requirimus præditum fuisse. Nec tamen ideo eas ab omni ævo fuisse notas opinandum est: per multa secula non solum testæ remanserant; sed etiam quid esset Cafè planè ignorabatur. Deus tamen qui has facultates ad hominis utilitatem ipsi indiderat, noluit ut ob ejus ignorantiam ipsarum usu privaretur; huncque thesaurum, quo tot populi gaudent demum è tenebris erui voluit. Media ad hunc finem adhibita divi-
nam providentiam ita prædicant ut nemo sit qui eas addiscere dedigne-

tur. Quæ super has re proferam, deprompsi ex dissertatione Fausti Naironis Maronitæ Linguarum Chaldaicæ & Syriacæ in Collegio Romano professoris, quæ extat in Italorum Eruditorum Ephemeride, anni 1671.

“ Custos, inquit, Camelorum aut
 “ Caprarum, ut existimant alij, quibusdam Monachis retulit, nonnunquam Capras aut Camelos suos noctes vigilando & saltando transigere, id quod Abbas pabulo tribuendum statim conjecit. Cujus ut certior fieret, in loca tunc temporis pecudi frequentata, se contulit & animadvertit, illam die nocti quam Saltando egerat anteriori multos certi cuiusdam generis occurrisse frutices, quorum fructus verisimiliter comederat. Nonnullos itaque eorum qualitates investigandi causa Collectos aquæ fervefecit & liquore epotato somnum averti deprehendit, quo motus, Monachis suis ne officij nocturni tempore dormirent potandum præbuit. Res ex voto cessit; & paulò post

DE POTU CAPHE'. 19

“ post multas fructui illi salubres esse
“ qualitates detectum fuit. Quapropter
“ multis desiderabilis evasit, ma-
“ ximè autem ipsius mercatoribus
“ quippe qui in grati animi fidem
“ preces privatas & solemnes sacrant
“ *Sciadli & Aydro* quibus Monachis hu-
“ jus fructus investigationis tribuitur
“ honor.

CAP. V.

*Observationes pro deligendo Café;
modus convenienter ipsum torrefa-
ciendi; & quibus cautionibus in fa-
rinam redactum conseruetur?*

PRiusquam loquar de modo Café
torrefaciendi; quasdam, necessum
credo, prælibare cautiones quibus
convenienter eligatur. Paucis id age-
tur. Memoria tantùm tenendum est,
Cùm Café sit de leguminum genere
hoc illi commune esse cum aliis legu-
minibus, quòd quò minùs exsuccum
est, eo melius sit. Insuper observan-

dum an fordibus quibus pondus illius augetur quibusque de sua virtute amitteret, purgatum sit. Optandum esset ut verus à recente probè distinguere possemus, certum enim est Café quò vetustius est eò minus valere, quo plus enim siccatur eo plùs de succo & de sapore suo evanescit. Sed hæc captu nostro majora sunt. Nec video quomodo quis in hoc fraudem vitare queat, nisi, ut soleo identidem Café ex locis proximis sibi deferendum curet; nec id tamen periculo nos eximit. Sunt qui ipsum coloris flavi obscuro & levem, subalbo & gravi anreponendum esse censent. Ea sunt que hac in re hucusque deprehendere potui.

Si dixerò Café quale ab Oriente defertur, in se habere qualitates quas illi tribuimus & ipsum non habere, Contradictorium videbitur. Attamen hoc certo certius est. En quam do rationem. Sumatur Café, quale illud accipimus, Contundatur & fervefiat, aliquot ex eo Calices hauriantur nullius

DE POTU CAPHE. 21

lius erit effectus. Sed si dum torrefit, illi ut par est coctionis gradus addentur & farinâ fervefactâ crateres aliquot sorbeantur, eæ inerunt quæ ipsi tribuuntur qualitates. Hoc probat virtutem Cafè, licèt ipsi à natura insitam, eam tamen velut extinctam esse, nisi ignis ope excitaretur. Etenim non nisi torrefacto utimur, quia experientia Compertum est illius corpus ignis vi penetrari & Phlegma quò irretiebantur ejus spiritus exhalari, ideoque illud aperitivum & stomachicum effici : Cujus rei causa est sal aliquod fixum & humor quidam oleaginosus ipsi proprius, ut inferiùs patebit. At non nisi longo usu, torrefactionis gradum discimus. Si nimium aut minùs quàm par sit aduratur inutile redditur, id quod invictè probat ad torrefactionem convenientem & utilem peragendam, medium tenere maximi esse momenti. Multi hujus artis se jactant peritos, sed paucì illam callent, non dicà solum in Gallia, ubi tot habemus hujus farinæ ho-

mines qui cum peritiâ sint admodum brevi, tamen eruditissimi & omniscij haberi volunt, sed etiam in Oriente ubi frequenti usu Café, ij saltem qui illud vendendo toti se dant omnia præparationij requisita edoceri debuissent, Hoc adeò verum est ut Dominus Bernier qui Cæiri, ubi multum Café consumitur sat diu versatus est, duos tantùm fuisse tabernarios perfectè torrefaciendi Café peritos famam proclamare testatur. Interim qui committuntur in hoc errores causam esse opinor cur minùs hic suos effectus sortiatur. Longè aliter se res haberet si plerique eorum qui illud torrefaciendum suscipiunt, tandem se huic arti impares esse sibi persuaderent, & iis acquiescerent quos longa & frequens experientia edocuit. At non sperem illos hoc consilio ad sanam de peritia sua opinionem adductum iri, qui potiùs miseratione digni sunt. Ego, si præjudicia tollere nequeam, eorum tamen ignorantiaè providere tentabo. Patrefaciam igitur, quod conveniens

Café

DE POTU CAPHE. 23

Café torrefaciendo & utiliter potando deprehendi, tum experientiâ propriâ, tum amicorum, quorum aliqui maximam vitæ partem in Oriente commorati sunt, quos quoque mos Café potandi, attentos & Curiosos circa minima quæ ad rectam præparationem sunt adhibenda, reddidit.

Torrefactio.

Accipe quæ torrefacere vis grana *Bun*, (voce illa impræsentiarum utor, ut sententiæ eorum me accommodem qui priusquam in pulverem reductum fuerit, *Café* vocandum esse negant) dummodò duarum aut trium librarum, pro singula vice, quantitatem non excedat: quo minori enim quantitate sumuntur grana eo melius torrefiunt. Sartagini aut æneæ lanci, vel si mavis pelvi fictili, superpositæ igni carbonum probè sine flamma tamen accenso injicias, cura deinde ut statim atque ipsa incaléfieri animadverteris cochleari ferreo vel spatulâ indefinenter agitentur,

& sic singula grana æqualiter ignis vim recipiant donec semi-usta appareant; Cavendo maxime ne ulterius procedat ustio; quod tibi innotescet cum colore castaneo & subnigro grana tincta videbis, tuncque igne eximas. Si debite peracta fuerit, jucundum veluti panis adusti odorem sed cephalicum & stomachicum magis percipies. Torreferi etiam potest in vase ex ferro albicante aut cupro stanneo confecto, quale videre est in tabella quam initio hujus Tractatus exhibeo, quod quidem granis impletur, tegitur operculo & ad ignem carbonum valde accensum circumagitur donec satis torrefacta sint. Hoc pacto haud dubie, minori quantitate ac in pelvi fictili detecta volatiles partes evanescerent, indeque melius evaderet. Licet tamen modum istum pluries experiri conatus sim, nunquam res ex sententia cessit, aliorum forte voto & experimentis succedet. Grana decocta contundes & in pulverem rediges: non multum minute
con-

DE POTU CAPHE. 25

Concisa Orientalibus placent, Gallis verò ita tenuia ut subtilissimum cribrum subire queant. Granis decoctis & contusis apprimè cavendum ne evanida fiat farina, huic enim magis est obnoxia quàm vinum ipsum; & si semel vappida sit, nulli rei amplius conducit, ejus qualitates enim non modò debilitantur sed penitus pereunt, quod nunquam salis vitare debemus. Curandum igitur molito grano, farinam corio adipe exteriùs uncto aut cerato includi, ita ut nec per corii poros nec per sacci suturas ullus aëri detur aditus subito igitur stringendus saccus ad Café superficiem usque nec nisi ad usum aperientus, tuncque cochleari utendum est, ut protinus & cum omni diligentia religetur. Ratio hujus est, quòd virtus Café maxima in spiritus qui per torrefactionem elevantur consistat, qui si evanuerint, non nisi magma aut insipida quædam farina mucidum & situm redolens superstes erit, illiusque decoctio æque injucunda est ac san-

tati noxia. Hoc animadvertere est, cum farina loco odoris panis calidi & adusti, mucidum olet. Quò diutius aservatur, eò minoris est virtutis, in dies odorem & saporem balsamicum qui igne excitatur aëre verò dissipatur, amittendo. Minima igitur & quâ solùm opus est quantitate, pro singula vice & ipsum sumendi imminenti tempore molendum est, ut majoris jucunditatis & utilitatis sit portio. Hac ut pote præstantiori methodo utuntur Arabiæ desertæ incolæ; molestus tamen est iis qui jucunditatem sine curis expetunt. Interim aliter agere & in tertium & quartum mensem congestam servare farinam, præcipuum negligere est. En describo modum facilem quo in torrefaciendo Café nunquam aberres. Si autem semel Café inveneris tuo temperamento sanum, illius in specimen pugillum asserva, & torrefaciendo cum ipsum prope coctum videris quædam ex intervallo contunde grana donec farina eodem colore imbua-

tur,

DE POTU CAPHE. 27
tur. Hac cautione vix intento fru-
straberis.

Quamvis multis è locis acceperim ;
Café corticem æque ac ipsum granum
ufurpari hoc tamen miſſum facio
duas ob rationes. Prima, eſt quia non
majori virtute quàm Café Cortex pol-
lere obſervetur altera verò quia Li-
cèt ita ſe res haberet parva adeo Cor-
ticis quantitas nobis adfertur, ut non-
niſi in pauxillum tempus Comparare
poſſemus.

C A P. VI.

*Quomodo ad potum farina Cafè ſit
Coquenda? quâ quantitate &
quo pacto ſit inſumenda?*

EX capite præcedenti patet, quan-
tùm referat, Cafè ut utilitati ver-
tatur, debite torrefieri ; in hocce verò
videbimus , non minùs intereſſe , ſi
amabilis ſperetur effectus , ut farina
debite coquatur. Non inficior tamen,
quod cum tot in poſteriori hac fari-

næ præparatione observanda & cavenda non occurrant, rem feliciorẽ plerumquẽ sequi exitum si curæ, cordique sint, ea quæ dare in procinctu stamus consilia ad decoquendum Cafè species nonnulla vasis ænei intus & extus stanno obducti in Oriente adhibetur cujus structuram ex arte Gallis nostris assequi nondum datum est. *Ibriq* eam sicut & ollas & vasa alia ansata, appellant. Ejus figura initio hujus libri exhibetur, & huic usui maximè mihi videtur appositum. cum venter ejus admodum tumidus, recipiendæ vi ignis sicque celerius aquæ coctioni promovendæ sit idoneus; ejus verò collum, utpote angustum, volatiles Cafè Spiritus, quique potissimam ipsius partem constituunt, retinere sitjaptum. Hæctamen si desideretur, ansata quævis olla plumbagine, aut cuprea stanno obducta & huic unico usui destinata uti licebit, cui aquæ craterem infundes decem aut duodecim unciarum pondus non excedentem igniculo virido

DE POTU CAPHE. 29

carbonario imponatur eique cum aqua aliquantulum fervuerit circiter trium drachmarum pulverem injicias, sedulo cavens ne quidquam effundatur; pulvere enim aquæ immisso, illico incredibili celeritate in spumam agitur. Curandum quoque ut quamprimum aqua ollæ labia attingere animadverteris igne amoveas, admovendam identidem usque dum duodecies Circiter efferbuerit aqua ne quidquam effundatur etiam atque etiam cavendo; hoc enim si accideret in vanum fieret decoctio cum omnes spiritus & sic omnis virtus evanesceret & penitus periret. Quo peracto olla igne amoveatur cineribus satis calidis imponenda ut decoctum caloris quantum poterit absque bullitione conservet ibique relinquatur donec magma fundum petierit & decoctio limpida & subflava supersit. Tunc inclinatione calici affundetur cavendo ne magma quod nihili est liquori remisceatur. Cæterum hic potus non est continuâ serie bibendus

sed tantùm forbillandus , quantum poterit calidè quò calidiùs enim assumitur eò salubriùs. Lingua ne educatur crateri non est immittenda sed eâ mediâ inter labrum inferius ita extremis calicis proluere ut ferè ipsis non innitatur: Sic postea forbillandus. Potionis hujus sapor aliquantulum amarus esse debet alioquin sua non polleret virtute. Qui adeo delicati erit palati, ut pauxillum illud amaritudinis non patiatur, Café injecto mitiget Saccharo, quod ipsi majorem jucunditatem inducit, qualitates autem beneficas non nihil minuit solâque caliditatem relinquit, præsertim si nimia quantitate addatur. Id ita consuetum est Gallis nostris & Parisiis potissimum ut eis potus hic ut plurimum in syrupum quendam nigrum facebat. Hac mixtione non admittensâ ipsis intolerabile videatur & admodum jucundum amaritudine sublatâ celebrant. Verùm equidem est Café suis qualitatibus instructum & recens ipso uti incipientibus & amaritudinem

DE POTU CAPHE. 31

nem averfantibus non arridere; sed ubi parum huic potui assueverint nec amaritudinem sapient, imo nec sine illa ipsis placebit. Quod plurimi qui vel per ignorantiam vel parcimoniæ causa, ex prima infusione aliam aqua recenti conficiunt prorsus contemnendum, singula enim ut utilis evadat pro singula vice tantum admittenda quia virtutem omnem abstulit prima decoctio. Errant qui ad Café spissius reddendum, ipsum in olla subinde movent ut Chocolati instar turbulentam assumant; magma enim, ut superius dixi, nihil prodest & inter Orientales abjectissimi soli illud Café potandum assumunt. Stomachum gravat & tantum nocet quantum limpida decoctio modo tempestivè moderate potetur, conducit. Unus aut alter crater ad maximum, mane jejuniò stomacho assumptus, (quidquid censeant Orientales) sufficiet abstinendo à cibo aliquot exinde horis: Sicque singulis diebus semel potasse sat erit nisi ad novos adhibendum crateres pe-

culiaries inducant rationes. Qui ad stomachi invaletudinem levandam id adhibent eum non matutino tempore, Sed post prandium immediatè usurpabunt. Quo casu commodè satis Caryophilles aliquot contusos aut Cinnamomi tantillum injiciant, ut fastitare in Oriente assolent quandoque etiam aliquot Cardamomi grana addunt: at apud nos usus iste nondum invaluit. Qui palato indulgent aliquas ambari grisæi essentiæ guttas aut parum sacchari ambaro perfusi, aut aquæ florum arantiorum semicochleare, vel aliud quid odorati admiscere solent. Ad normam supradictæ doseos, pro una tantum persona descriptæ dirigere se quis poterit, ad majorem quantitatem prout plures erunt potaturi. Et eo plus aut minus quo recentior aut vetustior, magisque aut, minùs ustulatus est.

Alius adhuc coquendi modus multas ob rationes commodior usurpari poterit, eadem nempe quantitate superiùs descriptâ farina aquæ frigidæ injiciatur,

DE POTU CAPHE. 33

tur, subinde coquatur, & statim ac decoxerit, adhibitis supra notatis cautionibus, igne amoveatur. Qui modus Arabibus & in Oriente Magnatibus magis arridet, præsertim ubi iter faciunt, aut castra sequuntur.

Café pulvis, panè adusto, vel torrefactis fabis tertiâ parte augeri & alterari potest, ita ut versatissimi vix advertant. Periculosæ fraudis fomes lucrum est, quos enim non cogit auri sacra fames? Quibus non vacat, Café torrefacere aut torrefacientibus adesse, si meum sequantur consilium, non nisi ab illis quorum fides sibi probata sit comparabunt nec vilissimò emendū quærent, si fraudem vitare satagant.

C A P. VII.

D E

Primis Café qualitibus.

QUæ dixi hætenus, ad materiã viam sternunt; nunc in rei cardine versor, de primis enim Café quali-

tatibus hocce capite mihi differendum incumbit. In scholis primæ corporis mixti qualitates intelliguntur eæ, quæ ex unione principiorum ipsius resultant & ex quarum combinatione aliæ corporum dependent proprietates quæque à Peripateticis qualitates secundæ nuncupantur; ipsi enim omnia mixta quatuor elementis constare sentiunt qualitatibus suis stipatis calore, frigiditate siccitate & humiditate; unde hujus argumenti enucleatio pernecessaria est. Vix namque Lectorem de Café vi quibusdam morbis sanandis convincam, nisi demonstravero, qua qualitate id queat efficere. Interim hîc opus, hîc labor est; Antiqui enim authores qui de Medicina scripsere, ut plurimi artis veterani, cum ad explicandas alimentorum & medicamentorum qualitates accedunt nihil aliud crepant nisi calidum, frigidum, siccum & humidum: Neotericorum verò cohors nihil quidquam altiùs præferunt quàm Acidum & Alkali, aut Sal Sulphur & Mer-

& Mercurium, filiis nostris fortè jam alias meditantibus hypothesès, quas novitatis studium avide amplectentur, quod vestibus. Ex alia parte, Physica ad quam quoque pertinet istud argumentum, me magis ac magis intricat, nam si corporum qualitates nihil aliud sunt quàm vel figuræ, vel motus atomorum ut neotericis placeat; non erit determinatu facile, num mixtis insit calor aut frigus & Café ne ex talis aut talis figuræ atomis consistet. Sic timens ne cui sectæ aut Medicorum aut Philosophorum displiceam, quorum rationes sequar, ignoro. Interim missum facere argumentum & Lectoris voto deesse nefas est: itaque referam ea quæ à Medicis quibusdam, selectionis judicij tum ore tum literis didici.

In alimentorum & medicamentorum qualitatibus enarrandis. Quatuor primarum qualitatatum mentio necessaria est: indocti enim sicut & docti animadvertere solent utrum quod ore

sumunt calorem aut refrigerationem saltem cum actio est admodum sensibilis ipsis inducat. Sic ad dignoscendum, utrum aqua vitæ, pipere, vino & omni aromatum genere incalescamus & è contra utrum Chicorio, lactucis, aqua & prifana simplici refrigeremur, nec Galenum consuluisse nec Chimie studuisse opus est. Contendant Phisici & Medici an calor & frigus quibus afficimur sint accidentia distincta realiter à propriis substantiis, aut sensationes, quas in anima excitant ad nervorum commotionem, quæ figurâ & agitatione suarum particularum aut sulphuribus vel salibus suis fixis & volatilibus excitatur. Hoc sanitatis nostræ parum interest; lubens credam, hoc modo cujusque corporum naturalium proprietatis ut alimentorum, medicamentorumque correctionis & præparationis rationes facilius indagari posse. At cum hæc singularim describere mei instituti non sit; satis erit impresentiarum, disquisisse rationem primarum qualitatum seu calo-

DE POTU CAPHE. 37

caloris & frigoris Café, donec in frequenti capite ubi de ipsius Analyfi seu distillatione, in gratiam Chimix studiosorum plenius de iis differam. Verum antequam definiamus quas habet proprietates, cum Medicis tenendum, res frigidas aut calidas, siccas aut humidas nuncupari, vel respectu eorū qui iis utuntur, vel ipsarum inter se comparatione sic spiritu vini & vino incallescimus, quia ab iis solito magis agitur sanguis: ptisanâ verò, jusculo vitulinæ carnis cyatho Limonatæ, aut Cerevisiæ, & aliis hujusmodi potionibus refrigerescimus, quia cum iis minùs calor insit quàm sanguini, illius motum minuunt, absolutè tamen iis quoque inest calor aliquantulum; aqua vitæ enim ex cerevisia & ardens spiritus ex saccharo quod aquæ limonii componendæ insumitur extrahi possunt. Sic inter se comparata edulia, potus & medicamina plùs aut minùs sanguinem & corpus excalefaciunt. Hæc ut argumento meo accommodem, & quæstioni mihi proponendæ respon-

deam Calidumne an frigidum sit Café dico vino, exempli gratiâ, si comparetur frigidum esse, quia minùs activis & minùs inflammabilibus particulis constat, sed si cum aquâ, prisanâ, limonâtâ aliisque aquosis potionibus Calidum esse, quia amaritudinem & acutum saporem aliquem aquæ, sanguini verò spiritibusque plus motus quam aliæ aquæ portiones communicat; præterquam quòd Café Calidi poti actualis diutius spirituum motum conservat. Temperatum igitur hac notione rectè censebitur ad secundum dico Café respectu potantium si sint temperamenti frigidi & phlegmatici Calidum esse quia majorem chylo & sanguini pituitosos humores attenuando agitationem conciliat. Frigidum verò, igneis temperamentis, in iis enim agitationem sanguinis nimiam temperat, quia multâ aquâ dilutus & partibus terrestribus implicatus minuit humorum ebullitionem. Reipsa ipsius potores consultemus, alii ab eo calefieri, alii refrigerari se testabuntur. Nonnulli

DE POTU CAPHE' 39

nulli denique, nec melius nec pejus ab eo se habere dicent, quod temperatum esse & pro variis subjectis diversimodè agere significet, Temperatæ hujus qualitatis ratio, haud difficilis disquisitionis est. Café naturâ suâ species est quædam leguminis glutinosi & terrestri quod ipsum in alimentum sumptum, sanguinem crassum & viscidum efficiendi & consequenter refrigerandi vi tantummodo polleret. Sed cum torrefit, phlegmatis pars consumitur, spiritus exaltantur, unde ejus particule subtiles & vellicantes fiunt: interim quia torrefactio haud vehementis est & particulas terrestres salis adhuc superstites habent quæ actionem præpediant, effectus moderatus & temperaturæ inter calorem & sæpius mediæ eveniat necesse est.

Ex his quæ Diximus hætenus, minus nobis admirationis ciere debent, diversæ circa duas primas Café qualitates Authorum sententiæ quorum alii Calidum alii frigidum ut quo placet gradu illud definiunt quasi novæ artis

trutinam, corporum calore aut frigore ponderando aptam excogitassent. Abitor ex illis plurimos huic materiæ tractandæ adeo parum huc usque notæ haud satis invigilasse, aut ut ipsis cōniveamus, sub diverso respectu considerant Café. Et hinc in diversas abiere partes. Verùm enim verò, Circa siccitatem aut humiditatem ejus minùs deberent dissentire Auctores, quippe fatendum, rem tostam ut est Café non posse non communicare decoctioni qualitatem exsiccantem, quæ eò magis sensibilis sit quò potio illa quam omnes qui eâ utuntur diutericam esse norunt, de sero sanguinis aufert & sic exsiccandi vim habet; nec siccitatem hanc magnam esse putandum, modo caveatur ne magna quod siccissimum est epotetur, & aquâ diluatur.

Ex his omnibus concludo, eos qui hoc potu minus oblectamenti quàm sanitatis gratiâ uti voluerit, si suum temperamentum & malorum suorum originem ignorent Medicos artis suæ gnaros consulere debere; sicque,
omnibus

DE POTU CAPHE. 41
omnibus iis quæ forte in hocce libro
sperantur consiliis expedio; quamvis
in sequentibus capitibus hac de re su-
perfedere haud mens fit: explicare ten-
tabo juxta peritorum quos consului
sententias, qui sint morbi, quibus me-
dendis generalim Café inferviat, At
priùs de Analyfi chimica & de quali-
tatis ipsius secundis differere con-
venit,

CAP. VIII.

*Analyfis Café; quæ sunt ipsius
qualitates secundæ.*

UT nihil de Café intactum relin-
quam, penitusque ipsum cognos-
catur, ejus principia explicare atque
Chimiæ operâ, de eo Analyfim experi-
ri mihi animus est. Analyfis, (in gra-
tiam ingenuæ hujus artis ignarorum
dico) est resolutio mixti in sua princi-
pia sensibilia, seu diversarum illud
componentium substantiarum, quæ
igne fit, separatio. Dominum Cassair.

filium, qui in hoc consilio me juvaret rogavi, Is pro humanitate & peritia votis annuit, & coram me ac erudito amico Sponio Medicinæ Doctore rem auspiciatus est.

Café ut fabas cæteras distillandum esse censens ex puriori, accuratè lecto & optimo libram accepit, eoque retortam vitream lutatam ad dimidium implevit, ei magnum recipiens adaptans, lutatisque juncturis ignem per gradus applicans. Exiit primò phlegma limpidum instar aquæ, sequuntur vapores quos in liquorem sub rubicundum condensari vidimus, & liquor iste quò ulterius progreditur operatio, eò magis coagulatur crassiorque, nigrior & oleosior fit, nec etiam rectè lutata vasa impedire quominus laboratorium Café odore imbueretur. Intra octo aut novem horarum spatium absolutum opus vasa igne amovet ut refrigererent ex iis inde substantias stillatas educturus. Ex recipiente extraximus tum phlegmatis, tum spiritus, tum olei ad dimidium circiter ponderis

DE POTU CAPHE'. 43

deris materię quam in retorta posueramus. Caput mortuum in ea residuum librę quadrantem pendebat, ita quod in operatione amissum est volatilium particularum, librę etiam quadrantem æquabat. Quod apprimè notandum est ut Café volatilitatem atque inderationem effectuum ipsi tributorum noverimus.

Oleum quod super plegmate & spiritus, butyri instar denigrati coagulatum erat haud difficulter à reliquo disjunctum est. Uncias duas circiter & drachmas quinque pendebat, quod ut cum singulis oleis chemicis accidit rectificatum colorem flavum subnigrum contraxit.. Lixivij ope è capite mortuo calcinato salis fixi drachmam eduximus. Cumque vehementi satis ad calcinationem opus sit igne, inde fit ut sal illud valdè alkalifatum sit atque sal tartari instar ad gustum acre.

Quod verò spiritum ut salem volatilem spectat, in hac destillatione phlegmatis portionem secum semper abducit sal volatile, quod illum liqui-

dum conservat & hæc causa est cur ipsum rectificatione in salis formam reduci nequeat. Persegitur tantum sapore peracuto magna satis volatilis salis quantitate phlegma imprægnatum esse, hæcque permixtio vocatur spiritus; qui flavus est; eoquod secum vehat partem olei magis ætheream quæ ipsum hoc colore tingit: impeditque quo minus acida cum sale alcali volatili spiritui immerso fermentent, illius enim poros obturat actionique impedimento est. At Alkali fixum è capite mortuo extractum, incineratione oleo suo omnino destitutum cum acidis haud secus ac cætera alcalia fixa fermentatur. Atque hæc duntaxat, Analyfi separari potuerunt, quæ quamvis adeo simplicia videantur, iis tamen quæ deinceps de ejus effectis dicturus sum fundamenti loco esse debent. His ita positis Fabæ nostræ Arabicæ, proprietates, earumque rationes facilius apprehendentur. Sic temerè nimis aut hyperbolicè de ea loqui nemo me accuset, si vires ejus altius extulero.

Ac

DE POTU CAPHE'. 45

Ac sanè ubi Café sulphure & sale volatili plenum esse, quis pro comper-
to habebit, ipsum nutrire somnumque
avertere non mirabitur. Utriusque ra-
tio patebit, ex eo quòd sal volatile &
oleum arctissimè unita, aetivitate som-
num fugant, & eodem tempore lentore
suo alimentum præbere aptissima sunt,
Oleum etenim particulis ramosis &
implicatu facilibus constans, sale vo-
latili qui ipsi vehiculi loco est adjutum
animal nutrire, atque sal humores ra-
refacere, spiritibusque in cerebro con-
citatatis vigiliam provocare possunt.

Cùm ergo circa Café qualitates, ni-
hil nisi præmissa Analyseos operâ edu-
ctus protulerim, non imitabor Simo-
nem Pauli Daniæ Regis Medicum, qui
tractatum de tabaco & Thé edidit, ubi
in istius usum & ex occasione in Café
acerbius invehitur; quamvis experi-
mento nullo fulcitus, omne quod circa
Café regerit, non alio nitatur funda-
mento quàm dictis quorundam, qui
illud & nimis exficcare & viros effe-
minare opinati sunt. Hæc alibi expen-

dam, hîc autem cùm de ejus qualitatibus in genere agatur, Medicis qui frequenti usu ejus effectus aut damna animadverterunt, potius quàm eorum opinionibus qui de iis aliorum tantùm & forte imperitorum ore loquuntur fidem adhibere rationi longè convenientius videtur.

Primæ uti jam dixi *Prosper Alpinus* in suo de plantis *Ægypti* tractatu & in sua *Ægyptiorum Medicina* Café mentionem fecit. Hujusce inquit potionis facultas frigida est & sicca, aut potius ad primas qualitates temperata, propter aliquem ei immixtum calorem: hoc enim granum ex duabus substantiis constat aliâ nempe crassâ & terrestri quâ corroborat, aliâ subtili ex particulis calidis quarum ope calefacit, detergit & obstructions tollit. Hæc decoctio saporem cichorei tincturæ non absimilem sapit, & expeditius obstructions levât.

Veslingius qui post *Prosperum Alpinum* *Ægyptum* lustravit ejusque librum de Plantis, suis observationibus

exor.

DE POTU CAPHE. 47

exornavit, de qualitatibus ejus differens illius corticem parum frigidum & siccum, nucleum verò quo utimur moderatè calidum esse dicit. Torrefactum amaritudinis sensibilis esse at Linguæ haud ingratae, unde fit ut plerumque potio ex eo preparata nullam nauseam procreet etiam satis magna quantitate. Addit præterea tragæas Cafeteas fieri. Hac de re unum & alterum amicum qui diu in Oriente degerunt consului, illud ipsum uno ore ratum fecerunt hæcque in Ægypto usitatissimas esse plurimique æstimari asseverarunt. His motus ejusdem generis tragemata condiri Curavi, eique qui rem suscepit. Feliciter successit: sed verum fatebor per jucundi saporis esse non sum expertus atque utrùm ulla virtute polleant incertus hæreo.

Recentiores Authores omnes post Veslingium & Alpinum consentiunt Café stomachum roborare; corporis humores exsiccare, obstructions referare; vapores in cerebrum ascendentes retundere; somnum avertere, innume-

rosque alios ipsi inesse effectus.

Non ingrati me facturum opinor si Medicorum testimoniis allatis circa ejus qualitates addam, quæ de eo hujus sæculi Peregrinatores nonnulli illustrissimi referunt. Chorum aperiet Petrus *della Valle*. Is in primo relationum volumine, quæ sequuntur annotat.

„ Inter Turcas potus niger obtinet qui
 „ æstate valdè refrigerat, hyeme verò
 „ calefacit, non mutatâ tamen naturâ,
 „ eademque manente potione, quæ
 „ calida epotatur. Majoribus & inter-
 „ dum dimidiatis haustibus sumitur,
 „ non inter cibandum sed cibo sumpto
 „ palato scilicet indulgendi gratia, in-
 „ ter potandum confabulantur amici
 „ & raros reperire est congressus in
 „ quibus potus iste nō celebretur. Hunc
 „ *Cahué* vocant, illumque ex grano vel
 „ ex fructu cujusdam arboris in Arabia
 „ Mekam versus nascentis conficiunt.
 „ Si Turcis credamus, multum sanita-
 „ ti conducit, digestionem juvat, sto-
 „ machum roborat, catharosque sistit.
 „ Addunt quoque, ut jam notavi, fo-
 porem

DE POTU CAPHE. 49

rorem post cœnam fugere & ideo qui
studiorum causa vigilare volunt sese
hac potione præmunire. Alia plurima
quæ addit Petrus dela Vallé quia ad
rem parum faciunt missa facio ; nunc
ad ea transeo quæ *Thevenot* non mi-
nùs sincerus & celebris scripsit.

Turca, inquit, potum habent perfa-
miliarem , quem singuli diei horis
usurpant , quemque *Cahub* vocant.
Potio illa ex grano in Arabia Mekam
prope procreſcente conficitur. Illud
in sartagine aut alio culinario vase
torrefaciunt , deinde contritum in
pulverem admodum tenuem redi-
gunt. Eam potionem sumpturi, Cu-
cumâ de industria factâ quam *Ibrih*
vocant aquâ adimpletâ ipsum deco-
quunt & inter decoquendum pulve-
rem ad cochlearis mensuram tribus
crateribus sufficientem injiciunt ; eo
ipſo quo decoquitur, igne amovetur,
aut ſaltem mōtitatur ; alioquin ni-
mium ſeſſe levando, extra cucumam
deſiliret. Poſt duodecimam aut ad-
minùs decimam ebullitionem , po-

tum crateribus ea porcellana super
 pictum orbem ligneum dispositis,
 infundunt; adhuc ferventem offe-
 runt, & modestè calidum potatur, sed
 repetitis vicibus, alioquin nullius uti-
 litatis foret. Potio illi amara est & sub-
 nigra & aliquatenus ustum redolet:
 eam dimidiatis haustibus ne aduran-
 tur assumunt, ideo in Cavehana (hoc
 nomine dicunt locum ubi vendibi-
 lem & paratam inveniunt) ex forbil-
 landi modo. Lepida resonat musica.
 Hæc fumis è stomacho ad caput
 ascendentibus deprimendis, & ex il-
 lis nato dolori auferendo, admodum
 conducit; hæc quoque ratio est, qua
 somnum avertit. Cum Mercatoribus
 nostris Gallis, multæ incumbunt
 exarandæ litteræ, totamque volunt
 infumere noctem; ea ingruente, unum
 aut alterum craterem hauriunt. Sto-
 macho, corroborando etiam inservit,
 digestionem juvat; verbo, sic opinan-
 tibus Turcis, polychrestum medica-
 mentum est, non minùs ac Chinen-
 sum Thé. Quoad gustum, qui semel

DE POTU CAPHE. 51

& semel biberit, pro assueto habet, nec ulterius insuavis est. Sunt qui ipsi Caryophillos & aliqua Cardamomi grana immiscent, alii addunt Saccharum. Mixtione hac suavior quidem fit, sed tantum deperdit efficaciam nec pauper nec dives est, qui hoc potu non gaudeat bino aut terno oratere ad diem; & hoc unum ex iis est, quae maritus uxori subministrare tenetur. Quamplurimae occurrunt tabernae Cahue vendibilis, ibique illud in ahemis capacibus decoquunt. Haec loca invisunt cujusvis status homines, nulla habita nec Religionis nec Professionis ratione, nec pudori vertitur eas frequentare. Illuc ad confabulandum se conferunt plurimi, foras ad tabernae portas apponuntur scamna Caementitiae structura tapetibus instrata, quibus insident si quos praereutes videre & auram captare delectat. Huc solito ad sunt fidicines, tibicines & musici plures a Cavahenae Domino ut instrumentis & cantu continuo potatores alliciant, merce-

de conducti. Cùm quis in Cavehana “
 est & sibi familiares intrent si urbani- “
 tatis aliquantulum sit Studiosus, ca- “
 vebit ne ipsorum loculos pro potu “
 acceptat dominus, pro quo, unico “
 verbo opus est, clamando tantum, “
 dum ipsis offertur *Cahué*, *Giaba*, quod “
 sonat *gratis*. Sorbeto etiam utuntur, “
 exquisita admodum potione, quæ “
 conficitur in Ægypto ex saccharo, “
 Limonii succo, moscho, Ambaro & “
 aqua rosacea lautè quempiam qui eos “
 invisit excepturij, primùm *Cahué* “
 craterem potandum offerunt, sorbe- “
 tum postea ac tandem suffrutia. “

Eduardus Terry famosus peregrinator
 Anglus sermonem faciens de Religione
 Mogol, in relatione quam de itinere
 suo ad Indias Orientales scripsit asse- “
 rit, plures quos vinum potare Religio “
 vetat, loco ejus gaudere liquore quo- “
 piam, qui si palato non sapiat, sal- “
 tem valde ad sanitatem confert. Eum “
 vocant *Cahué*, confectum ex farina “
 certi cujusdam fabarum generis, eam “
 in aqua decoquunt, cui nonnisi parū “
 saporis

DE POTU CAPHE. 53

saporis sui impertit, licet maxime “ digestionem juvet, spiritus excitet, “ sanguinemque expurget.

Duloir in itinere suo Orientali, differens de more Turcarum in obeundis visitationibus, refert, ubi confederint, herum acerram odorariam amicum prope poni curare, & ne suffimenti fumus evanescat, duos ex famulis caput amici stragulâ tegere, tandem super Hypocrateram ligneam foliis, more Persarum, depictam, capacem calicem, plenum sorbeto offerre, deinde in cratere non ita capaci *Cahné*, potionem nempe sufflavam, quæ nomen simul & colorem habet à grano quodam ex Ægypto allato in aqua decocto potio hæc, inquit is, nullius utilitatis erit, nisi calida potetur; adeo ut vix primoribus labris nec nisi repetitis vicibus degustari queat. Sapor ejus fumum quidem redolet, at illius in stomacho effectus experiuntur mirabiles, & vapores ad cerebrum ascendentes deprimit.

Tædio officerem lectores, si singula quæ hodierni peregrinatores referunt:

adjungerem; finem facient quæ profert Dominus *De Bourges* in itinerario Episcopi Berytensis ad Cochinchinam inter incommoda caravanæ in deserto sustinenda, notat aquarum raritatem, quas cum invenerint maximam partem sunt infestæ, hac de re sic loquens pagina 40. & 41.

Cùm aqua quæ occurrit sæpe sit vitiosa, Turcæ ut adversus incommoda quæ evenirent præmuniant stomachum, potionem sumunt quam dicunt *Café*, quæque jam in quibusdam Europæ locis usu venire cæpit. conficitur ex parvis fabis, in Arabia Mekam propè productis, tantâ copiâ ut illinc per totam Asiam & in omnes fere locos quos incolunt Mahometani transferantur. Hanc sumunt vini loco, cujus valde æmulatur effectus, quippe quæ virtute pollet stomachum corroborandi, digestionem promovendi, insuper capitis vapores expurgandi, fabas illas in sartagine torrefactas, in mortario in pulverem reducunt & postquam fursur cribrum

DE POTU CAPHE. 55

cribrum subiit, farinam istam nigram
& semiustam spatio *Miserere* in aqua
decoquant, deinde quâ possunt cali-
diorem epotant. Quamvis liquor iste
gustui non abblandiatur sed potius
amarum sit, nihilominus ob ipsius tot
& tantos effectus maximi facere non
desinunt; id quod Dei providentiam
prodit. Cui quippe regiones quasli-
bet, omnibus homini necessariis dita-
re curæ est, nec dubitare fas est quin
in aliis regionibus plantas æqualis
virtutis reperire detur.

C A P. IX.

De effectis Cafe, imprimis ad stomachi affectus,

PRimum quidem observa potum
hunc licet satis calidum, modo
debitè sit præparatum, nec palatum
adurere nec aquæ instar eodem caloris
gradu assumptæ, linguam lædere, quod
fortè ita accidit, quia decoctio subtilis-
sima istius pulveris parte permista est.

ficque ejus actio aliquantulum præpedita, non tam facile atque aqua penetrare queat.

Metuerent forte mulieres pulchritudinis & elegantiaæ suæ studiosæ, ne nimius potus istius calor suos deformat denigraretque dentes; at præterquam quod Orientales tantopere potu hoc gaudentes, dentes quàm cæteri populi non habent nigriores; ipsum Café magna diligenter adhibitum pristinam dentibus munditiem restituit, quemadmodum & de tabaco superstes cinis albe dinem, etiam si fumus nigredinem dentibus inducat.

Notabilis maximè hujus potionis effectus editur in stomacho indubiùm quippe est, mirum in modum cœtionem quæ ibi peragitur adjuvare; à mulis etiam populis & Asiaticis & Africanis imò & quibusdam Europeis, quibus lex Mahometana usu vini interdicit, istius loco usurpatur. Ast quos in hisce regionibus habemus plurimos vini amantes audio susurrantes, Café admittendum tantum esse ut vino substitueretur,

rueretur, verum cum vitibus & uvis satis superque terræ nostræ abundant ecquid illius potionis peregrinæ, quæ nec vel tantum posset.

Respondeo, certis casibus Café vino esse præferendum, quemadmodum certis quoque casibus illud isti longo intervallo cedit. Quamplurimi sunt cujusque sexus & ætatis abstemii, quibus Café non nisi utile esse potest; quotquot itidem feбри aliqua, aut Cephalægiâ aliâque invaletudine laborant, vinum non nisi noxium esse potest, cum e contra Café valde ipsis sit saluti-ferum.

In stomachis calidis & musto plenis certa quædam distillatio artificiali similis peragitur. Spiritus subito separatur, in venas repit incitato motu sanguinem agit, cerebrique membranas lædit; quod residuum manet in stomacho est aut acetosum quid aut tartarum vini, plegmate dissolutum, quod tartarum si in intestina deportetur colicæ; si in renes, calculi; si in articulos, podagræ, causa est. Horum

nihil Café caufatur. Illius spirituosæ partes non adeo inflammabiles sunt; nullum inest ei acidum, quod ejusmodi incommoda post se trahat : adeo ut quælibet quantitate assumatur nullum capiti dolorem inferat, non inebriat, non calculum aut podagram gignat, prout in iis quæ sequentur id monstrabo. Itaque non est quod inficientur, multis in locis Café vino longè utilius esse. Nec silentio præterire possum, quod sententiam meam ratam facit, Café nempe extemplo solvere ebrietatem, eorum saltem qui vinò planè merfi non sunt. Cujus rei en exemplū. unus ex familiaribus meis largiter aliquando vino indulserat, & ne quid jocis deesset, chartis ludebat, statim vini fumo obtenebratis oculis adversario imparerat, quòd cùm animadvertissem ipsum in aliam cameram adduxi & Café craterem potandum dedi, quò haustò ea animi ac oculorū libertate quâ jejunos lussit. Eo saltem nomine vini potoribus gratum esse debet. Ita aliquando in Anglia publicæ tabernæ

Café

DE POTU CAPHE. 59

Café quarum ibi supra fidem erat numerus, pro politicè & ratione omnes prohibitæ sunt, vini verò popinæ nequaquam, quia nempe in prioribus sedate nimis de regni rationibus per potionem colloqui licebat, quod per turbulenta vini fumus non licet.

Café ergo. primam coctionem mirabiliter juvat, omnemque ab ea perturbationem avertit. Primam coctionem appellant Medici, quæ perficitur in stomacho mutationem Alimentorum in substantiam albicantem & liquidam quæ dicitur chilus: qui si, ut par est, coctus & fermentatus sit, nec ullâ intemperie, aut intestinorum & primarum viarum obstructionibus alteratur, laudabilis sanguis fit cujus particulae crescunt, nutriuntur & integræ manent, & hoc secunda & tertia coctio nuncupatur quæ perinde melius se habere debent.

Adde, quòd Café, ut jam diximus duabus substantiis una subtili & volatili, altera terrestri constet; subtilique nimiam fermenti stomachi aciditatem

80 TRACTATUS

obtundat & chylum, quemadmodum sal volatile, omne acidum, delinit & mitigat. Pars terrestris verò detorsiva est & tantillum adstringens sicque stomacho amica. Hujus quippe fermentum roborat qualitate sua deterfivâ, tartare que fæces in eo & tenuibus intestinis contentas expurgat, suâque siccitate partium superfluas humiditates absorbet. Præterquam quòd acidas cruditates quæ in primis viis interdum fluctuant suo Alkali absorbet. Nulli omnino corruptioni obnoxium est; coagulationes morborum vulgarissimas causas fortiter impedit: & hinc transpirationem insensilem & sanitatis conservatricem admodum juvat. Jam, quia Medicina experientiam ratiociniis attexere debet, quam plurima referrem exempla hominum quibus Café stomachi invaletudinis levavit, & unum generale & demonstrativum allegare sufficiet. Turcæ licet, non nisi aquam potent, leguminibus, cibis lacteis & fructibus gaudeant magis quàm carnibus, vescantur pane azy-
mo

DE POTU CAPHE'. 61

mo minúsq̄ue cocto quod stoma-
cho noxium maximè videtur, rarif-
simè tamen ejus affectibus laborant
quod nonnisi huic potui debent. Li-
cèt enim potiones alios ut sorbetum
& Chosafex melle, uvis siccis & aci-
do cedri confectum quandoque usur-
pènt credibile tamen non est ejusmo-
di potiones stomachi cruditatibus ex
Alimentorum indigestione natis cor-
rigendis idoneas esse. Adde quòd
sorbetum nonnisi æstate, Café verò
nullo non tempore ipsis in usu sit. In-
terim in Gallia etsi vinum satis gene-
rosum potetur, nec nobis ut Orienta-
libus cibus ita crudis vesci accidat,
mirum quantùm stomachi in valetu-
dinibus & indigestionibus obnoxij-
simus. Café effectū mirabili cernere
erat in Illustrissimo Marchione de
Crillon; qui cum diutino retentus
fuiſſet morbo & illo durante, nimio
limonatæ aliorumque hujusmodi po-
tuum usu tum ad fitis æstum extin-
guendum, tum oblectamenti gratiâ
sumptorum, tandem stomachum in-

fringerat & omnium ciborum fastidio laborabat, cum hocce potu, uti incepit; superius & inferius excreti fuere glareæ viscidæ & recoctæ globuli quâ stomachus gravabatur & ipsius pori per quos fermentum alimenta dissoluturum eam partem vellicaturum influit, interducebantur. Verum quidem est, per raro Café vomitum cieri: ciet tamen aliquandò, fundò imprimis stomachi reliquiis chili indigesti & glareâ pleno; quia eas eliquat & extenuat, cumque ex illis cruditatibus alimentum idoneum effici nequeat, stomachus lepore hujus potus excitatur ad ipsas expellendas. Aliàs potiùs vomitum sistit qui sæpe ab humore acido nimisque corrosivo evenit, quemque Café sale suo volatili & partibus suis oleosis obtundit.

Postquam demonstratum est Café laudabilem procurare digestionem; concludendum venit ipsum quoque idoneum esse impediendæ generationi lumbricorum qui ex indigestione & cruditatibus in aliqua corporis cavitate

DE POTU CAPHE. 63
vitate stagnantibus nascuntur: Con-
ducit quoque corruptioni oppugnan-
dæ, non secus ac alia amarà & deter-
gentia pharmaca.

C A P. X.

*De ventris infimi, & mulierum
morbis, quibus Cafè infervit;
de Calculo & Podagra.*

Plurimam vitream, colicæ intestino-
rum causam frequentem, non se-
cus ac cruditates stomachi, fundere &
resolvere, valet Fabæ nostræ Ara-
biæ potus, sicque etiam hepatis,
lienis pancreaticæque, obstructions
à viscidis humoribus ortas felici-
ter referare. Huic intento usur-
pant in Ægypto, teste Prospero Al-
pino, idque certius operatur quàm
tinctura cichorij à cujus sapore non
admodum abludit. Veslingius pari-
pariter asserit præstantissimum esse
cum succi frigidi & crassi intestina, va-
sæque per totum corpus dispersa ob-

struunt: hicque effectus ita omni contradictione major est ut in causa sit cur *Bunchum* Avicennæ, - pro isto *Bon* aut *Café* acceperint ob eximias quas ipsi tribuunt vires. Hodierni omnes unanimiter conveniunt, ipsum insignis utilitatis esse viris phlegmaticis, puelisq̄ Chlorosi laborantibus, quarum plurimos hæc sola sorbitio levat; quumque institutâ ejus analysi, sale volatili abundare viderimus, non mirabimur ipsum prava sanguinis fermenta emendare; sanguinem superflui humidi & glutinosi consumptione exsiccare humorésque crassiores attenuando, eorum expulsionem promovere. Hinc concludendum est idoneum quoque esse promovendis fæminarum menstruis, quod quidem experientiâ constat. Asseverant enim plurimi ùteri obstructions tollere atque solitas mulierum evacuationes suppressas procurare. Frequenter in hanc finem mulieres Ægyptiæ & Arabicæ eo utuntur, præsentem fluxum facilitaturæ, aut earum excretionem
pro-

DE POTU CAFFÆ. 65

promoturæ. Cæterum conjicere est, cum morbis mulierum ortis ab ista evacuatione minuita aut depravatâ interserviat, aliis quoque hujus sexus invaletudinibus avertendis præcipueque vaporibus uterinis dissipandis non esse ineptum. Celebris Medicus fantonenfis D. de la Closure literis ad Sponium nostrum datis, testatur se frequenti experienciâ nosse Café calidè sumptum fluentibus cataminiis alvi tormina patientibus magno esse subsidio, sanguinem minùs acrem & magis fluidum reddendo. Addit etiam convenire mulieribus jam enixis citra ullum periculum ad vires reparandas totoque puerperij tempore ad cratores binos singulis diebus.

Plura circa hujus potus præstantiam jam diximus, nec tamen adhuc ejus omnes qualitates celebravimus. Utilissimum quippe pariter reperiemus ad renes expurgandos, ac sero viam sternendam. Præterea calorem naturalem suscitât & fovet. Impeditas quascumque vias expedit & per-

transit, exaltat & mitigat viscerum fermenta, illorumque perficit fermentationes, sicque universam œconomiam naturalem ad summam perfectionis apicem perducit. Frequenti haud dubiè illius usui debent Turcæ, quòd ab omni hydrope ferè sint tuti, hocque morbi genus penè in Oriente ignoretur. Angli quoque scripto quodam decem circiter aut duodècim ab hinc annis Londini edito testantur hydropem sicut & Podagram longè jam inter ipsos rariorem esse ex quo tempore Café sæpius indulgent. Nec dubito quin si Nostrates potatores à vino ad potionem istam averterent infausto huic morbo longè minus obnoxij forent.

Afferit Mollenbroccius Medicus Germanus in Tractatu de Podagra vaga Scorbutica, Danis, Suecis & Batavis quotidie in morbis hypocondriacis & scorbuticis Café utilitatem probari. Nec subit mirum, morbi enim isti cum ab humoribus tartareis acidis & Corrosivis originem trahant similibus

DE POTU CAPHE'. 67

milibus præfidiis mitigantur necesse est. Idque suo sale volatili præstat, veluti alia antiscorbutica cochlearia, Britannica, nasturtiúmque aquaticum.

Maxime insuper commendat hunc potum facultas præservandi à calculo ut Podagra, tum stomachi costionem juvando, tum sanguinem à superfluis salibus, seróque expurgando. Genevensis quidam ad Dom. Gras hujus urbis Medicum literas exarabat, eo tempore quo *Café* innotescere ceperat. Nobilis quidam, inquit, nomine Dominus De Verace mei ferè temperamenti pinguis & *πλίσσιμ* frequentes jam ab ætate juvenili ad sexagesimam usque Podagræ passus insultus, utitur jam ab annis quatuor parvo quodam grano nigro ex India adportato nominato *Café*, quo mediante ab insultibus hujus mali tutus existit, licèt manus pedesque jam habuerit tophis induratos. Prætendit istam decoctionem serum & superfluos humores purgare; abdominosus

erat sicuti & ego at totus isto remedio minutus est. Consulit mihi ut id usurparem, prius consilium tuum expeto.

En aliud non dedignandum exemplum. R. Pater Alexander de Albertas Augustinianus sexagesimum quintum annum agens à quadragesimo podagræ doloribus vehementer afflētus mirum in modum per duos annos ab iis potu hocce se sublevatum mihi retulit. Alius hujus Civitatis incolā, hoc morbo diu detentus solo hoc potu, tam fœliciter sanitati suæ reddebatur, ut septem jam ab hinc annis, quod ex proprio ipsius ore teneo, ne minimum quidem præsentierit dolorem.

Aliis argumentorum ponderibus hæcce qualitas adstrui posset, nisi penitus persuasus forem præfata huic veritati stabiliendæ sufficere. Verùm adhuc id confirmant qui diu in Oriente degerunt, in iis nempe regionibus podagram & calculum rarè reperiri, quod nonnisi ex frequenti potionis
istius

DE POTU CAPHE. 71
istius usu oriri potest, quæ tantum
malis hisce averruncandis inservit.
In hac qualitatum enarratione omise-
re Autores ejus utilitatem in diar-
rœa & dysenteria sistenda. Dominus
Eques Chardinus litteris ad me exa-
ratis feliciter hoc in casu in Oriente
usum fuisse narrat, seque aliquot cali-
ces sorbendo pertinaci diarrhœa fuis-
se curatum.

C A P. XI.

*De usu Cafè in pectoris morbis; de
lacte Cafeteo; & de efficacia
Cafè ad febres sanandas.*

CUM tota massa sanguinea Circu-
lationis lege fluat per pulmo-
nes, impossibile est ipsos non labefa-
ctari si sanguis sit impurus, atque ideo
si crudus aut nimium serosus sit, pe-
ctus non potest non gravari, tussis,
asthma & spirandi difficultas non ori-
ri. In dubium itaque est, Cafè in his
casibus magno subsidio fore. Civitatis

istius Medicus non incelebris se cum
successu quibusdam Sputatoribus &
Asthmaticis præscripsisse testatur.
Alius Monspeliensis Professor certio-
rem me fecit mirabilis experientiæ
cujus fuit testis circa suum concivem
in suprema subsidiorum curia consi-
liarium. Hic ægrotus exscreare con-
tinuò cogebatur & interdum ob vis-
cositatem salivæ extrema agebat; at
Café usu convaluit, hoc enim median-
te laudabilis chilus effectus est, quo-
tidie mane aut statim à prandio sorbi-
tionem assumens. † Plures etiam con-
cionatores vocis suæ firmandæ gratiâ
eo uti cepere. Sic magni nominis præ-
dicator in Italia, suggestum nunquam
conscendebat priusquam craterem
hausisset, quia experientia edoctus no-
rat portionem istam pectus dilatare,
sonoram vocem, fortes lumbos sa-
numque caput reddere ac stomachi
fumos repellere. Alius mihi retulit se
concionaturum inopinato sermonem
oblitum fuisse, jamque campanâ mo-
nente incipiendum fuisse. Præsto illi
fuit

DE POTU CAPHE'. 71

fuit Café qui memoriam redintegravit, eâ adhuc notabili circumstantiâ ut quolibet haustu vapores qui cerebrum annubilabant sensim deprimi & cogitationibus quæ evanuerant locum cedere expertus sit.

Certissimum quoque perhibeo pro thoracis morbis, lacte Cafetato de quo jam sermo erit, benignius & efficacius nihil adhiberi posse. Primus ni fallor qui sic usurpavit, fuit Medicus Germanus nomine Neuhofius qui hujus in legatione Batavorum ad Chinam quam edidit mentionem facit. Cum lacte decoquendum curabat fabaceumque suum jusculum nuncupare solebat : in hoc forte Chinarum consuetudinem respiciens, quibus solemne est, præbere, phtificis *Thé* cum lacte illudque in delicias assumere. D. Monin Celebris Medicus Gratianopolitanus aliquot ab hinc annis Lac cafetatum miro cum successu præbuit : quod super hoc ad me rescripsit nimij momenti est ut silentio præteream. Ipsiusmet verba referam.

“ Ut ad ea quę de lacte Catefato sci-
 “ re peroptas faciam satis, scias velim,
 “ quinque aut sex ab hinc annis me
 “ in variis morbis quibus lac convenit
 “ præscribere assueviffe & semper fe-
 “ licem habuisse exitum. Miraberis
 “ sanè quod in stomacho non coagule-
 “ tur nec viscera obstruat, nec cere-
 “ brum afficiat, nec etiam mixto Café
 “ minùs acrimoniam humorum ob-
 “ tundat, fermentationem sedet, tuf-
 “ sim sistat, nutriat & pinguefaciat
 “ ægrotos, rationem habes in com-
 “ perto missa facio plura quæ de illo
 “ feci experimenta, dicam tamen pri-
 “ mum in me ipso sex ab hinc annis
 “ rei periculum fecisse. Hemicrania à
 “ natura obnoxius eram & propter
 “ viscerum fervorem lac nunquam
 “ ferre poteram. Sex septimanis sæli-
 “ cissimo cum successu ita correctum
 “ usurpavi; sæpissimeque imo novif-
 “ simo adhuc mense novembri prof-
 “ perrime reiteravi. Sic conjugi meæ
 “ phrifi laboranti, & post pleuroperip-
 “ neumoniam extrema agenti illud
 “ assu-

DE POTU CAPHE', 73

“assumendum præbui. Vehementi
“isto morbo intra octiduum remediis
“ordinariis sedato tussis importuna,
“pulmonum calor supererat, pulsus-
“que celer cum atrophia universi
“corporis. Hinc timens ne in phti-
“sim recideret remediis catharticis
“& aperitivis (cùm viscera imprimis
“verò lien admodum essent obstru-
“cta) ad usum lactis asinini ipsam
“præparavi. Integri mensis spatio sa-
“tis methodicè at sine ullo successu
“eò utebatur pulsu eodem stante,
“tussi vehementi, cum sputis subfla-
“vis & subviridibus copiosis. At
“quum lac istud adhibitum nullius
“ei utilitatis esse animadvertissem, lac
“vaccinum Cafeteum ei usurpandum
“præscripsi, cujus singulis quoque
“diebus sex hebdomadam spatio
“octodecim circiter uncias assump-
“sit, ipsamque singulis decem aut
“aut duodecim diebus purgan-
“dam curavi. Ufu istius lactis
“ita fuit levata, ut omnia quæ ante
“narravi symptomata primo octiduo

“ cessarint viguerit appetitus, ac sa-
 “ nitate pristinae reddita, ita quidem
 “ ut collegæ cujusdam conjux qua per
 “ mensē ipsam non viderat, puta-
 “ verit eam vultu fuisse subtumido,
 “ non verò pleno ac sano.

Ad hujusce potus præparationem.
 Sartagunculæ immitto lactis scutel-
 lam quod cum igni suppositam assur-
 gere cœperit, Café quantitatem coch-
 learis ei admisceo, & probè circum-
 ago, ne in globulos coalescat. Post le-
 vem ebullitionem ab igne removeo
 brevi farinâ fundum petente, cassona-
 tæ cochlear admisceo, ac diversis hau-
 stibus forbillandum calidè præbeo.
 Postea quatuor horarum spatio cibo
 omni abstinendum jubeo; quo facto
 prandium concedo. Dosis Café sarta-
 gunculæ immisitrium drachmatum
 est: at ne aduratur diligenter cavendū
 ingrato alioquin sapore lac imbueret.

Idem ea quæ sequentur ad me
 scripsit.

Quidam civitatis istius incola præ-
 nobilis quatuor abhinc annis vere
 no-

DE POTU CAPHE. 75

novò & autúno Lac Cafeteum affumit, quod per totum annum robore & viribus ípſum præmunit ita ut fungi queat laboribus quos nimia ípſius pietatis exercitia cauſantur, quódque miú inde ſtomachi dolores ab aciditate oriundos non ampliùs perſentiſcat.

Perſpecta Café Analyſi facile erit rationem reddere cur lactis coagulationem impediatur, cùm enim ſale volatili abundet acidorum acumina non poteſt non obtundere quæ lac alioquin coagularent: equidem ſal Armoniacum cum lacte adjecto ſacharo permixtum coagulationem impedit, at parum admodum, imo non ſufficit aliquando. Eadem ratione ſuprà laudatus D. de la Cloſure lac præbet aſſumendum cum aqua calcis, ad coagulationem impediendam, dyſſenteriiſque & ſtomachi morbis mendum, quod lac ſolum præſtare nequiret citra iſtud correctivú aut aliud ſimile Ad dam de lacte Cafetato non ſemper neceſſe eſſe ut Café in lacte coquatur ne ſpiſſum nimis reddatur, Sed

Si cupias dilutiorem potum paretur cum aqua vulgari modo ; indeque cum æquali aut majori parte lactis misceatur ; aut verò ante vel post lac assumatur , modo enim in stomacho misceantur , quacunque ratione sumantur parum refert. Novi nonnullos qui singulorum istorum modorum experimenta fecêre eosque singulos non ineptos deprehendere : quilibet pro gustu suo eliget. In grata nullatenus est hæc mixtio , Cafè imprimis in lacte fervefacto aliquantulumque inspissato ; tunc enim saporì Chocolatæ accedit qui omnium gustui arridet. Idem cum lacte asinino aut caprino fieri potest. Imo & ægri , qui morbi causâ lac muliebri fugere coguntur , si ejus aliquam coagulationem metuant , post suctionem , Cafè haustum sumere possunt.

D. D'Apples Medicus Lausanensis ad amicum scribit potum hunc lactis Cafetari invaluisse apud eos pro podagricis , ex quo non minimum levamen percipiant. Quantum ad vulgarem

DE POTU CAPHE. 77

garem Café potum, prælaudatus Dominus Monin ait se prospero successu multis febricitantibus id præscripsisse. Ipsum decoquit aliquando in aqua pimpinellæ exhibitque sub finem paroxysmi febrium intermittentium aut sub finem exacerbationis febrium continuarum tum ad vapores qui cephalalgiam gignunt dissipandos. Tum ad superfluam salino-acrem lympham per renes expurgandam. Observat quoque durante febris æstu hujus haustum, siti levandæ aptiorem esse quàm vulgaris ptisana copiosè licèt assumpta addit insuper se initio febris quartanæ utilissimè præbuisse, calidè quantum ægri ferre poterant, hincque animadvertisse, potionem, vehementissimos & acerrimos rigores non solummodò mitigasse sed integræ sanitati febris detentos restituisse. Ita nobilis mulier Gratianopolitana, quartanaria & lienis tumore affecta initio paroxysmi omne aliud quam Café remedium admittere renuens: sine ullo incommodo est sine

ullo incommodo est sine recidiva sanabatur & jam ab annis sex perfectissima fruitur sanitate.

Ultimis hisce diebus quidam amicus noster aliquos febris tertianæ paroxysmos à prava digestionè stomachi ortos passus, bis vel ter assumpto Café sanitati restitutus est. Et nominatus jam Dominus de la Closure scripsit ad Sponium Dominam de Laufun, octuagesimum & secundum ætatis annum agentem, nec ita pridem à febris triplici quartana usu Quinquinæ sanitati restitutam, cum Café postea usa fuerit, juniorem quasi factam, & sine baculi ut prius solebat, auxilio incedere, quod Dominus de la Garde Medicus Nemaufensis non incelebris cum per quindecim dies magno cibi laboraret fastidio illicoque cibo assumpto dolore & acidis nectibus tentaretur, tandem in duplici tertianâ correptus est, cujus paroxysmi 14. aut 15. horas durabant; & tantum abest ut purgantia ullo modo ipsum restituerint, ut quotiescunque

que sumeret majori dolore se affectum sentiret, unde viribus exhaustus purgationem imo & venæ sectionem intermittere tenebatur. Depravatæ stomachi functioni corrigendæ unicè intentus, Café binos aut tres crateres tempore intermissionis hauriebat, primaque vice accessio febrilis minuta, tumque secunda planè exulavit, absque alio præsidio felicissimè persanatus.

CAP. XII.

De utilitate Cafè in levandis Capitis doloribus; numque homines insomnes teneat?

CUM Café partibus duabus crassâ unâ & terrestri, alterâ verò subtili & spirituosâ constet; sciendum est partem illam spirituosam, quum ut pote sulphuris & nitri multum participem, nitro-sulphureum dixeris à spiritibus animalibus non valde dissimilem esse; multas quoque ejusmodi

partes vinum continet, atque ita puræ non sunt, nec cum iis quæ spiritus animales componunt ita conformes; vinum quippe partibus heterogeneis multum abundat quæ cum ejus spiritu ad caput facillime ascendentes, functiones ejus non parum perturbant: cum è contra Café spiritus puriores sint minusque dissipabiles, ac capiti proinde levando idonei, constat enim frequenti experientiâ capitis dolores potum hunc citò sublevare, quia vapores humorésque acres ad cerebrum repentem effundit & dissipat, novosque oriri impedit. Imo sunt qui solo calentis potus fumo in caput recepto, dolores mitigari observarunt, quod parti ejus volatili dubio procul debetur.

Cæterum egomet crudeli hemicraniâ multos annos aliquando laborans cum venæsectionem, clysteres, purgationem, diætam balneumque, nihil denique non tentassem doloris istius levandi causâ, omniaque hæc frustra, ad unicum tandem Café confugi, quo
brevis

DE POTU CAPHE. 81

brevi dolor ita sedatus, ut annis integris eo usus liber fuerim sexcenti alij maximum inde solamen percipiunt, ij maximè qui non ob nimiam membranarum cerebri sensibilitatem nec ob earum inflammationem nec ob sanguinis impetum, causam malignam aut aliam quæ in partibus istis resideat, sed ob capitis cum stomacho aut intestinis sympathiam dolore affliguntur. Excederet libri hujus moles si mihi nota referre fluderem exempla, unum sufficiet.

Parisiis Domina de Brière cephalalgia gravissima, diu conflictata in cassum multa tentaverat, in pejusque mens letho proxima videbatur. Assidentes Medici Chirurgique extremum præsidium trepanum jam erant adhibaturi, cum ecce familiaris quidam accedens offert remedium efficacissimum facile & nullius periculi. Ea annuente, Café propinari jussit, bis aut ter in die. Inde tridui spatio diminutum dolorem sensit, in dies somnus à plurimis jam mensibus fugatus rediit, simul & ap-

petentia ciborum. Denique ante hebdomadas tres absolutas pristinae & perfectae sanitati restituta fuit.

Orientalis hunc potum non modo levandis capitis doloribus idoneum arbitrantur, sed experientia quoque sunt persuasi fumum oculis receptum maximè favere iis qui oculorum doloribus tenentur aut quibus alioquin debilis est visus acies. Quod in causa est cur plurimi cum *Fingeans* calidi Café ipsis offertur, antequam illud potent, oculis supponunt ejusque vapores recipiunt; plurimi etiam tollendis aurium doloribus craterem ad fumum excipiendum auribus apponunt indeque non minimo afficiuntur levamine.

Jam de hujusce potus ad somnum avertendum facultate dicamus. Villis in ultimis & posthumis suis operibus, de Café, Londini usatissimo loquitur, & suas observationes Medicis praescripturis necessarias proponit; illud remediis Nartoticis opponit, absolute quoque de his tractatu, de isto quo-

quoque verba facit. Omnem ejus somni pellendi facultatem à certis quibusdam partibus adustis dependere prætendit. quibus & naturâ & præparatione valde imprægnatur. Quæ partes operari dicit postquam massam sanguinis intrârint; ita ut poros cerebri teneant apertos liberúmque spiritibus transitum sternent. Celebris hujus Medici multórumque aliorum Medicinam profitentium experimentis suffulti credimus potum hunc Massam sanguineam, humidum nimis & glutinosum absumendo exsiccare, spiritûsque animalis proventum accelerare; quo minus enim sanguinis massa materiâ glutinosâ & pingui abundat eo facilius partes ejus subtiliores emicant: quemadmodum ex liquoribus minus pinguibus & viscidis aut quorû partes minùs confusæ sunt, facilius spiritus extrahitur. Sanè juxta Villis opinionem Café exsiccat, iisque qui sunt graciles aut téperamenti sicci & Calidi interdicitur; è contra cum successu iis præscribitur qui tempera-

mento contrario sunt Septentrionalibus & Afialicis, mollibus quippe & effæminatis aut vino alioquin abstinentibus non parùm conducit.

Sunt qui credunt, Cafè reapse somnum præter naturam fugare hincque omnibus morbis lethargicis medendis idoneum esse; non vero impedire somnum naturalem: reperire enim est homines qui ejus usu insomnia curant, inter quos Dominus Ferrand Medicorum lemovicensium Decanus qui morbo quodam detentus, somno frui nequibat, singulis vesperis Cafè haustu somnum sibi procurabat. Hic nihilominus effectus ordinarius non est; multique non malo se habentes assumpto post cænam Cafè ad somnum vix sese componunt vigilaturi aptum valde deprehendunt, spirituum scilicet quos vigilia dissipat reparatione. Probabile ulterius est calorem quo cum sumitur actualem, ejusque acrimoniam, nimium spissis chili fumis dissipandis non parùm idoneum esse ejusque particulas diureticas magnam

DE POTU CAPHE. 85

gnam humiditatis, procurando somno
necessariæ partem per urinas abri-
pere.

Hæcce facultas spiritus excitandi &
soporem impediendi, fulem Petri
della Valle opinionem esse demon-
strat. Credebat celebris iste Peregrina-
tor si cum vino peteretur ut assumitur
cum aqua, esse forsân Homeri Nepar-
the quod Helenam ex Ægypto habuif-
se dicit, unde etiam Café origo est.
Verùm cuinam hujusce cum vino per-
mixtio arrideret? Deinde, præsupponit
Homerus Nepenthe herbam esse Nar-
coticam, hoc est, quæ somnum pro-
moveat, cum tamen Café, somnum fu-
get, eumque magis adhuc fugaturus si
vini acuminibus esset stipatus.

C A P. XIII.

*De temperamentis & morbis quibus
Café minùs idoneum est.*

PRæstanrissima remedia, aliquando
evadunt noxia inconsultò adhibi-

ta aut temperamentis eorum qui iis utuntur minime convenientia; ita in aliquibus casibus aut subjectis Café potus inutilis & minime idoneus est. Hinc si quidam ex ejus usu commoda non percipiunt, qualitates attributas ipsi deesse ne existiment. Plantæ non ejusdem omnibus sunt efficaciæ. Quod adeo verum est, ut norim multos, quos Manna cõstipat aliosque quos Sena in syncopem præcipitat, licet vulgò purgantia sint benignissima. Si qui sint ergo quibus Café nocet, illud ne propterea vituperent. Fuit in culpa temperamenti sui ignoratio, & omiſsa periti alicujus Medici consultatio. Amicus quidã noster qui diu in Oriente peregrinatus est, huic potui assuescere nescivit, nec unquam assumit, quin vomitum vehementem excitet: quod invictè probat stomacho æque ac cordi suas esse Antipathias.

Ad dignoscendum igitur casus quibus Café periculosum & incommodum esse possit: considerandi sunt jî; in quibus Café utilitatem commenda-

vimus;

DE POTU CAPHE. 87

vimus, indeque concludendum, corpori in statu & temperamento opposito constituto non nisi noxium esse posse. Sicque quam temperamentis pituitosis, stomachis debilibus lengectionem perficientibus, obstructio- nibus, humoribus glutinosus valde sic conducibile, ergo biliosis, stomachis justò celerius digerentibus nimiumque calidis, iis quibus vasa sanguine subtili rapidiusque circulante sunt repleta, non nisi noxium est. Quibus tussis & sputum frequens à venarum arteriarumque anastomosi vel diapedesi aut subtili acriorique sanguine originem trahens minimè etiam convenire videtur.

In genere minùs conducit Macilentis quam Repletis: saltem si à sanguine fervidiori macies oriatur, qui nimis fluidus, justoque rapidius circulans in partibus ad suppeditandum iis alimentum detineri satis nequit. Etenim si macies oriatur ex eo quòd stomachus functiones suas non ut par est obeat; sive quod in intestinis lateant obstructiones, quæ sanguinis purificationem

impediant , iis conducit Café eoque pinguefacit : hinc videre est in vanum abire quæstionem illam : Café an saginet an verò emaciet ? ut expediam eos qui quæstionem hanc absolutè ita mihi proponunt respondere soleo , quod pingues emaciet & macilentos pinguefaciat. Hoc verissimum persæpe sese probat, at imprimis dependet id à modo illud assumendi ; jejuno enim assumptum stomacho magis quam à pusta emaciat. Temperamentum principem in hisce regulam esse oportet. Super hoc notasse juvabit cum peregrinatoribus , in Turcia ubi Mahometani Græcique easdem incolunt urbes & pagos & diversis potionibus utentes, Turcas Café ut & sorbeto, & Boza potu ex Milio confecto gaudentes, omni vero vini usu abstinentes, homines esse pingues & carnosos, sanitate bene dispositos , vigore præditos nec tamen abdomine prominulo incidentes, econtra verò Græcos qui Café negligunt, generosum & purum vinum epotant vinique spiritum, Macilentos,

sicco

ficcus, vultu subflavo, biliosos esse & animo iracundo.

Ji quibus sanguis est nimis abundans nimisque subtilis Café abstinent in morbis pectoris; ne videlicet sanguinem ulterius adhuc volatilis & ipsumque in pulmones effundit. In hac urbe vidimus nobilissimum Virum ita affectum & respirandi difficultate laborantem, qui potu Café se levatum iri putavit, at contra ab ejus usu peripneumoniâ prehensus paucis diebus animam exhalavit. Phtisici quoque confirmati præpostero ejus usu obitum suum maturarunt. Ex quibus omnibus videre est, non nisi adhibitis caute-
lis Café remedii loco esse usurpandum: consulendique sunt, qui iisdem morbis detenti sanitati fuere restituti, aut aliquis Medicinæ peritus.

Verbo considerandum est liquores corpus nostrum pervadentes machinamque nostram Elasticum in motum redigentes duobus modis oppositis esse corruptibiles aut enim; nimis inspissati sunt aut nimis subtilisati, in piori

casu nisi aliud obstet Café perutile erit at in posteriori pessimum, nisi malignum aliquod fermentum rarefactionem nimiam fermentationis ope produciens oppugnet.

Jam tempus est examinare sententiam Simonis Pauli fabam istam rejicientis, quoniam inquit ejus usus homines enervat generationique ineptos reddit. Errorem hausit ex historia particulari ab Oleario legationis à Duce Holfatiæ in Moscoviam & Persiam missæ secretario relata. Is enim de Persis sermonem faciens eos *Cahua* (quod nostrum Café est) aut aquam nigram potare solitos ait paratum ex fructu quodam ab Ægypto allato, qui colore frumentum refert, sapit granum Turcicum, æquatque magnitudine vulgarem fabam. In sartagine torrefactū aut potius adustum in pulvetem redigunt & in aqua coquunt, unde adustum sapit nec faucibus admodum gratum est. Utuntur isto potu ad moderandum calorem naturalem, virtutumque generandi minuendam, ut pote

DE POTU CAPHE. 91

pote qui multis se nolunt liberis one-
ratos, quemadmodum id ipsi fate-
bantur à Medico nostro ejusmodi re-
media sæpissime rogantes.

Ferunt etiam, pergit Olearius, nimiū
Cahué usum viros procreandis liberis
plane reddere inhabiles; hinc de quo-
dam ipsorum Rege nominato *Sulta-*
no Mahomet Kasuin ante Tamerlanem
rerum potiente referunt, eum potioni
isti ita fuisse assuetum, ut ingens inde
contra uxorem conceperit odium:
quæ quum equum aliquando ca-
strandum vidisset, rationemq; hujus
rei sciscitata responsum accepisset,
præstari id ad minuendum equo vi-
gorem quo nimium pollebat, respon-
dit tantâ vi non opus esse hac de cau-
sa, ac Café exhiberetur solummodo
cujus sorbitione æque ac maritus
ipsius, evafurus esset frigidus.

Huic innixus relationi Simon Pauli
in tractatu de Abusu Tabaci & Thé an-
sam contra Café declamandi capit,
quòd nimirum nimiâ partium sulphu-
rearum abundantia principia genera-

tionis enecet. At ausim asserere cum bona ipsius venia aliorumque sententiam ejus amplectentium, parum ipsis naturam hujus grani notam esse & licet in ipsius abusu maligna hæc deprehenderetur qualitas, quod tamen non est, minime ad Garamantas & Indos amandandum esse. Vini effectus quis ignorat multo peiores, Paralyfim puta, hydropem Apoplexiam, mortem imo ipsam; nec tamen fronte ita severo extitit ullus qui extra naturæ fines illud exterminandum censuerit.

Verum quidem est Café sulphure admodum abundare, at in ipsius torréfactione ignis non satis est vehemens, ut illum ab aliis principiis extricet. Patet enim Analyfi, illud continuato igne non nisi post spiritum exire: hinc quidquid est sulphurei aut butyrosi in magmate sepultam jacet; Tum suppose si libet, simul cum Café multas assumi partes sulphureas, sulphur istud proprio suo flegmati, magmati, & aquæ in qua diluitur implicitum, omnino spiritibus animalibus & prolificis

lificis erit proportionatum, quorum nec motum irregularem ciet, nec eos dissipat quod tamen præstat vinum; hujus quippe sulphur agitatus est inflammabilius, & à phlegmate suo & aqua cui miscetur separatu facilius.

At quid juvat asserre ratiocinia ex ipsius Medicinæ penu depròp̄ta cùm ad debellandum Simonis Pauli ejusque Patronorum de Café sententiam satis superque sufficiat quotidiana experientia? in quo enim mundi angulo quàm in Turcia Café magis usurpatur? nec tamen malignos illos qui ei tribuuntur effectus ibi reperiunt, imo e contra regiones, ubi maximè in usu, qualis Ægyptus & ipsius Metropolis magnum Caire omnium videas populosissimas. Unde fit etiam, ut solus Olearius rei consideratu ita dignæ mentionem fecerit, Figueroam verò Hispaniarum Regis ad Schach Abbas Regem Persarum legatum ante Olearium integris annis in Hispahan Comoratum alto id premat silentio? qui quidquid rari ibi concurrisset diligen-

tissime adnotans in itineris sui quam in lucem edidit relatione. pagina 307. hæc de Cafè verba facit : *Cahua utuntur Persæ tum sanitatis gratia tum deliciis indulgendo, illudque stomacho admodum conducibile autumant.* Si Persæ, ut Olearius contendit, rei ita universaliter notæ experientia forent convicti, ad quid Autor iste ubi Cafè qualitates deprædicat istam sileret; quo pacto etiam Dominus Tavernier modernus ac sedulus peregrinator rem tanti momenti ignoravit ut ne verbulum quidem fecerit. Superfedeo aliis allegandis argumentis, quæ convincerent Olearium gratis id loquutum fuisse. Addam tamen omni exceptione majorem testem peritum Medicum ac Philosophum Dominum Bernier sat diu in Persia commoratum qui de maligna ista Cafè qualitate sparsos rumores in Persia audivit nusquam, cum tamen in Epistola cujus jam jam copiam dabo, asserat Cafè in plaga Persiæ maritima & magis adhuc in continenti vix cognitum esse. Unde concludo vanam ac futilem esse de hujus

DE POTU CAPHE. 95
hujus fabæ prava, ac veluti deleteria
qualitate opinionem, quòd scilicet
viros enervet & infœcundos reddat. Et
hïc Tractatui nostro de Cafè potu,
finis esto.

EPISTOLA.

Domini Bernier.

Scribo ad te Patrone & amice carissi-
me siquidem ita jusseris, quidquid
circa Cafè aut ipsius natale solù didi-
ci. In parvo mundi angulo *Yeman* nem-
pe aut Arabia felici progerminat. E
montibus istius regionis Mokam,
Louhiam aliosq; portus plagæ maris
rubri adjacentes deportatum Cymbu-
lis Geddamaut Zeydem ferendum im-
ponitur. Is parvus est portus maris
Arabie petreæ in provinciæ Chariffi
Mekæ septem aut octo inde leucas di-
stantis. Arabes multum camelis impo-
situm Mekam transferunt in tempore
nundinarum quæ sunt veluti Maho-
metanorum Pascha, venale exponen-

dum. Hincque magnæ illæ & diversę caravanæ quæ inibi locorum sunt, revertentes in patriam suam non parum secum afferunt ; maxima tamen pars Giddâ in litoralem urbem *Suez* ad caput maris rubri, viginti circiter duas leucas Cæiro distitam duabus triremibus & septem vel octo navibus Ægyptiis imposita defertur. Postea *Caravana Suez* Cæirum transvehit, unde in omnem Turciam aliorumque Massiliam usque dispergitur.

Nunc usu Café in Europa etiam vigente, Angli & Batavi ab India Orientali Mokam per mare rubrum adveſti magnam quantitatem navibus suis imponunt.

Inter Indos Persasque exigui prorsus usus est, portus maris vix transit, neque in continentem nisi parum admodum advehitur at ut jamjam dixi per integram Turciam latissimè usurpatur, Turceque singulis mane & Vesperis, imo & totâ die aut in ædibus privatis aut locis publicis ad id destinatis sorbillare solent. Apud omnes enim

DE POTU CAPHE. 97

enim urbanitatis Studiosos *Ibrik* aut *Cucuma* cuprea in qua Café decoquitur ab igne nunquam semovetur, deesseque officio reputaretur qui in honesto congressu Café non offerret.

Per integrum quo in Ægypto agebam sesqui annum potionem istam averfabarat cum quinque vel sex hebdomadis in partibus Arabiæ fœlicis Louhaiæ nempe & Mokæ versarer mirifice ea arridebat, & sine Saccharo, Turcarum more singulis diebus quinque aut sex crateres hauriebam. Indubium autem est, illud ibi longè quam in locis aliis remotioribus præstantius esse cum ibi sit recentius. Eadem enim res agitur cum hac faba sicut cum nostratibus amygdalis aut vulgaribus fabis quæ si asserventur multum de sapore suo amittunt, siccantur & evaporantur. Hæc quoque ratio est cur Turcæ id contusum sacculo coriaco probè inclusum conservent.

Sitne species quædam fabæ quotannis nostratum fabarum instar seminandæ aut fruticis cujusdam fructus dice-

re nequeo. Certus sum tamen Volvuli cujusdam speciem esse plentatum quippe juxta *MouZEN* ei innititur & adhæret: *MouZé* autem est Fiscus Adami ita Lusitanis dictas, ob folia ejus semi-orgyam interdum longa nec minus adhuc lata.

Quantum ad proprietates ejus dicebam aliquando in Ægypto eodem modo rem cum Café se habere ac cum Tabaco, nonnisi inanem esse Turcarum occupationem. Ji enim sicut & nostrates qui in illis regionibus agunt Mercatores maximam temporis partem otiosi, bis vel ter per diem confabulationis gratiâ publicos frequentant *Bazars* & *Cachue Kané*, Tabacum & Café sumpturi. Illud verò adeo ibi exigui est pretii, ut vix uno obobo plus solvatur crater eum ei assuefactus fui deprehendi: primo illud nutritioni multum inservire & ita ut iter facturo assumptus mane crater sufficiat ad septem aut octo horas jejunium ferendum. Quo fit ut nec cursorem nec militem reperias parvo suo Cafetario non instructum,

DE POTU CAPHE'. 99

instructum. Secundo quòd experge-
faciat exhilaret, multumque corrobore-
ret, quòd vapores retundat, capitifque
dolori torpori & stupori avertendis
non parum conducatur. Tertio quòd iis
qui temperamenti sunt frigidi &
phlegmatici quales plerique sunt Tur-
cæ parum cibi neque ordinario vino
utentes melius conveniat quàm Maci-
lentis & iis qui temperamenti sunt ca-
lidi. Licet enim & istis aliquando uti-
le sit, cum tamen sit adstringens & sic-
cum, præsertim si in nimium usum
convertatur, calefacit tandemque non
parum nocet.

Hoc penè est quidquid de Café te-
neo, nec enim illud nobilibus iis quas
novitas potiùs quàm veritas & expe-
rientia ei tribuit qualitatibus pollere
crediderim. In illo non deprehendes
Quinquina mirificum illud febrifu-
gum, divinum remedium, ab ipso Hip-
pocrate, si id novisset adorandum. Ne-
mo enim veterum asserere poterat quòd
nos impræsentiarum audemus, cum
hoc cortice, ægrotum nempe post tres

100 TRACTATUS

aut quatuor illius remedii haustus certò feбри liberatum iri. Oblitus pene eram tibi superaddere; singulari quodam studio Café esse torrefaciendum. Recordor enim ed quò Caïre egi tempore, non nisi duos illic viros torrefaciendi peritos fuisse. Quòd si isthæc olim tibi cordi fuisse divinaſſem, majori diligentia & cura fuiſſem indagatus. Id velim ſis certus, ut & mei in te ſtudii, cultuſque. Vale,

Finis Tractatus de potu Café.

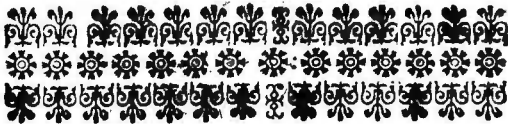
TRA-

Chinensis cum illa cui incoquantur folia The

*The Chinensis
cum Serpe*

TRACTATUS

DE

CHINENSIVM THE.

CAP. I.

*De natura Thé, de nomine ejus, locis
è quibus affertur & usus ejus
antiquitate.*

PERLUSTRATA natura Ca-
fé, Chinenſium Thé nunc
aggredimur, inter iſta
enim non minima eſt con-
venientia. Ut Arabiæ Ca-
fé ita Chinæ Thé debemus; ejuſdem
ſunt amaritudinis; eodem penè tem-

pore Europæis innotuerunt, ambo callidè affumuntur, experientiaque ac diversa Autorum scripta eadem ferè effectus iis tribuunt. Notabilis tamen hæc inter ea intercedit differentia, quod Café granum, Thé verò folium fit. Pari utar methodo in ejus natura & facultatibus exponendis. Thé folium est in China & Japonia nascens: Chinenfibus *Thée* dicitur, Japonenfibus ut & Indis *Cha* aut *Tcha*, Tartaris ac Perfis *Tay* vel *Tçay*, Europæis denique *Thé*. In Afiam & Europam ferendum ficcatur. Frutex folia hæc ferens, cujus figuram ab initio hujus tractatus cernere est, ita leviter à Botanicis cognitus est ut prudentiæ interfit docere quæ à peregrinatoribus nostris habentur antequam opinionem meam proferam.

Author libri illius cui titulus est *Legatio Provinciarum Confederatarum ad Chinæ Imperatorem*, excusi Lugduni Batavorum anno 1675. in hujus Imperii quam exhibet descriptione loquens de Thé pagina 74. in hac erumpit. Præstantissima

DE CHINENSIVM THE'. 103

stantissima folia *Cha* & *Thé* reperire “
 est in regione *Kiangnon* & quidem “
 prope urbem *Hæicheu*. Folium istud “
 parvum est nec differt à *Coriariorum* “
Sumach, cujus quoque speciem ali- “
 quam esse crediderim; nec tamen syl- “
 vaticum est, sed domesticum & dili- “
 genter excultum; neque etiam arbor “
 sed frutex in jucundos luxurians ra- “
 musculos. Flos ejus flori *Sumach* “
 multum similis, nisi quòd Coloris sit “
 magis flavi. Tempore æstivo pri- “
 mum tradit florem non admodum “
 fragrâtem. *Baccæ* verò primò coloris “
 viridis fiunt subnigræ; rami floribus “
 vestiuntur albis & flavis de summo “
 adimum denticulatis & aculeatis. “

Ad conficiendam potionem ex *Cha* “
Indistanti æstimatam, prius solum “
 quod vere novo nascitur folium re- “
 quiritur quod mollius quoque est. “
 Unum post alterum & separatim id “
 collectum parvo & lento in cucuma “
 igni apponunt subtilique culcitræ “
 ex tela *gossipina* tenui & lævi mani- “
 bus convolvunt ita involutum igni “

de novo apponunt, alteraque vice fri-
cant usquedum tantopere involu-
tum & conglomeratum plane tan-
dem siccum evadat, quo facto maxi-
mam partem vasis stanneis bene ob-
turatis arctissime includunt, ne vide-
licet substantia & qualitates nimis
subtiles evanescant; longo enim tem-
pore asservatum, si aquæ injiciatur
pristinam acquirit viriditatem; ex-
tenditur seseque dilatat, etsi selectum
probumque sit, aquam sapore & odo-
re jucundo, subviridique colore im-
buit.

Diversa Chineses ei imposuere
nomina, juxta varias in quibus ger-
minat locos, ac quibus pollere potest
qualitates; quumque id quod prope
Haicheu crescit omnium sit præstan-
tissimum, id quoque *Slungocha* nomi-
narunt & aliquoties 150. francis li-
bram dividunt. Semen ejus terræ
injectum elapsis tribus annis jucun-
dos producit frutices nostrates *Ribes*
*rosæ*ve magnitudine æquant. Altæ
nivis grandinisque rigores incremen-

DE CHINENSIVM THE. 105
to ejus nullatenus officiunt, quod
mihi persuadet terram nostram ei
non adeo fore Novercam, si in loco
aliquo umbroso fertilique granum
ejus feminaretur.

Reverendus Pater de Rhodes in iti-
neribus suis typis datis hanc descri-
ptionem instituit. Thé foliū est magni-
tudinis folii arboris punice. In frutici-
bus provenit Brusco similibus. Duę in
China duntaxat provinciæ, ei natale
solum ministrant prima est *Nanquin*
ubi Thé nascitur præstantius, *Cha di-*
ctum, altera verò *Chincheau*. Foliū istius
collectio non minori ac vindemiæ
nostræ curâ perficitur: in tanta ibi
succrescit copia, ut suppeditetur cæ-
teris Provinciis Chinę, Japonię, Tun-
quino, Cochinchinæ regionibusque
aliis in quibus ita viget usus Thé ut
temperantissimi, ter saltem singulis
diebus, si plurimi decies aut duo-
decies vel ut veriùs dicam singulis
horis id hauriant. Folium hoc colle-
ctum in fornace bene siccandum cu-
rant, vasisque stanneis bene obclusis

postea includunt quoniam expostum aëri omnes, veluti vinum, vires amittit Batavine eam cum illud in Gallia divendunt adhibeant curam, ignoro.

Tulpius Medicus Amstelodamensis in observationibus suis Medicis libro quarto cap. 59. de herba hæc fatur, nihil Indis est frequentius quam potus confectus decoctione plantæ Chinesibus Thé Japonensibus vero Tehia dictæ, cujus omnem quæ ab ipsis regionum illarum primoribus acceptam notitiam posteritati consecrare non dubito. Huic igitur plantæ sicut folia sunt longiuscula acculeata & denticulata ita alibi quoque radices habet fibrosas & in parvulas particulas distinctas; neque in China tantum & Japonia latè succrescit sedet in Chiam aut Siam: hæc interim intercedit differentia quod folia in China provenientia coloris sint viridi-fusci ad nigrum accedentis; ea verò quæ in Japonia, viriditate sint magis pallida & decolori saporeque jucundiore, quo

DE CHINENSIVM THE'. 107

quo fit etiam ut Tchia Japonenses “
 pluris æstimeretur quàm Thé Chinen- “
 sium , ita ut sæpenumero Tchia cen- “
 tum francis libram veneat. “

Videntur Authores isti differre ali-
 quo modo opinionibus , siquidem
 Nieuhofius in relatione legationis ad
 Chinam duas tantum regiones folii
 hujus foraces ait & in contrarium abit
 Pater de Rhodes , id in Japonia quo-
 que crescere aiens. Scribit verò Tul-
 pius eo & Siam gaudere. Sed parùm
 hoc referret, modo Cuinam plantę spe-
 ciei Thé annumerandum constaret,
 quod scitu difficile est, quum non nisi
 folium siccum absque semine, flore aut
 radice hucusque allatum sit. Nieu-
 hofius inter species Sumach collocare
 videtur . qui frutex in regionibus istis
 haud ignotus. Gasparus Bauhinus in
 Pinace speciebus fœniculi id annume-
 rat. Bontius Thé parvam dicit her-
 bulam cujus folia denticulata consoli-
 dam minorem referunt. Simon Pauli
 in tractatu de Tabaco & Thé , postremum
 istud non Chinæ tantum est Japoniæ

deberi, sed plantam esse in univēsa Europæ cognitam contendit, eam nempe quæ Latinis *Chamaleagnus* aut *Myrtus Brabantica*, Germanis *Post Gallis Piment Royal* Danis *Pors* & Belgis *Gagel* dicitur. Quod super hoc differit prolixum nimis, quā ut huic tractatui inseratur. Dico tautūm paucos admodum in sententiam ejus ivisse, quoniam ad plantam in certam speciem redigendam, non sufficit folia ejus exteriora considerasse, sed penitiūs ea tota perscrutanda est. Doctoris hujus principio, & Sumacho & Betonicæ Thé annumerari quiret, cū & ea referat. Indefinitum ergo manebit donec eam meliūs simus edocti. Insuper Author proprio alibi se jugulat gladio, etenim rusticos Belgas refert Chamaleagnum Cerevisiæ suæ injicere fortiori reddendæ & ad inebriandum aptiori, quod Thé viribus planè contrarium est, cū præcipue ejus facultas sit, ebrietatem solvere.

Maginus in commentariis suis Géographicis refert Scytas Minores qui
inconditis

DE CHINENSIVM THE'. 109

inconditis & parcis cibis vescuntur, aquâ , lacte , potuque quodam ex milio , tum si detur copia vini Baccho indulgentes , ut præcavant quæ ex alimentis & potu evenire possent incommoda variis uti plantis in Tanaïis ripis succrescentibus inter quas maximi habent eam quam vocant Baltracan , quæ ipsos enutrit robustoque reddit. Ubi fructus ejus plantæ apparet , inutilis suis campis relictis huic quærendæ unicè se dedunt ut qua majori possunt quantitate domos suas repleant ; tanti eam faciunt ut si omnibus eduliis destituerentur , sola ipsis sufficeret. Simon Pauli Thé inter ipsos æque ac in China nasci Autumans , credebat eos nauci illud facere , siquidem Maginus eos illo delectari non referat. At non in ista Scythia quærendum est Thé. Scythia immenso spatio extenditur, plurimæque diversa continet climata, & qui Thé in ea germinare asserunt de Scythia Septentrionali Chinæ vicinâ intelligunt.

110 T R A C T A T U S

Dubitatur plurimis Authorum nostratum, num frutex aut tantum planta sit Chinensium Thé. Sunt qui existimant herbam esse mediocrem, siquidem folia ejus tenuia & odorifera sint, suasque vires facillimè exuant & impertiant infusioni verum iis standum cenfeo qui inibi locorum egerunt quique Thé fruticem esse asserunt & ita depingunt.

In China usus ejus ita antiquus non videtur, siquidem in vetustis ipsorum libris characteres qui nomen ejus exprimant nulli deprehenduntur, cum tamen aliæ res omnes multis ab ævis ipsis cognitæ, characteribus suis insigniantur. Simon Pauli ab eo tantum tempore usu inter ipsos invaluisse autumat quò Scythæ rerum potiuntur, quod evenit anno 1644. Id tamen verisimile parum est cum & ipsis Europæis jam ab hujus sæculi initio innotuerit; supra citatus Bauhinus ejus mentionem facit in suo Pinace excusò anno 1623. Debetur negotiationibus Batavorum qui ex Japonia

DE CHINENSIVM THE'. III
 ponia & China illud nobis attulerunt:
 & observatu digna est eorum in
 hoc negotio. Hanc herbam æconomia,
 enim nummis præsentibus vix emunt,
 sed mercibus ex Europa deportatis
 commutant, verbi gratiâ salviâ quâ
 destituitur solum Chinense: Hanc
 ut multis morbis, quibus Chineses
 sunt obnoxij, medendis aptissimam
 de prædicant & reapse bene hinc se
 habent; cujus cum sint persuasi, tum
 elogia quibus eam cumulant Batavi,
 tum ob ejus utilitatem & vires experi-
 antiâ confirmatas, duas libras Thé
 pro salviæ unicâ libenter dant.

C A P. II.

*De Thé eligendo; de Regionibus ubi
 in usu non est; de modoque
 illud præparandi.*

UT probo Thé gaudeamus, curan-
 dū super omnia recētissimum eli-
 gere; recentissimum autem est quod
 coloris est viridis obscuri. Si omnium
 præstan-

tissimum nobis adportaretur, aquam cui infunditur calore subviridi imbueret, referente Domino Tavernier in sua de Regione Tunquin relatione. At qualitates hujusce nullum nobis affertur, id enim quod habemus, infusionem subflavam efficit. Amarum sit oportet odorisque dulcis & jucundi, odori violæ multum accedentis. In ejus quoque natalitiis regionibus, maxima est diversitas unumque altero secundum diversas qualitates carius est. Referunt Authores in Japonia Thé reperiri quod centum francis libram veneat. Ulterius procedit Dominus Tavernier & ex ore ipsius teno, idem quoque ni fallor in ejus extat relationibus, dari Thé quod quingentis francis libram divendi viderit, non tamen de folio sed de flore ejus loquitur, Principibus in delicias aservato, unde Thé Imperiale à nonnullis dicitur. Hujus generis Thé nos in Europa latere opinor saltem privatos. Color viriditatis longe clarioris est quam commune; in dubium quo-

DE CHINENSEM THE'. 113

quoque est efficacius esse saporemque longè jucundiozem. Quibus Thé asseruendi animus est, vappescat etiam atque etiam caveant : omnes enim suas sicuti Café amitteret vires. Hinc vasis stanneis optime obturatis includatur ne videlicet humiditate corrumpatur vel aëri exponatur.

“ En modum The præparandi Chi-
“ nensibus usitatum, referente Patre
“ de Rhodes. Aquam in vase terfo &
“ & nitido coquent, quæ dum ferve-
“ cit, igne amovetur & juxta quanti-
“ tatem aquæ folia injiciunt, dimi-
“ diam nempe drachmam Thé pro
“ singulis aquæ cyathis. Vas illud
“ tegunt, folioque fundum petente
“ potant infusionem; tunc enim vires
“ suas in aqua deposuit eamque colo-
“ re subrubro tinxit. Calidè quantum
“ possunt forbillant refrigeratum nul-
“ lius momenti esse dicentes. Quod
“ in fundo remansit folium etiam se-
“ cunda vice adhiberi non ineptum
“ est. Sed tunc cum aqua coquatur ne-
“ cesse est.

“ Japonensibus, pergit idem , alius
 “ præparandi modus id enim redigunt
 “ in pulverem , posteaque aquæ fer-
 “ venti injectum utrumque hauriunt.
 “ Num hicce sumendi modus priori
 “ præstet, nescio , ego quidem sem-
 “ per & quidem salubriter usurpavi eo
 “ modo qui inter Chineses obtinet:
 “ utrique ad deliniendam ipsius acri-
 “ moniam quam tamen non injucun-
 “ dam Sonlio Sacchari aliquantulum
 “ cum Thé permiscet.

In Persia aliquando in præparando
 paululum anisi aut foeniculi aliquót-
 ve Caryophillos injici refert Olearius
 in suo itinere Persico. Cæterùm juxta
 has observationes eas & quotidianam
 experientiam duobus crateribus con-
 ficiendis sume sextarium aquæ in Cu-
 cuma argentea, Cuprea stanno obdu-
 ctâ, aut terreâ vernice illitâ; aquæ fer-
 venti drachma circiter foliorum inji-
 ciatur , eodemque tempore cucumam
 igne amorendo per quadratem horæ
 coopertam sine ; donec folium fun-
 dum perierit & aqua colore debito
 imbuta

DE CHINENSIVM THE'. 105

imbuta videatur. Tunc in porcellanios aut Faventinos crateres sensim effundatur injecto saccharo communi aut cando ad magnitudinem Avellanæ, aut saccharum in ore teneatur ut Indi assolent, Calidissimum & repetitis haustibus petetur sive sorbilletur.

Stomacho jejuniõ aut statim à mensa & quãdocunq; placuerit juxta diversum uniuscujusq; scopum The sumi poterit. Ad stomachi vapores retundendos, jejuniõ hauriatur, si ad corroborandum stomachum juvandamq; digestionem statim à mensa, vel quãcunq; horâ nisi fortè sub noctem, si dormire quis cupiat.

Vasa sunt Chinesibus ex certa quadam bolo rubra aut terra sigillata confecta, in quibus infusionem aptius perfici arbitrantur, quod num ita se habeat, nescio, sed eorum figura quæ hujus tractatus initio excusa est, sevelegans est. Hoc vasorum agenus cum nobis deest quãcunq; vasa adhiberi possunt modo in gratum

odorem vel saporem infusioni non impertiant & probè claudantur. Idem dictum sit de vasis porcellaniis licèt elegantissimis & continendis in se liquoribus ferventibus aptissimis, extremitates enim nisi proluantur minimè calefaciunt, quod ad parcendum labris, adurendis alioquin commodum admodum est. At in eo totum residet quod ex eorum usu haberi potest commodum, non enim virtutem aliquam peculiarem habent quæ digestioni inserviat. Thè nonnisi eò quæ potandum tempore parandum est, infusio enim ejus iterato calefactam præcipuas vires deperdit. Memoriâ tenendum quod diximus eadem folia bis adhiberi posse, juxta modum Patri de Rhodes observatum. Sunt qui ipsissima adhuc folia pluribus diversis vicibus adhiberi posse contendunt, modò resiccentur; at certum est post semel iteratam infusionem nequidquam prodesse. Si quis omnem utilitatem percipere voluerit, in modum acetarii superstes folium.

DE CHINENSIUM THE! 117
folium oleum & acetum adjiciens, fi-
cuti mos est Batavis inter Indos de-
gentibus.

Quantum ad diversum qui Chinen-
ses inter & Japonenses, The præparan-
di modum, audiamus Tulpium Me-
dicum Batavum in Medicis observa-
tionibus.

“ Quoad modum, The utendi, no-
“ tandum est Chinenfes & Japonenses
“ in re ista valde differre, siquidem il-
“ li in pulverem redigunt, illum su-
“ per petram serpentinam conterendo
“ ac cum aqua calida bene temperan-
“ do : Hi vero pulverem hunc in li-
“ quore aliquo coquunt, adjectis ei
“ aliquot aut salis aut sacchari granis,
“ quam decoctionem dum adhuc ca-
“ lida est urbanè admodum suis con-
“ vivis offerunt omnibusque qui eos
“ invisunt. Id tanta diligentia & at-
“ tentione peragunt, ut & primi ordi-
“ nis homines ipsam hanc coctionem
“ in amicorum suorum gratiam pro-
“ priis præparare omnibus aut saltem
“ in eo præparando alios juvare non

“dedignentur: Cameras etiam in me-
 “diis suis palatiis datâ opera haben-
 “tes, in quibus parvulæ sunt forna-
 “ces ex lapidibus præciosissimis li-
 “gnòque exquisitissimo constructæ,
 “ibique loci solo usui Thé destinata
 “servantur Ollæ, tripodes, infundi-
 “bula, calices, cochléaria aliaque id
 “genus vasa culinaria ad artem hu-
 “jusmodi éléganter efficta quibus
 “millia aliquot impendere non cu-
 “rant quæ omnia pannis bombycinis
 “nitide involuta tenent nec nisi fami-
 “liaribus ostendunt, & quasi inter nos
 “gemmæ habentur.

Dominus Tencke Professor Monspe-
 liensis in Formulis suis Medicinalibus
 alios quosdam modos sumendi Thé
 refert non ita vulgatos. Variis inquit
 modis herba hæc adhibetur & assumi-
 tur. Primo quidem in substantia
 quando siccata ad semidrachmam aut
 drachmam integram in Cyatho aquæ
 tepidæ assumitur. Secundo decoctum
 herbæ ad drachmam & semis adjecto
 saccharo ut jucundior sit potio, & ca-
 lida

DE CHINENSIVM THE'. 119
lida forbillatur. Fortio distillata in
Balneo Mariæ cum aquis appropriatis.
Quartto infusa ad unciam & semis
in aqua quadam Cardiaca aut generoso
vino, cujus tria vel quatuor cochlearia
sorbentur adjecto nonnihil sacchari.
Quinto ex ea exprimuntur succi quos
in pilulas coaptant ad dozim granorum
decem. Sexto denique ad instar Tabaci
in attrahitur fumus fistulis & siphunculis
& eo modo capitis & pectoris morbis
frigidis, nec non fluxionibus narium
Conducit.

C A P. III.

*De herba Thé viribus fugandum
somnia.*

Sicut Arabica faba ita etiam in herba
Thé duæ diversæ observari possunt
substantiæ à quibus omnes dependent
effectus: volatilis una & spirituosâ
odore suo suavi & jucundo, se præbens,
aquæ cui infunditur minimo

calore communicabili, altera vero fixa & terrestris, quæ animadvertitur sapore suo amaro aspero & astringenti, nec tamen hic ulla torrefactio ad excitandos spiritus eosque substantiæ terrestris expediendos requiritur. Siquidem hanc minima torrefactio adureret: Sol enim parens ille plantarum in folio isthoc tenero quod in grano Café ignis vis efficit. Sufficiens quippe spiritus ejus infusioni communicandos elevat, phlegmaque citra ministerium ignis pro necessitate dissipat ad amaritudinem procurandam parti terrestris. Hinc inter utrumque mira convenientia interim sententiam viri pro celebri Domini de la Chambre ex ejus schedis heic proferam.

“ Quemadmodum inquit in phar-
 “ macis omnibus binæ occurrunt qua-
 “ litates manifestæ nempe & occultæ,
 “ quæ posteriores experientia tantum
 “ se se explicant, certi sumus herbæ
 “ Thé qualitatem nullam noxiam in-
 “ hære, siquidem usus & experien-
 “ tia

DE CHINENSIVM THE'. 121

“tia quæ intet Orientales quotidie
“obtinēt potum non tantum effectis
“malignis carere sed & multos qui-
“bus obnoxij sumus morbos inde
“præcaveri testantur.

“ Quod ad qualitates attinet mani-
“festas, ut opinor Thé Calidum est in
“primo gradu & siccum ferè in secun-
“do; quum enim primas pharmaco-
“rum qualitates gustu tantum di-
“gnoscere possimus, saporque ama-
“rus, salsus & acer, Calidis tribuantur,
“palam est Thé quod amarum, etiam
“calidum esse; at cum omnis amari-
“tudo à primo tantum inclusive ad
“tertium usque gradum extendatur,
“si chioracea excipias, necesse est her-
“bam Thé quæ exiguæ est amaritu-
“dinis minimum quoque caloris
“gradum in se continere. Fortè qui-
“dem agitationem spiritibus imper-
“tendo magis calefacere valet ob
“rationes mox allegandas, verum per
“se caloris gradum quem notavimus
“non excedit.

“ Quod ad societatem, licet se qua-

“ tur gradus calidi in rebus amaris
 “ quæ substantiæ sunt terrestris & sic
 “ Thé amarum sit in primo gradu ni-
 “ hilominus amaritudinem ad initium
 “ vel medium secundi extendi arbi-
 “ tror, quia astringens aliquantulum
 “ est, hæcque qualitas siccitatis addi-
 “ tamentum indicet.

“ Verum Thé non tam juxta quali-
 “ tates istas considero quàm quod val-
 “ de spirituosum est & cum spiritibus
 “ aliquatenus conforme: hinc est quod
 “ eo assumpto alacrior sit animus om-
 “ nesque partes ubi cuduntur spiritus
 “ sint corroboratæ. In eo, ni fallor, exi-
 “ miæ ejus vires sitæ sunt, omnibus
 “ enim corporis functionibus! spiri-
 “ tuum ministerio peractis, fieri non
 “ potest quin accuratiores fiant & per-
 “ fectiores ubi spiritus sunt poten-
 “ tiores.

“ Calor & siccitas præterquam
 “ quòd qualitates sint imbecilles ut
 “ loquitur Hippocrates in gradu
 “ sunt adeo remisso & temperatæ
 “ tanta aquæ quantitate ut nihil ab
 iis

DE CHINENSIVM THE'. 123

“ iis sit metuendum , etſi Thé calorſ
“ aliquid agitatione ſpirituum cau-
“ ſatur , calor ille mitis erit, naturali
“ haud diſformis quique ut vinum
“ vapores non excitat. Hæc. ille.

Cæterum nihilæque herbam The
commendavit , ac ejus facultas ſom-
num pellendi viresque longioribus
vigiliis diſſipatas recolligendi. Hinc
tanto ſtudio à majoribus Miniſtris, Le-
gatis aliſque qui negotiis ſomno ab-
ſtinere perſæpe tenentur deſideratum
fuit & inquiſitum. Hunc ejus effe-
ctum jam à peregrinatoribus toties
deprædicatum experienciâ deprehen-
derunt, cum Thé recens & bene lectum
aſſumitur.

“ Audiendus hic imprimis ſuprà
“ laudatus P. de Rhodes. Thé à cæ-
“ na aſſumptum ſomnum ordinariè
“ arcet , quem tamen nonnullis pro-
“ curat , quoniam quum craſſiores
“ tantum vapores diſſipet eos qui
“ ſomnum cauſantur relinquit. Quod
“ ad me attinet (pergit idem ille) sæ-
“ piſſime ſum expertus , ubi Chriſtia-

" norum nostrorum confessiones tota
 " nocte audire mihi incumberebat, o-
 " brepebatque somnus, Thé eo ipso
 " momento haustum integra nocte
 " somnum fugabat postridieque ac si
 " more solito dormiissem valebam. Se-
 " mel id per hebdomadam sine ullo
 " incommodo præstare poteram. Vo-
 " lui aliquando sex noctibus conti-
 " nuis id tentare, at nocte sextâ viri-
 " bus eram plane exhaustus.

" Eodem modo asserit Tulpus hu-
 " jus herbæ potum inter alia vi som-
 " num avertendi pollere: Thé inquit,
 " robur corporibus conciliat, præfer-
 " vat à doloribus calculi quibus in iis
 " ubi germinat locis neminem obno-
 " xium esse asserunt. Capitis præterea
 " doloribus medetur catharro, oculo-
 " rum & pectoris fluxionibus, asthmati,
 " stomachi debilitati, alvi torminibus,
 " lassitudini & somno quæ ita eviden-
 " ter reprimat ut potu isto utentes in-
 " tegras interdum insomnes transi-
 " gant noctes: quia moderatè calefa-
 " cit & superius stomachi orificium
 " constrin-

DE CHINENSIVM THE'. 127
constringens frænat & impedit vapores ad somnum necessarios cerebrum petere, ita ut qui noctes insomnes studendo aut meditando infumere capiunt, nihil inde patiantur incommodi.

Olearius, aliique multi peregrinatores idem uno affirmant ore, præcipue quod facultatem somnum pellendi spectat. Ratio in promptu est. Oritur duabus præcipue de causis somnus spirituum depauperatione, aut eorum quiete. Prima si adfuerit dissipatis iis, musculorum cessat motus. Hinc somnus post laborem & lassitudinem. Si verò secunda spiritibus irretitis à vaporibus ex imo ventre ad cerebrum elevatis, sicuti radij solares nubibus obnubilati, necessario sensus exteriores in quibus non radiant spiritus, functiones suas obire non valentes, somno indulgent. Inde fit ut refrigerio novi chyli sanguinem subintrantis, somnus ultro obrepat, præcipue si prior etiam adsit causa, ut accidit sub finem diei post labores &

cœnam. Utrique causæ contrariatur herba Thé, spirituosâ volatili & odoriferâ parte spiritus dissipatos reparat, amarâ & diureticâ alimentorum humiditatem somno necessariam absorbet & per urinas pellit. Tum etiâ fortè calor actualis quo potatur spiritus agit sicque vigiliam procurat. Etenim observavit quidam nobis familiaris Medicus, aliarum herbarum veluti salviæ & pulmonariæ decoctum calidè Thé instar epotum, eundem quamvis minùs sensibilibus, producere effectum.

C A P. IV.

De virtute Thé ad Sanandos Capitis dolores.

CUm Thé vapores in cerebrum naturaliter ascendentes retinendo somnum avertat facile præsumi potest id capitis quoque doloribus non parum inservire, qui ut plurimum à vaporibus tantùm aut humoribus

ribus acribus originem trahunt, cerebri vasa nimium dilatantibus aut membranam ejus nimis pungentibus. Hic quoque præcipuus effectus à nostris Autoribus ipsi tributus.

“ Præcipua herbæ Thé qualitas, ait
“ P. de Rhodes, est quod capitis me-
“ deatur doloribus: me, quod spectat,
“ pergit idem, quotiescunque hemi-
“ crania laborabam, mediante hoc po-
“ tu mirificè sanabar, crassiores enim
“ vapores in cerebrum elevatos certò
“ & promptè repellit.

Idem sentiunt Olearius & Tulpius: & ipse Simon Pauli qui tamen Tractatum de abusu Thé, in quo & ipsius usum omnem ferè improbat, hanc virtutem ipsi haud denegat. Nec dubium est, non solum præsentem dolorem inde levare, sed omnem quoque ejus recidivam impediri, siquidem levis hujusce potus amarities ejusque stypticitas fibras stomachi constringendo functionem ejus perficiunt prohibentque ne novæ generentur cruditates crassorum horum & acrium va-

porum causæ ac fomites. Hincque non inconsulto tum immediatè post prandium, tum etiam jejunio stomacho diebus aliquot continuis sumi potest; nec enim sicuti de potu Café observatum, necesse videri ante ipsius haustum cibum aliquem sumere.

Eadem ratione, isthoc cum Café Thé habet commune quod solvat ebrietatem, corpúsque nimis Baccho pessundatum integritati suæ restituat. De Duce Albano refertur quod à méssa aquæ cyathum quã lingua sua *Castigador* dicebat haurire solitus fuerit quo vini fumos castigaret. At Epithetó hoc potiori jure Thé potui conveniret. Dominus de Bourges in Relatione Episcopi Berytensis ad Cochinchinam narrat dum Siami agerent se post cibi assumptioné Thé adjungere assuevisse quod pauculo cû saccharo Calidissime bibendum præbent, indeque bene se habuerint etsi frequentissime pisces comederent. In regionibus illis ideo potant quia stomachus nimio calore est exhaustus, aut quia vires ejus nutrimenti

DE CHINENSIVM THE'. 129

trimenti qualitate debilitantur; tanto opere nimirum folium istud diversis proprietatibus pollet, inter quas præcipua etiam est ebrietatem solvere. In quo à liquoribus aliis quibus assueverunt homines longissimè differt, qui si nimia copiâ propinentur rationi quoquo modo officiant, at è contra Thé eam stabiliat & vapores ipsi obvias excutiat.

Idem testatur laudatus Autor legationis Chinensis, convenit & Pater Martinius in Atlante suo Chinensi: Antonius Musa Imperatoris Augusti Medicus proprietates quas Thé adscribimus easdem Betonicæ quoque tribuebat, quam contendit quadraginta septem morbos sanare. Et revera conformitas ejus cum herba Thé notatu maximè digna est: ut forsàn quæ cum multis periculis impensifque sub cælo peregrino quærimus in solo nostro reperire daretur, si satis curæ ad ea rimanda impenderemus.

Utique cerebri liberatio à vapori-

130 TRACTATUS

bus animo ac memoriæ firmandæ haud parùm conducit. Cerebrum nimis humidum instar est ceræ mollis sigillum facile quidem admittentis at impressionem non diu retinentis: unde fit ut Phlegmatici & Infantes memoriæ sint infidæ. Mediocris requiritur siccitas in organis & humorum puritas ad retinendas ideas earumque vitandam confusionem. Moderate autem *Thé* siccat cerebrumque purgat & proinde memoriam firmat mentemque purificat. Chineses rarò exscreare & nares mungere, observantur, quod sanè eos *superfluis* humoribus cerebrum & mentis arcem obruentibus ostendit liberos. Quibus ingenia erant acuta antiquis audiebant *homines emunctæ naris*, hoc est qui emungi non opus habent, & Chineses apud nos ingeniosi subtiles & astuti creduntur.

Ars sanè Medica perfectionem partim adeptæ est analogismi hoc est conclusionum ope, quæ à morborum eorumque originis conformitate ut & pharmaci unius cum altero convenientia

nientia deducuntur. Ita suppositis iis quæ de Chinenſium Thé protuli, concludo ſummæ utilitatis eſſe in pluribus capitis morbis, ſoporofis affectibus, aliſque à catharris, & vaporibus ortum ducentibus: ita conducet præveniendæ imo & ſanandæ apoplexiæ, Lethargiæ, Paralyſi, Vertigini & Epileptiæ, quæ ſæpiſſime à nimia lymphæ effuſione in cerebrum oriuntur, item oculorum morbis, aurium ſufſuris; idque genus invaletudinibus aliis: præfertim ſi peritus artis ſuæ Medicus adhibeatur qui penetralia & morbi & remedij ſcrutetur. Quod ſi quis miretur tantos à levi infuſione hujus herbæ produci effectus, ſanarique morbos remediis cæteroquin efficaciffimis vix curabiles, is duo conſideret velim: remedia nimirum uſualia, ut ſunt Thé & Café. qualitates ſuas inſenſibiliùs & tutiùs imprimere cæteris remediis, julepo putà, Apozematis, & emulſionibus, quoniam longiori tempore adhibentur. Tum etiam quod abſque ulla violentia operen-

tur, non debilitando stomachum, emeticorum instar & purgantium, non exhauriendo vires & spiritus, ut sudorifica, & phlebotomia nec fastidium ægrotis pharmacorum ad instar ordinariorum procreando. Insuper sicuti morbi nostri maximam partem variis in victu erroribus debent ortum, constat potum ita familiarem & naturæ ita convenientem ægrotum sanaturum potius quam ullum aliud præsidium cujus usus non ita frequens, nec naturæ ita amicus.

CAP. V.

De virtutibus Thè in morbis stomachi, in podagra, Calculo, dolore colico, morbis lienis, Rheumatismis, morbisque aliis & de Thè cum lacte.

THè non capiti solum, inquit P. de Rhodes; sed & stomacho digestionique juvandæ mirificè inservit, ideo à prandio ordinariè assumitur

DE CHINENSIIUM THE'. 133

mitur: dormiturus eo à cœna non utatur. Cur stomachicum sit facile intelligere est, cum omnia amara talia sint maximè si simul sint astringentia. Ejus ergo nimiam fermenti stomachi aciditatem amaritudo corrigit, stypticitas verò fibras à quarum relaxatione diversa progignantur mala constringit. Notandum quòd in hanc rem feliciùs operabitur, si non tantùm infusio paretur sed & ebullitio levis quoniam amaritudinem & stypticitatem quæ terrestri non spirituose parti inhærent hoc pacto faciliùs deponit. Eodemque in casu etiam Japonensium methodum in substantia hauriendi præferendam censeo Eximius D. Monin Medicus Gratonopolitanus suis ægrotis masticandum & comedendum folium præscribit, in stomachi acoribus, ructibusque acidis: eoque modo certiùs vim exercere, quàm epotum testatur. Eius loco stomachi roborandi causâ, utuntur Hispani succo *Cachou*, cujus etiam notitia in Galliam ab aliquot annis pervenit. Succus est asper, amarus atque

134 TRACTATUS

ſtypticus allatus ajunt quidam, ex Japonis, ſed veriùs ex Indiis. Putant eſſe ſuccum expreſſum ex *Areca*, quæ eſt arbor illic notiſſima, cujus folia maſticare ſolent. Ex eo morſelli ſive grana cum ſaccharo & pauco ambaro grifeo formantur, quos à paſtu maſticare ſolent. Nec malè Café & Thé potui ſociatur, cùm ſtomachi coctionem pariter juvet.

Correctis digeſtionis primæ erroribus eliminantur affectus inde pendent, ſtomachi dolor, colica paſſio à crudis humoribus aut flatibus incluſis, diarrhœa quæ ab indigeſtione & chyli corruptione. *Mandeleſo* in Itinerario ſuo ad Indos vim hanc herba Thé ſtomachum & viſcera roborandi ſuâmet experienciâ confirmat, narrans ſe impertunâ diuturna quæ diarrhœâ illius potu ſanatum fuiſſe. *Olearius*, *Guilielmus Leyl* Danus à Simone Pauli citatus, alii quæ plures ſcriptotes de hiſce conveniunt. Aſt ejus alia non contemnenda ab iis celebratur proprietas, à nephritide ſcilicet, calculo & arthritide præſervandi.

DE CHINENSIVM THE'. 135

vandi. Idque eo magis præsumitur quod Chineses Thé potu indulgentes, hisce affectibus non sunt obnoxii.

Id inter alia præsent Thé, inquit P. “ de Rhodes, renes nempe expurgat, & “ corpus ab arthritide & calculo præ- “ servat, & hæc est, ni fallor ratio, qua- “ re in illis regionibus ignoti sint hi “ morbi. “

In hanc rem Martinus Martinius in Atlante Chinesi hæc fatur. Cali- “ dum semper, inquit, potant Chinen- “ ses, sive aquam, sive vinum, sive ory- “ zæ decoctum. In his liquoribus cali- “ dis celebrem suam *Cha* infundunt, ca- “ lideque bibunt. Ubi huic calido po- “ tui sui assuetus, europæos vitupera- “ vi qui frigido ita delectantur. Chi- “ nenses enim calido potu non solum “ sitim extinguunt, sed & humiditates “ superfluas exsiccant. Inde fit ut fere “ nunquam spuant, nec doloribus ne- “ phriticis, aut stomachi cruditatibus, “ sicut Europæi, tententur, tot tantos- “ que morbos qui apud nos grassantur, “

calculosam renum arenam , podagra-
gram, chiragram, similesque affectus
nesciant. “

Afferit etiam Tulpius vulgarem inter
Chinenses opinionem esse, hanc plantam
sibi à Diis donatam vitę prorogandę ad
extremum senium & malorū avertend-
orum causā sanitati insidiantium; eamq;
non solum corpora vegeta reddere, à
calculi doloribus præservare, quibus
ajunt neminem illic tentari, sed etiam
capitis dolores, rheumata, ophthalmias,
catharos in pectus ruentes, asthma,
dyspepsiam, tormina & lassitudinem
curare.

Hos effectus non mirabitur, quis-
quis observaverit ea omnia quę renes
expurgant & serum minuunt, modo
calorem aut debilitatem in visceribus
non relinquunt, præstantissima esse ne-
arena, phlegma vè calculi parentes ge-
nerentur, neve arthritidis aut rheumatis-
musprehendant. Hinc commendantur
omnia diuretica in hisce affecti-
bus. At inter diuretica non minimum
obtinet locum herba Thé, cujus ni-
mium

DE CHINENSIIUM THE'. 137

mium usum, observarunt quidam, urinæ copiosum fluxum, & vulgò dictum Diabetem aliquando excitasse. Medicum nimis agerem, si rationes afferre stuporem quare sit diuretica. Unum duntaxat addam, quod Sponius noster observat ex Hippocratis Aphorismo novo, sectionis iv. *res odoratas esse diuresicas*, quia constant partibus penetrantibus & volatilibus, quæ viscosos humores in serum liquunt, aptioresque reddunt ut per utinas exturbentur. Sicuti autem observatum est diuretica veluti cappares, ciceres, tamariscus & vinum album, splenica esse, unde ea commendat Hippocrates; ita Chinesium Thé horum viribus donatum, & amaritie sua lienis acidum fermentum mitigare potens, in lienis morbis non exiguæ futurum est utilitatis.

Subjungere possem complures morbos quibus Thé non secus ac Café potus conveniens est, veluti lumbricos, vapores hypochondriacos & hystericos, palpitationes, aliosque; sed repetanda forent permulta quæ in priori

tractatu jam dixi. Sufficiat notare à recentiori Autore inter Febrifuga fuisse collocatum, ut pote saltem febricitantibus non inutile. Easdem etiam conjecturas de lacte herbâ Thé imprægnato, ac de lactè cafetato repetere possem: nec enim pectoris morbis minùs convenire videtur. Hanc mixtionem Chinesibus debemus, qui hoc modo præparatum advenis aliquando propinant. Tartari & Chineses nobiles, inquit Autor legationis Belgicæ, foliorum Thé pugillum aquæ ferventi injiciunt, deinde isti aquæ quartam lactis partem cum paucò sale admiscunt, sicque palato suo admodum gratam propinant. At si salis loco saccharum addas, potum non solum utilem, sed & gratissima efficies, sicque si cui ægro conveniat, delicato ac pergrato remedio curabitur, quod in Medicina, pace Medicorum & Pharmacopæorum dixerim, perrarum est. Imò sunt quidem pectoris affectus, in quibus Thé lacti admixtum cafetato lacti præferendum, præcipuè sanguinis

DE CHINENSIVM THE'. 139

nis sputo & tussi ex qualibet ferè causa pendentibus. Illud enim adstrictione sua vasorum extrema anastomosi aut diabrosi adaperita obturare valet, cumque partibus igneis torrefactione sicuti Café non imprægnetur, sanguinem æquè volatilifare nequit, nec ita aptum reddere qui ex arteriis aut venis in pulmones effundatur.

Eadem ratione dysenteriae & diurnae diarrhoeae non minùs convenit, ubi opus est humores cicurare, nutritioni destinatas partes roborare, serumque acre absorbere, morborum istorum parentes, comitesque. Hæc sanitati commoda methodus videtur. Post purgationem, si necessaria videatur, sane lactis vaccini calicem, quam leviter ebullire sine, ut partes butyrosas pulmonum bronchia infarcire aptas eximere queas: huic aquæ cyathos duos in quibus drachma Thé fuerit, infusa admisce cum sacchari semuncia, & calidè propina, continuando per mensem unum aut alterum, si inde bene se habeat æger, iterandoque singulis quin-

decim diebus leves & gratas purgationes ex unciis duabus cassiæ conditæ, vel drachmis sex salis Polychrestii Rupellensis D.Saignette, in aquæ cyathis quatuor dissolutis, & intra semihoræ spatium hauriendis.

Hæc de Chinesium Thé habebam dicenda, cujus quidem non minùs ac Doctor Simon Pauli, abusum improbo: frequentiorem nempe ejus computationem. Calor enim natus instar flammæ lampadis oleo consumpto extinguitur: faterique necesse est immoderatum Thé sicuti vini, potum, humidum nativum citò nimis absumere posse, caloremque ac vitam extinguere. Vitiosa non solum extrema sunt in Morali Philosophia, sed & in Medicina. Virtus medium tenet, felixque sanè qui documentum hocce mordicus retinet.

*Finis Tractatus de Chinesium
Thé.*

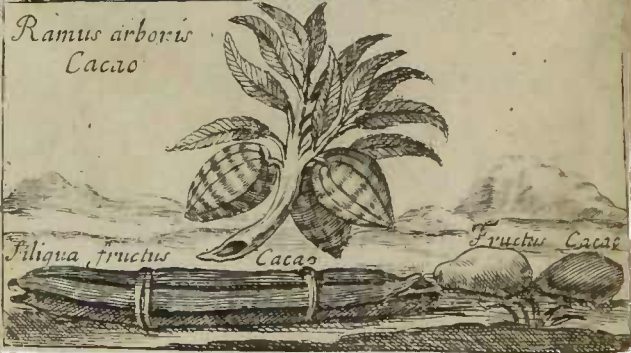
TRA-

Americanus instructus
suo vere
Chocola-
torio &
Scupho

pag. 141

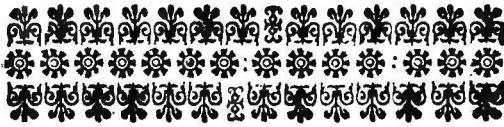
Ramus arboris
Cacao

Filiqua fructus

Cacao

Fructus Cacao

TRACTATUS

DE

CHOCOLATA.

CAP. I.

*Quid sit Chocolata: & exumea
ejus ingredientium.*

CHA invaluit in Europa
Chocolatæ potus, ut non
amplius quasi Americæ
familiaris sit censendus,
etsi ejus illic natalia cele-
brentur. Non absque igitur, sicuti Café
& herbæ Thé, hujus compositionem &
vires in examen revocabimus, utrumvè

omnia quibus extollitur elogia mereatur & quibusnam conveniat. Id jam eruditorum quorundam Medicorum stylum exercuit : *Bartholomæi* nempe *Marradon* Hispani, & *Antonii Colmenero* Andalusii , nec non *Renati Moreau* Parisiensis Regii Professoris , qui prædictorum Tractatus in Gallicum vertit , & notis illustravit. Ab eo tempore curiosus Peregrinator *Thomas Gage* Anglus diu in America commoratus, dissertationem de Chocolata suis inseruit relationibus. Iis aliquid superaddere vix cogito , cum non exiguam ejus notitiam habuisse videantur. Fungor fere interpretis officio , ex iis quod optimum videbitur seligendo , at nec scrupulosè nimis eorum verbis affixus , nec opinionis eorum servus esse cupiens.

Vox *Chocollati* aut uti nos pronunciamus *Chocolate* , purè est Americana. Oriturque ut nonnulli censent, ex sono *Choco* , *Choco* , quem edere videtur in coctionis præparatione , & voce *Atte* sive *Atle*, quæ mexicanis est *aqua*. Sic
rudes

DE CHOCOLATA. 143

rudēs isti populi res nominare solent vocibus quibusdam sensibiles ideas experimentibus : ita initio Europæos *Tonitruī filios* vocabant, ob sclopetā nostrā : Epistolam, *album* quid *Ingenio præditum*, ob ea quæ legentes edocet. Fortè etiam & verisimilius quia *Cacao* basis & *Chocolatæ* ex hac voce cum *Atle* facta est *Chocolatte* quasi *Cacaoatle*, à qua *Chocolatæ*.

Hæc minoris sunt momenti quàm disquisitio de ipsamet *Chocolata*. Sciendum ergo speciem esse solidæ pastæ ex variis ingredientibus cujus præcipuum est *Cacao*, ex qua pasta liquore aliquo dilutâ potus paratur palatogratus, ac sanitati perutilis. Ecce numerum & dosim ingredientium juxta *Marradonem*.

℞. Fructus *Cacaos*, num. 700. ℥
Sacchari ℥iſſ.
Cinnamomi ℥ij.
Piperis Mexicani, *Chilles* seu *Pitiento* dicti, grana xiv. *cariophyllorum* ℥β.
Vanilla tres siliquas, vel ejus loco ℥

fem anisi. ℥ij. “

Achiota, avellanæ magnitudi- “
nem. “

Quidam, inquit, addunt parùm “
aquæ Naphæ, moschi vel ambari gri- “
sei granum unum, vel scolopendrii “
pulverem. Ex hisce ingredientibus
Colmenero exulare vult cariophyllos,
moschum, ambarum & aquas odori-
feras, & è contrà iis superaddit *Amygda-*
las, *Avellanas*, *Rosarumque Alexandrinarum*
pulverem. His quoque in America addi
testatur *de Laët arboris* cujusdam *resini*
fera florem odoratum instar arantiorum,
& sili quam *Tlixochitla* vocatam : imò
& Turcicum frumentum *Mays* dictum,
Milium Indicum, & *Orejevala*. Est ergo
inter Autores aliqua discrepantia in
Chocolatæ compositione, quæ pro lo-
corum usu aut pro cujusque sapore di-
versimodè paratur. Jam hæc ingre-
dientia sigillatim examinemus, ante-
quam præparationem & mixtionem
describamus.

C A C H O.

Arbor quæ hanc nucem fert ab Ame-
ricanis

DE CHOCOLATA. 145

ricanis vocatur *Cucahuahuacis*, ut ait *du Laët Hist. Occident. lib. 7. c. 2. & Ximenes* in plantarum & animalium Americæ descriptione : sive *Cacaotal*, ut observat *Thomas Gage* Anglus. Altitudinis & magnitudinis est Arantiorum arboris, foliaque non dissimilia, sed paulò majora habet. *Herrera* Castanæ foliis ea comparat. Figuram consule initio exhibitam, quam ex Musæo Voimiano excerptam sculpi curavimus. Hæc arbor ita delicata est, solumque in quo nascitur ita calidum, ut Americani, ne radiis solaribus aduratur, primò arborum quandam *Atlinam* dictam, plantare soleant : dein ubi in sufficientem altitudinem crevit quâ satis umbræ emitte possit, sub ejus ramis *Cacao* plantant, ut scilicet obumbretur & à radiis solaribus defendatur, quam *Atlinam* ideo *Cacao matrem* vocant, nulli quippe alii usui destinatam.

Fructus *Cacaotal* nudus non succrescit, sed siliquâ camulatâ tectus & circumvestitus, non secus ac nostri mesopepones. Hos fructus *Cacahuacimli* no-

minant. Continent autem copiam non exiguam nucum *Cacao*, qui sunt amygdalarum majorum mole, sed compatiore & palato gratiores. Viginti aut triginta, imò & quadraginta, singulis filiquis continentur. Unaquæque nux in duas dividitur partes simul apprimè junctas, quas tegit alba quædam pellicula, succo quodam refrigerante & humectante prægnans, qui ab Americanis mulieribus in delicias fugitur.

Colmenero & Thomas Gage duas *Cacao* species numerant, Duæ sunt, “ inquit ultimus hic Autor, *Cacao* spe- “
cies: vulgare unum coloris obscuri “ subrubri, rotundum & in extrema- “
te punctatum. Alterum *Patlaxe* di- “
ctum priori latius, crassius & defic- “
cans magis, pretioque minori. Som- “
num potentiùs arcet, & ideo parùm “
in usu, nisi inter plebeios. “

Dominus Moreau quatuor species esse ait. Prima, inquit, vocata *Caca- “
huaquahuitl* omnium maxima & fru- “
ctuum feracissima. Secunda ejusdem “
nominis, mediocris magnitudinis, “
fructus

DE CHOCOLATA. 147

fructus habens minores. Tertia ad-
 huc minor *Xuchicacahuahuitl*, cujus
 fructus extrâ rubri, intus aliis similes.
 Quarta *Tlalcacahuahuitl* omnium
 minima, fructumque minimū ferens,
 colore quanquam ab aliis non diver-
 sum. Omnes autem isti fructus iis-
 dem pollent viribus, eisdemque usui
 inserviunt, quanquam ultimus po-
 tui, ceteri commercio sint aptiores.

Hæ *Cacao* nuces saporis sunt mediū
 inter dulcem & amarum, ad asperum
 & astringens accedentis. De earum
 qualitatibus hæc Colmenero & Tho-
 mas Gage referunt. Quamvis *Cacao*
 ut alia mixta de quatuor elemento-
 rum qualitatibus particeps sit, vulga-
 tissima tamen inter Medicos opinio
 est frigidum & siccum esse, sicuti Ter-
 ræ elementum & per consequens
 qualitatis astringentis. Verum quia
 de aliis elementis, & præcipue aëris
 calidi & humidum etiam est particeps,
 inde fit ut partes unctuosas habeat,
 ex quibus butyri quædam species
 elicitor, quâ Americanæ fœminæ fu-

ci instar faciem sibi perungunt. “

At, inquires, quo pacto *Cacao* frigidum & siccum statuitur, dein calidum etiam & humidum? Responsum non est difficile. Mixta variis constant partibus, veluti rhabarbarum partes habet calidas & purgantes, alias siccas & stypticas, ideoque frigidas ac terrestres: ita & chalybs naturâ siccus, frigidus, & astringens, habet tamen partes aperitivas, subrilesque. Sic Galenus libro iij. de simplicium medicamentorum qualitatibus, in plurimis agnoscit varias & oppositas simul facultates in uno & eodem subjecto, & cap. xv. ejusdem libri, exemplum affert jusculi Galli veteris quæ alvum laxat, cùm ejus caro constipandi vim habeat. Et capite xvij. lib. j. de simpl. Medicam, aliud exemplum profert lactis nempe in quo tres partes naturâ diversâ separabilesque reperiuntur: caseosa quæ alvum constipat, serosa quæ purgat, & butyrofa quæ anodyna est. Pariter in musto tres reperiuntur diversæ, fæces crassiores & terrestres, altera levior spumosa, tertia purior

DE CHOCOLATA. 149

purior quæ propriè vinum est, colore, odore, aliisque accidentibus distinctæ. Inde fit ut alimenta etsi simplicia quatuor humores in corpore generent temperie, substantiaque diversos, plusque aut minus bilis, verbi gratiâ, aut pituitæ, prout illud alimentum, plus aut minus tali humori conforme erit. Inde concludere possumus, ubi teritur & agitatur Cacao, varias partes quibus à natura donatur, hac arte intimè uniri, ita ut unctuosæ, calidæque ac humidæ terrestribus commixtæ eas temperent & corrigant, minusque astringentes reddant, calidioresque; quod patet ex Chocolatæ præparatione, dum igni admoveatur & ligno denticulato probè agitatur: tunc enim animadvertas pinguem spumam elevari, quæ partem illam aëream, butyrosamque testatur, priùs in Cacao nucibus sepultam, coctione verò & motu elevatam.

Inde eorum error arguendus, qui afferunt Chocolatam obstructions parere, quia Cacao astringens est: quasi verò hæc stypticitas intimâ mix-

tione dum teritur non corrigatur ac
 temperetur. Adde quod alia tot reci-
 piat ingredientia calida ut potius
 aperiat & attenuat, quàm obstruat.
 Hæc ulterius veritas patet, ex ipso-
 met *Cacao*: Si enim quis comedat, ut
 solent *Americanæ* mulieres, absque
 tritum & compositione, qualem in
Chocolata habemus, tum sane ma-
 gnas parit obstructions, pallidum-
 que & lividum faciei colorem, non
 secus ac in virginibus *Chlorosi* &
picâ laborantibus, quo quidem vul-
 tûs colore gaudent *Hispanæ*, etsi ab
 istis rebus oppilantibus oriatur, sani-
 tatemque destruentibus.

Uno verbo ex supradictis fatendum
 nucis *Cacao* partem frigidam ac terre-
 strem, ab oleosa calidaque temperari,
 Oleum enim & quidquid oleosum est;
 sulfureum & inflammabile est, ideo-
 que calidum, tum etiam adjectis aliis
Chocolatæ ingredientibus, eandem
 partem stypticam & terrestrem non
 mediocriter corrigi sed hæc fusius in
 capite iij.

S AC-

DE CHOCOLATA. 151

SACCHARUM.

Saccharum Chocolatam subingreditur, non solum ad saporem acerbum Cacao & aliorum simplicium huiusce compositionis temperandum, sed etiam ad ipsius conservationem, ut in vulgaribus conditis. Id tamen non obstat quominus si vetustior sit compositio tandem vermiculos contrahat, qui non secus ac vetustum caseum illam utrobique perforant, præcipue in loco humido detenta fuerit, aut nimia sacchari quantitas sit addita.

CINNAMOMUM.

Cinnamomum quo in Chocolatæ confectioe utebantur in America ante Hispanorum adventum, non erat cinnamomū orientale in illis regionibus adhuc incognitum. Illud proculdubio usurpabant quod apud Monardem lib. de plant. cap. 25. describitur, quodque arbor est Mediocris magnitu-

dinis folia lauro similia habens, fructum instar pileoli violacei ferens. Hic fructus saporem & odorem orientalis Cinnamomi refert, insipito & inodoro cortice. Utuntur in ferculis pulverato. Stomachum roborat, flatus dissipat, pravum oris odorem corrigi, correpicit, & colicam sedat. Ita non inconsulto Chocolatæ admiscetur, ut pote qui attenuare & subtilizare terrestres Cacao partes & ejus stomachicum vim augere potens est. In ejus locum verum Cinnamomum Ceylunicum, qualitatibus iisdem pollent substitui potest: sed in eo casu dosis minuenda, quia cum sit Americano validius, unciæ duæ in præscripto requisitæ, nimium essent.

CHILLES sive PIPER
MEXICANUM.

CHilles sive Chilli duo sunt genera, Orientale quod est Zingiber, & Occidentale aliàs Piper Mexicanum seu de *Tabasco* dictum quia in illa novæ Hispaniæ

DE CHOCOLATA. 153

Hispaniæ provincia copiosè crescit. Hujus quatuor species recensit *Colmenem*. Prima est *Chilcotes* secūda *Chiltepin* cujus grana exigua sūt, at sicuti primæ speciei acria & linguā fortiter pungentia. Tertia *Tonachiles* mediocriter calida & amara, quæ non secūs ac alii fructus cū pane manducari potest, & in solis pullulat Mexicanis paludibus. Quarta *Chilpahlaga* latitudinis majoris, sed minoris acrimoniæ quàm duarum priorum specierum: tertiâ verò specie sapore acutiora, Et hæc in Chocolatæ compositionem assumuntur.

Multò plures species numerat *Eusebius Nierembergius* cap. 80. lib. xv. *Hist. Naturalis: Du Laet* in ult. cap. lib. v. ait hunc fructum ex arbore domestica *Xocoxochitl* procreari, cujus folia odorata, flores rubri sicuti balauſtia, ejusdem ac flores arantiorum odoris, pergrati & dulces, fructus rotundi & racematim ex arbore pendentes, primò virides, mox rufi, tandem nigri, gustū acres, suaveolentes, calidique & sicci in tertio gradu, ita ut *Piperi* ritè substitui possint.

Multi tamen ex hac compositione Piper eximunt, quia nimis calidum & acre: protereaque Medici vix Piper rotundum nisi integrum ægris suis præscribunt, hoc enim modo stomachum calefacit & roborat, nec tamen viscera in quæ non permeat excalefacere valet, cum è contra pulveratum calorem ac sitim intolerabilem pariat. Revera enim plurimi Chocolata utentes, postquam observarunt se ab ejus usu excalefieri, sibi que in facie pustulas & jonthos excitari, meritò ab ea Piper cui hunc effectum tribuebant, exulare jussunt.

CARIOPHYLLI.

Non pauci etiam in hac compositione abhorrent à Cariophyllis, forte quia alvum constipant, quam aliàs sint stomachici, & aliis optimis qualitatibus donati quibus ut pote notissimis non insisto.

VANILLA,

DE CHOCOLATA. 155

VANILLA.

VAnilla, quam alii Mecusuchil vocant est filiqua odore suavi, gustuque acri stomachum & cor roborat, glutinosos humores incidit & attenuat, potententerque venenis resistit. Cum Tabaco mixta ejus ingratum sumi odorem corrigit. Fuscè describitur apud *Eusebium Nierembergium*, & *de Laët* lib. 5. cap. 4.

ACHÏOTA.

Succus est inspissatus ex fructifero arbore *Asbiotl*, aliis *Changuarica* aut *Pamaqua* dicta. Eam sic describit *Ximenes* referente de *Laët* l. 5. c. 3. & *Nieremberg* l. 15. c. 48. Arbor est persimilis magnitudine, trunco & formâ Arantiorum arbori non absimilis; folia colore & acerbitate ulmi folia referunt; cortex, truncus ac rami rufi sunt ad viride accedentes; flores in quinque folia distincti stelliformes coloris albi

purpurei ; fructus primo castaneæ
 cortici similes , formâ & magnitudi-
 ne parvæ amygdalæ viridis , qua-
 drangulares tamen & qui maturi
 sponte aperiuntur , granaque instar
 uvas sed rotundiõra continent. Ame-
 ricani magno hanc arborem pretio
 habent, juxtaque suas edes plantant.
 Toto anno viridescit, & vere fructum
 emittit, quo tempore cæditur arbor.
 Ex ligno, sicut ex silice, ignis elicitur,
 cortex aptissimus funibus parandis,
 qui cannabinis fortiores sunt. Ex
 semine tinctum conficitur rubro sa-
 turata, quâ Pictores utuntur. Usus
 quoque habet illa in Medicina, quia
 frigidæ qualitatæ est pota cum ali-
 qua ejusdem facultatis aqua aut ex-
 teriùs applicita, febris temperat ar-
 dorem, dysenteriamque sistit. Tan-
 dem omnibus potionibus refrigeran-
 tibus, & ideo Chocolatæ utiliter ad-
 miscetur saporis & coloris gratiâ.

Achiota, inquit *Thomas Gage*, in cujus-
 dam arboris rotundis siliquis suc-
 crescit, quæ granis rubris refertæ sunt,

ex

DE CHOCOLATA. 157

“ex quibus paratur Achiota, quem
“primò in massam redigunt, mox ex-
“siccata in globulos, placentulâsve
“efformant quas in foro venenum ex-
“ponunt. *Achiota*, paulò suprâ ait, qua-
“litas est penetrantis & attenuantis,
“ut ex Americanorum Medicorum
“praxi patet, qui experientiâ edocti,
“illum quotidie ad incidendos & at-
“tenuandos crassos viscidósque hu-
“mores asthmatis & dysuriæ paren-
“tes præscribunt, in omnibusque pe-
“ctoris aut viscerum aliorum in-
“farctibus, ac similibus morbis utili-
“ter usurpant.

AMYGDALÆ.

EXistimat Colmenero non malè
aliis Chocolatæ ingredientibus
adungi amygdalas, sed Americanas
intelligit ab Acoſta ita descriptas hist.
“nat. l.4.c.29. Est alia, inquit, Cocos
“species, quæ intra nucleum maxi-
“mam copiam habet fructuum quo-
“rundam instar amygdalarum, & non

“secus ac grana pomi granati disposi-
 “torum. Quæ amygdalæ Castilienssi-
 “bus triplò majores sunt, sapore non
 “admodum diverso quanquam acer-
 “biore, humidæ pariter & oleagino-
 “sæ. Cibum non ingratus est, locoque
 “Amygdalarum in America utuntur
 “ad massapanes aliásque cupedias
 “conficiendas. Vide si velis, plura quæ
 de his differit, parvæ ad rem nostram
 utilitatis. Convenire autem videntur
 meliùs ac Indicum frumentum, mi-
 liúmve, quæ nimis flatuosa sunt, cum
 hæ moderatè calidæ, succique sint
 delicati, siccæ præsertim. Virides
 enim & recentiores hinc repu-
 diandæ.

AVELLANÆ.

Americanas avellanas ita descri-
 bit Acoſta, lib. de aromat. cap. 18.
 “Avellana, inquit, arbor est maxima,
 “recta, rotunda, tenuis & fungosa. Fo-
 “lia lōgiora & altiora palmâ Cocciferâ
 “habet, ex Arboris summitate enas-
 centia

DE CHOCOLATA. 159

“centia, inter quæ virgulæ floribus
 “albis ferè inodoris onustæ pullulant,
 “ex quibus fructus *Areca* nascitur, nu-
 “cum magnitudine, exigui ovi gal-
 “linacei formâ, quem viridem ali-
 “quando cum *Bethel* foliis masticant,
 “aut ad solem siccatum cibus admif-
 “cent, potionibusque adstringenti-
 “bus.

Hæcæ avellanus eligit Medicus Led-
 desmensis, qui de Chocolata scripsit.
 Ab amygdalarum qualitatibus non
 recedunt, sed magis siccæ & biliosæ
 sunt. Igni leviter torrefactæ stoma-
 chicæ sunt, & vapores in cerebrum
 ascendentes reprimunt. Itaque flatibus,
 & fumis ex hypochondriis sur-
 sum elatis rationisque sedem impe-
 tentibus apprimè conveniunt.

*MAYS. Sive FRUMENTVM
 INDICVM, & MILIVM.*

“**M**ays & Milium in Chocolatæ
 “confectione malè, inquit *Col-
 “menero* à quibusdam assumitur, u-

"trumque enim flatuosum & melan-
 "cholicum, idque videntur dunta-
 "xat avaritiæ causa præstare, eo
 "quod minimi sint pretij. *D. Moreau*
 "hujus commentator asserit America-
 "norum *Mays* nihil aliud esse quàm
 "frumentum Indicum in Gallia satis
 "notum, & à *Ximene* ita descriptum.
 "*Mays* differentia à spicarum colore
 "sumitur, quas vulgus *MaZorcas* vo-
 "cat. Aliæ enim albæ, aliæ rubræ,
 "aliæ ferè nigræ, purpureæ, æruleæ
 "& coloris variegati: quod de exte-
 "riori cortice intelligendum alba
 "enim farina est. Inter autem fru-
 "menta omnia temperatum est ac
 "polytrophum. Propterea qui cras-
 "sum & viscosum alimentum esse
 "volunt, obstructionésque parere,
 "valde hallucinantur. Barbari enim
 "qui eo utuntur nullis affliguntur
 "obstructionibus pallidove colore:
 "asserunt è contra facilè digeri, & ap-
 "petitum acuere, imo se ante Hispa-
 "norum adventum nephriticos do-
 "lores ignorasse. Tandem nullum
 præ-

DE CHOCOLATA. 166

“ præstantius inter eos remedium in
“ in acutis morbis est , pectoris ami-
“ cum, diureticum, innoxiumque Mi-
“ lium Indicum sive *Panetum* , à Dale-
“ champio , Lobelio Dodonæoque
“ describitur, quos consulere licet.

O R E I E V A L A.

O *Rejevala* flos est ab Hispanis vo-
catus *Flor de la Oreja* propter si-
militudinem ejus cum aure. Folia in-
tus purpurea, extrà viridia habet, odo-
rata, aromatica, calida, ex arbore qua-
dam provenientia, quam *Xuchimacutzli*
seu *Huchmacutzli* mexicani nuncupant.

FLOS RESINOSÆ ARBORIS, &
SILIQVA TLIXOCHITL.

Observat D. Moreau in notis suis
ad *Colmenero* Tractatum, eum ali-
qua ingredientia omisisse, florem nem-
pe cujusdam arboris resiniferæ, &
gummi instar styracis ferentis : qui
quidem flos arantiorum similis, sua-

veolens & stomachicus, quem Americani Chocolatæ inferunt : item siliquam *Tlixochitl*, quæ est herba repens, plantagini similia habens folia, sed longiora & crassiora : Arboribus instar hederæ adhærens, easque ampleciens. Siliquas ferens longas ac ferè rotundas, balsamum Hispaniæ novæ redolentes, pulpâ nigra & seminibus instar papaveris plenas, in aqua maceratas potenter diureticas.

Hæ Autorum varietates ostendunt Chocolatæ ingredientia non esse fixa, quæ adduntur, detrahuntur aut immutantur, pro variis conficientium intentionibus. Vulgus nigrorum & Americanorum, nihil præter *Cacaos*, *Achiotam*, *Chiles* & *Anisum* accipiunt. Alij cinnamomum redolere volunt. Alij dulcem, alij acrem esse cupiunt. Inde fit ut varij coloris, variique saporis reperiatur : diversique pretij & effectus. Chocolata in his regionibus composita nimis insipida Americanis, apud illos verò confecta nobis intolerabilis foret, palatûmque nostrum nimium pungens. Optima tamen, si meliorem

DE CHOCOLATA. 163

audiamus Europæorum partem, in urbe Cadix conficitur, præcipuè si quis præcautione mihi familiari utatur, si numerum nempe & dosim ingredientium quæ optat composituro mittat, fidoque committat viro, qui si non illius sit professionis, saltem sub oculis suis confici curet. Alioquin Mercatorum, propolarumque sublestam subeas fidem, qui rarè optimam habent. Inde illius urbis cives, qui probam habere cupiunt, domi curant conficiendam.

C A P. II.

*Preparatio & mixtio simplicium ad
Chocolata compositionem, tum
& bibendi modus.*

“ Cacao & alia quæ Chocolatam
“ componunt, inquit Colmene-
“ ro, contundi & teri debent in mor-
“ tario, aut super lapide lato & poli-
“ to, quem in Indiis Occidentalibus
“ *Metatl*, vel *Metate* vocant, huic usui

“destinatum. Sed antequam teran-
 “tur probè siccati & torrefieri ad
 “ignem opus est, ut faciliùs pistentur,
 “Achiotà excepta : Sed curandum est
 “ut continuò in torrefactione mo-
 “veantur, ne adurantur, nigrescant &
 “amarescant, quò vis eorum periret.
 “Cinnamomum & piper America-
 “num, si addere velis, primò teri de-
 “bent, simulque cum pipere anisum,
 “& ultimò, sed sensim, *Cacao* per duos
 “aut tres dies ejus trituram iterando
 “super lapide. Singula autem sigilla-
 “tim terenda; dein omnia pulverata
 “cum *Cacao* in vase cochlearis ope
 “miscenda, parandáque massa quæ
 “teritur iterum super prædicta lapi-
 “dea tabula *Aletata* dictâ, levi suppo-
 “sito igne, ubi mixtio probè facta, vi-
 “tando nimium calorem ne butyro-
 “sæ partes resolvantur ac dissipentur.
 “Observandum etiam simul cum *Ca-*
 “*cao* addendam in trituratione *Achio-*
 “*tam*, ut faciliùs color concilietur. Pul-
 “veres omnes excepto *Cacao* setaceo
 “trajiciendi sunt : Siq̃ue *Cacao* cortex
 exi-

DE CHOCOLATA. 165

“eximatur delicatior & gratior erit
“ confectio. Tritis & incorporatis om-
“ nibus , cochleari massa illa ferè li-
“ quefacta extrahetur , formabuntur-
“ que tabellæ pyxidibus includendæ,
“ quæ ubi simul ac refrigerabuntur in-
“ durescent. Priùs tamen chartæ aut
“ magnis quibusdam arboris foliis ,
“ veluti Platani Americanæ, affunden-
“ denda massa , & tabellæ formandæ
“ atque ad umbram siccandæ , postea
“ eximendæ & in pixidibus ligneis
“ reservandæ.

Non minor est diversitas in potu
Chocolatæ parando. Mexicani eum
parare solent cum *Atolla* , quæ est Fru-
menti Indici farina in aqua diluta &
cocta, antiquissimus eorum potus. Va-
rios *Atollæ* præparandi modos à *de*
Laët descriptos l.7.c.8. hîc recensere
superfedeo, cum in istis regionibus po-
tus sit ignoratus, flatuosus ac malè sa-
nus.

“ Sunt alij Chocolatæ bibendæ mo-
“ di, inquit Thomas Gage , primò
“ enim dissolvitur in aqua frigida, &

“ ligno denticulato agitatur; spuma
 “ elevata in alio reponitur vase, reli-
 “ quum cum sufficienti quantitate
 “ sacchari portione igni apponitur, &
 “ ubi adhuc calidum est spumæ prius
 “ separatæ affunditur, totumque epo-
 “ tatur. Sed vulgatissimus parandi
 “ modus hic est. Aqua bulliens in-
 “ funditur crateri quem ebibere cupis
 “ ad medietatem, inde Chocolatæ ta-
 “ bella unâ aut altera dissolvitur, do-
 “ nec inspissata satis appareat, mox
 “ probè ligno denticulato agitatur &
 “ in spumam vertitur, tandem reliqua
 “ crateris medietas aquâ calidâ cum
 “ saccharo repletur, propinatürque,
 “ comedendo prius aliquid conservæ
 “ aut massepanis Chocolata intincti.
 “ Alius adhuc est modus in Insula
 “ præcipuè S. Domingo usurpatus.
 “ Chocolata simul cum aqua & sac-
 “ charo in vase coquitur, donec un-
 “ ctuosa supernatet spuma, tuncque
 “ calidè hauritur.
 “ Americani in festis & conviviis re-
 “ frigerij gratiâ frigidam Chocolatam

DE CHOCOLATA. 167

“ potant, hócque parant modo. Eam
“ aqua frigidâ diluunt, ligno agitant,
“ spumam eximunt enatantem, quam
“ in lance reponunt; mox saccharum
“ aquæ in qua dissoluta est Chocolata
“ admiscent, & ex alto spumæ affun-
“ dunt, sicque frigidè assumunt. Ast
“ ita refrigerat hic potus, ut eo pauci
“ uti queant; stomachi enim dolores,
“ præsertim in mulieribus, aliæque in-
“ commoda caufatur.

“ Est tandem alius; inquit Colmene-
“ ro, parandi modus, iis usitatus qui
“ negotiis districti longiori præpara-
“ tioni attendere nequeunt: isque sa-
“ nitati non adversus. Dum calefit
“ aqua, ei de rasa Chocolatæ cum sac-
“ chari sufficienti quantitate tabella
“ admiscetur, dissolvitur & ligno agi-
“ tatur, nec dum separata spumâ pro-
“ pinatur.

Liburni & in aliis Italiæ locis
ubi omnes ferè potiones glacie aut ni-
ve refrigerare solent, in subsidium ad-
versus aëris æstum, sæpe Chocolatam
glacie refrigeratam bibunt, quæ qui-

dem palato potiùs quàm valetudini
 conveniens est; in eoq̄ue differt à Cafè
 aut Thé potu , qui frigide haustus
 nullo modo gratus est. Sic tandem in
 Gallia parare solemus. In Chocolatæ
 cucumam ad ignem totidem aquæ
 crateres , quot sunt qui potare cu-
 piunt, immittuntur; & ubi bullire in-
 cipit Chocolatæ uncia una & qua-
 drans pro singulis crateribus in pul-
 verem detusa injicitur cum uncia sac-
 chari: subitoque ligno agitatur & su-
 per igne & ab igne exemptâ cucumâ ,
 donec probè spumescat. Spuma crate-
 ri immittitur & agitatur denuo deco-
 ctum donec ferè totum in spumam
 illam abeat, calidissimè sorbetur.

Sunt qui ante ejus haustum aquæ
 frigidæ haustum sumunt, aut biscocto-
 rum par intingunt in Chocolata &
 comedunt , sed istud quod magis est
 succulentum absorbet , ita ut meliùs
 agant ni fallor, qui solitariam ex cu-
 cuma extractam Chocolatam epotant.
 Hæc verò si præstantissima non fuerit,
 dosi augeri debet , saccharúmve pro
 Inbitu

DE CHOCOLATA. 169

lubitu minui aut augeri. Qui voluptati potius quàm sanitati consulunt; guttas aliquot ambari grisei, aut pupillarum ambaro perfusarum aliquid in cratere superaddunt, quod gustui gratissimum est. Sunt & qui saccharo Ægyptiacum sorbetum aut aquæ lac cum vitello ovi substituunt palati potius irritamenta, quàm sanitatis solatia.

Quod ad bonæ Chocolatæ electionem, plùs in hoc experientiæ, quàm verbis dandum. Forma pastillorum nihil hùc confert; parantur enim longi, rotundi, quadrati, majoribus aut minoribus frustris ne quis putet hùc nodum in scirpo quærere. At non exigui est momenti observare ne mucidum oleat, néve sit vetustior, quod dignoscitur sæpe ubi à ventriculis perforata cernitur, Masticando nihil displicens habere debet, quòdque aromaticas species nimis sapiat. Hæc si potum degustare nequeas, observanda; verùm id si liceat, dignoscere non erit difficile, præcipuè si optimam

aliàs solitus sis potare.

Ad crateres vetò quibus ad huncce potum utuntur, Americani & Curiosi Europæi, eos usurpant qui ex nuce Cocos sunt fabricati; non tantùm quia fôrma & magnitudo commodæ, sed quia margines non ita incalescunt ut labia adurere queant, sicut argentum aut stannum. Hi crateres indigenâ Americanorum linguâ *Tecomazes* vocantur. Alios quoque parant ex fructu Hispanis *Higuero* dicto. Magna est arbor cujus folia Mori magnitudine & formâ similia sunt, fructusque instar citrullis ferens. De palmis Cociferis nihil dicam, cùm à multis Autoribus jam descripta fuerint. Id duntaxat notandum Cocos duobus tegi corticibus, hispido & fibroso uno funibus parandis apto, interiori altero, polito & solido, hisce crateribus elaborandis aptissimo. Vulgaris est opinio adversus apoplexiam valere, quod in Chocolatæ potu eos commendavit. Horum defectu crateribus porcellanis aut Faentinis uti licet, Formâ solidâ

DE CHOCOLATA. 171

solidâ Chocolatæ usurpari potest: Ex ea enim fiunt tragemata saccharata, biscocta, Massepanes, aliæque cupediæ, si non sanitati admodum utilis saltem æquè ferè ac in liquore pergratæ palato.

Si Chocolata sanitatis gratiâ duntaxat bibatur, sufficiat ad duas vices singulis diebus ad summum, & potiùs horis matutinis quàm pomeridianis. Biliosi loco aquæ communis cum aqua Endivij præcipuè æstate sumere possunt, sicque hepatis intemperiei calidæ non erit contemnendum præsidium: obstructionibus verò & frigidâ hepatis intemperie affecti cum rhabbari tinctura. Usque ad mensem Maium extendi potest ejus usus, temperato præsertim aëre. Eum improbat diebus canicularibus, sæpius laudatus Colmenero: nisi iis qui ita huic potui assueti sunt, ut nullam inde novam percipere queant. Si, inquit, Chocolatâ quis opus habeat diebus canicularibus, sitque temperamento calido, paret cum aqua Endivij

"singulis quatuor diebus, si præfer-
 "tim stomachi laboret debilitate.
 "Quamquam verò in Americana om-
 "ni tempore assumatur, fierique id in
 "Hispania possit, respondeo dandum
 "primò id consuetudini secundò il-
 "lius regionis calori extremo quo
 "cum excedente humiditate conjun-
 "cto pori aperiuntur, magnaque fit
 "substantiæ corporis dissipatio, ita ut
 "non solum manè, sed quâvis horâ, &
 "tempestate, tutò queat usurpari.
 "Quia vero à caloris extremi excessu
 "naturalis corporis calor dissipatur
 "ac exhalat, stomachi verò & aliorum
 "viscerum calor ad circumferentiam
 "corporis fertur, Ventriculus admo-
 "dum debilitatur, ita ut non solum
 "ex Chocolata quæ, ut diximus, mo-
 "deratè calefacit, sed etiam ex vino
 "puro utilitatem experiantur ac sto-
 "machum roborent isti Americæ in-
 "colæ. Si verò æstibus perdurantibus
 "aquam epotent, non parvam ex ea
 "noxam persentiant, minutâ aut de-
 "pravatâ alimentorum coctione, aliis-
 "que

DE CHOCOLATA. 173

“ que exinde accerfitis morbis: Notan-
“ dum etiam terrestriorem Cacao sub-
“ stantiam crateris fundum petere, ubi
“ ejus potus paratur, aliquòsque exi-
“ stimantes id maximè alimentosum
“ esse, eam simul haurire, Quod non si-
“ ne præjudicio est noxa fieri potest,
“ cùm pars hæc crassa, terrestris & ob-
“ struens melancholicum generet suc-
“ cum, aliàque pariat incommoda.
“ Eam igitur vitet qui sanitatis suæ
“ curæ voluerit, reliquâ parte succu-
“ lentâ contentus.

C A P. III.

*De qualitatibus ex Chocolata
ingredientium mixtio-
ne resultantibus.*

EXaminavimus in superiori capite
singulorum Chocolatæ ingredien-
tium qualitates. Sed hoc non suffi-
cit. Dubium enim esse potest quæ-
nam ex eorum mixtione resultet ac
prædominatur, quo hujusce composi-

tionis usus sanitatem nobis proponen-
 " dus non ignoretur. Calida quidem
 " esse, inquit Colmenero, omnia ferè
 " ejus ingredientia observantur, unde
 " totam calidam esse quis putabit. Sed
 " animadvertendum Cacao, aliorum
 " omnium quantitatem in ea superare,
 " cujus cum summè frigidus sit, alia
 " concomitantia ingredientia frigidas
 " terrestresque partes duntaxat corri-
 " gunt. Sicut igitur duo medicamenta
 " contrariæ qualitatis suâ mixtione
 " temperatam compositionem effi-
 " ciunt, ita actione & reactione frigi-
 " darum Cacao particularum & alio-
 " rum calidorum ingredientium, Cho-
 " colata temperatam qualitatem à me-
 " dio parùm distitam obtinet. Afferi
 " ergo potest, si præcipuè piper &
 " Cariophylli eximantur, merè tem-
 " peratum esse, ut experientia & ra-
 " tione probari potest. Experientia
 " enim, supponendo cum Galeno om-
 " ne temperatum medicamentum fri-
 " gida excalescere, & calida refrige-
 " rare, ut aqua tepida frigidam cale-
 " facit,

DE CHOCOLATA. 175

“facit, calidum refrigerat, patet &
“constat qua ratione Chocolata, ut
“fertur, stomachum frigidum calefa-
“ciat, frigidumque refrigeret. Id in
se ipso expertum esse testatur idem
Autor: ubi enim ex ægrorum visitatio-
ne excalesfactus redibat, indigena-
rum persuasione Chocolatæ craterem
hauriebat, quo sitim temperari, & re-
frigerari se persentiscebatur. E contra
verò ubi manè chyli reliquiæ crudæ
indigestæque debilitabant & infrig-
idabant, ab eodem potu manifesto
stomachum roboratum & incalefa-
ctum sentiebat. Sic experienciâ con-
stat ab illius usu omnis sexus, ac
ætatis temperamentique oppositi plu-
rimos bene se habere: indicio qualita-
tes in iis prædominantes non augeri,
quod Hippocrate teste, morborum est
scaturigo. Observo etiam hunc potum,
neque caput tentare, neque sitim pro-
vocare, imò eo sumpto mihi in se-
quenti pastu bibendi minorem fuisse
necessitatem, neque etiam arteriarum
pulsus agitare, quæ omnia caloris

funt effectus, ut cum vino, vini spiritu, aliisque calefacientibus liquoribus, si paulò nimia assumantur copiâ, accidit. E contrâ oppositos effectus non producere, veluti somnum, stomachi debilitatem, pulsûs tarditatem, corporisve gravitatem, quæ frigiditatis effectus sunt, ut in oleribus, leguminibus, lacticiniis, & aqua observatur. Unde, ut diximus, inferendum hanc compositionem temperatam esse.

Tandem ut experientiæ ratio in subsidium veniat, notandum omnes Cacao partes non esse frigidas, sed non paucas butyrosas, sulfureas ac inflammabiles consequenterque calidas, frigidis vix medium partem constituentibus, unde accidit ut utrarumque & aliorum calidorum secundo & tertio gradu ingredientium permixtione, compositum conflare in primis qualitatibus temperatum: veluti calida manus frigidâ admissa & tractatâ, temperata utraque evadit, aut athletæ duo viribus omnibus dimittentes,

DE CHOCOLATA. 177

cantes, tandem debilitantur & quiescunt ; Omne quippe agens, teste Aristotele, æque ac patiens patitur, ferrum secans secando obtunditur, res calefacians calefaciendo refrigeratur, pellensque pellendo repellitur. Ita
“ idem hoc in casu evenit. Inde con-
“ cludo, subdit Colmenero, melius es-
“ se, si Chokolata uramur, aliquo post-
“ quam confecta est tempore, post u-
“ num verbi gratiâ, mensem ; quàm
“ recenter paratâ. Videtur enim hoc
“ tempus necessarium esse, ut debili-
“ tentur ingredientium qualitates, ac
“ mediam obtineant temperiem. Sic
“ Galenus Philonio uti ante sex men-
“ ses verebatur, quòd ex opio, pipere,
“ aliisve oppositis concinnabatur. Et
“ quidem experti sunt non pauci
“ Chocolatâ recenti malè se habere &
“ stomachum laxari, eo quod Cacao
“ pingues & butyrosæ partes à terre-
“ stribus nondum victæ & correctæ
essent. Et ratio suadet. Si enim buty-
rosolum solum bibatur, etsi jam Cho-
colata vetusta sit, stomachum rela-

178 TRACTATUS

xat, non secus ac recens adhuc esset.

Fatendum ergo est Chocolatam non ita frigidam esse ac Cacao, nec ita calidam ut alia ingredientia. Sed actione & reactione moderatam ipsi temperiem conciliari, stomacho calido & frigido æque commodum: modo mediocri quantitate & ætatis menstruæ sumatur; inde fit ut omnes ferè qui ea utuntur tum in Indiis Occidentibus, tum in Hispania, quasi sibi utilem laudare soleant. Male igitur ille Marchenensis Medicus qui de ea scripsit, Chocolatam existimavit obstructio nes parere: obstructis enim visceribus corpus tabesceret, cum tamen è contra pingua soleat reddere corpora.

C A P. IV.

*Quibus affectibus Chocolata
conveniat.*

QUamplurimi Chocolatâ utuntur potius in consuetudinem & deli-

DE CHOCOLATA. 179

delicias , quàm morbi curandi aut præcavendi causâ. Iis quidem, si bene habent , uti liceat. Sed quia Medicina varia esculenta & potulenta pro variis affectibus seligere solet, ita quibus apta est Chocolata non est silendum. Brevior tamen ero quia cùm hic potus non ita apud nos vigeat, ac præcedentes de quibus tractavimus, pauca nobis suppetunt experimenta , quibus ejus vis fulciatur.

Primò quia hujus compositionis præcipua ingredientia sunt stomachica , ut supra notavi: sequitur necessariò hanc ipsi inesse qualitatem. Ergo qui stomachum colicâ, diarrhæâ, flatibus aut super purgatione exhaustum habet, utilem sibi hunc potum experietur. Idèò frequentius in America quàm in Europa usurpatur, quòd illic stomachi debilitas sit frequentior.

“ Quod ad me attinet, inquit *Thomas Gage*, per duodecim annos integros continuò Chocolatâ usus sum, sum mo mane cyathum unum hauriens alterum hora nonâ aut decimâ, ter

"tium horâ unâ aut alterâ post pran-
 "dium, ultimum quartâ aut quintâ
 "pomeridianâ. Sed cùm vespertinis
 "horis studio incumbere volebam,
 "aliud septimâ aut octavâ sumebam,
 "quo faciliè studium ad horam noctis
 "duodecimam prorogabam. Si verò
 "prædictis horis casu aut negligentia
 "propinare ommitterem, tunc stomachi
 "debilitatem & quasi cardialgiâ ten-
 "tabar. Ita ut hoc pacto per annos il-
 "los duodecim firmâ valetudine gau-
 "derem, obstructionibus, feбри, om-
 "niq̃ue alio affectu immunis, Aliis
 "tamen nolim eandem quam mihi
 "normam præscribere, nec Medici
 "partes agens, potus hujusce dosim
 "ac tempus præscribere, multò mi-
 "nus temperamenta, morbósque qui-
 "bus conveniat definire. Obseruavi
 "tantùm ab eo malè habuisse quos-
 "dam, vel quia sacchari nimium ad-
 "miscabant, quod stomachum rela-
 "xat, vel quia nimiâ copiâ propina-
 "re solebant. At sanè non Chocolatæ
 "accidit, sed aliis omnibus liquori-
 "bus,

DE CHOCOLATA. 18

bus, qui si nimis potentur, quamvis aliàs optimi, noxii penitus evadant, Ergo si ab ejus usu obstructions natę sunt, id ab ejus assumpta copia evenit, sicuti namque cùm vinum plüs nimio potatur, non ampliüs roborat & calefacit, sed frigidos morbos generat, naturâ illud vincere, aut copiam hanc in probum alimentũ vertere non valente: ita si Chocolatę nimię quis indulgeat, pingues ac butyrosę partes quibus abundat non ritę ubiq̃ue per corpus distribuuntur, & necessario in capillaribus hepatis venis restitant, ubi infarctus & obstructions gignunt.

At ne vanã curationis spe deludatur, sciendum has stomachi debilitates quibus convenit hic potus intelligi quę ab inanitione procedunt, sive parum nutrientia qualia in America, alimenta sint, sive corpus & stomachus vacuatio aliqua exhauferit, sive animium subtilis assumpta alimentum justo citiüs dissipaverit, ut in regionibus frigidis ac montanis in quibus

semper viget appetitus, accidere solet. Verum si hæc debilitas ortum ducat à chylo corrupto, crudis indigestisque humoribus in stomacho repugnantibus, qui quidem non solum appetitum minuendo functionem ejus debilitant, sed etiam exitum quærentes quâ data porta per diarrhœam & vomitum excluduntur, aut cardialgiam, & vomiturionem excitant, in hoc, inquam, casu pessimum est remedium Chocolata: cum enim glutinosa & butyrofa sit, hisce viscidis humoribus permixta fermenti stomachi aculeos magis adhuc obtundit, ejusque symptomata auget. Ægrotum in simili statu versantem audivi, se cum amici cujusdam suafu binos Chocolatæ cratores hauisset, in pejus ivisse, donec intra decem aut duodecim dies superveniente biliosorum & viscosorum humorum vomitu, tandem veluti calcem quandam Chocolatam olentem evomuerit, quæ in ventriculi fundo indigesto totidem dies repiterat. Eodem modo si colicus dolor ex subtilibus, biliosis, acris in-

testi-

DE CHOCOLATA. 187

testinaque erodentibus humoribus oriatur, Chocolatæ aliquot cyathi, eos temperare & obtundere poterunt. Verùm si à pituita vitrea intestinorum parietibus agglutinata originem ducat, aliud omnino quàm Chocolata usurpandum videtur præsidium, Omnes fermè Prædicatores ab ejus usu sive ante sive post Sermonem optime se habent. Ante Sermonem pectoris & vocis vires diutiùs quàm jusculum sustinet: post verò, exhaustas corporis vires reparat. Convenit & iter facientibus: ideo in Americæ itinerariis familiarem illius usum à peregrinatoribus adoptatum legimus, manè antequam itineri se committant, & vesperi absolute diei penso.

Chocolatum quicumque bibunt, eam multùm nutrimenti corpori supeditare fatentur, ita ut jusculum ex carne nec tamdiu nec tam fortiter nutrit viresque sustentet. Multi qui sanitati gratià ad ejus usum devenire, tribus per integrum diem crateribus fuerent contenti, nec inde vires minutæ. A-

micus quidam meus vulgaria alimenta ob morbum ferre non valens, Parisiis Lugdunum rhedâ vestus per undecim dies tres duntaxat cyathos quotidie hauriebat, ac bene se habebat. Haustus matutinus facilem reddit prandii expectationem.

Hæc Chocolatæ nutriendi facultas ab omnibus concessa *Calderam* Medicum Hispanum movit, ut in Tractatu cui titulus *Tribunal Medicomagicum*, eam statuerit jejunium frangere: donec Cardinalis Brancacii rationibus convictus sententiam mutaverit. Is enim dissertationem hac de re in lucem emisit, cujus mentionem faciunt *Ephemerides Gallorum* anni 1666. his verbis, quæ referre hic non piget, cum forte à multis non fuerint lecta.

Sicut in Europa vini defectu cerevisiâ utimur, ita in America Chocolateam usurpant. Potus hic ex quadam pasta confectus est, cujus basis est arboris fructus *CACAO* dictus, quorum cinnamomi, piperis & vanillæ sceniculum redolentis parum admiscetur.

DE CHOCOLATA. 185

scetur. Pastæ hujus uncia sumitur “ cum sacchari semuntia ut palato gra- “ tior reddatur. Americani hunc de- “ pereunt potum , tantâque copiâ in “ nova Hispania potant , ut singulis “ annis duodecim librarum pondô “ Millionses sacchari in eum impen- “ dantur. Eoque habent pretio , non “ tantum quia gustui pergratus , sed “ quia mirâ ad sanitatem conservan- “ dam pollet facultate. Aiunt enim di- “ gestionem juvare, frigidis nimis sto- “ machos calefacere , calidiores verò “ refrigerare , aliisque quas Hispani “ Medici extollunt viribus donatum “ esse. “

Allatâ ex America in Europam “ Chocolatâ , usus ipsius in Hispania “ ita invaluit, ut eâ carere extrema pu- “ tetur miseria. Et in Italia quamplu- “ rimi cujusvis conditionis, imo & Re- “ ligiosi, quotidie hunc indulgere potui “ assueverunt. At jejunantium natus “ scrupulus celebri quæstioni locum “ dedit , quæ Casuistas divisit , utrum “ scilicet Chocolatæ potus die jejunii “

Ecclesiæ præceptum non frangent. “

Difficultatis nodus in eo versatur “
quòd vulgaris post D, Thomam “
Theologorum opinio sit, cibum dun- “
taxat, non verò potum jejunium rum- “
pere. At Chocolata potus quidem “
vulgò censetur, verùm à quibusdam “
inter cibos annumeratur, cùm soli- “
dum præbeat alimentum, ita ut *Stubbe* “
Medicus Anglus qui de Chocolata “
trattatum edidit, expertus sit plus “
unctuosi & nutrientis humoris ex “
Cacao uncia, quàm ex bovinæ aut “
vervecinæ carnis integra libra elici, “
Editâ tamen dissertatione asserit Car- “
dinalis Brancacius, nullo pacto Cho- “
colatam jejunium frangere. “

Ejus præcipua ratio est quòd sit “
potus, talisque audiat in America, ut “
apud nos vinum & Cerevisia: unde “
concludit si vini & Cerevisiæ potus “
jejunium non frangent, æque licitum “
esse Chocolatam bibere: præcipuè “
cum in singulis crateribus unica sit “
uncia, quam nec pars media Cacao “
subingreditur. Ad id verò quod obji- “
ciunt

DE CHOCOLATA. 187

ciunt multæ esse alimonix, respon-
det idem adversus vinum dici posse,
cùm ex Galeno sint quædam vina
æque nutriencia ac porcina caro, quæ
solidissimum putabatur alimentum,
ideoque Athletis exhibebatur; item-
que adversus cerevisiam quæ ex fru-
mento & hordeo alimentis polytro-
phis paratur; nec tamen inter escu-
lenta censentur, sed inter potulenta
quæ juxta communem Theologo-
rum sententiam jejunium non rum-
punt.

Prudenter verò idem Cardinalis
monet, etsi Chocolata, sicuti nec vi-
num jejunium frangat, id tamen præ-
textui esse non debere eâ abutendi &
majori copiâ bibendi. Tunc enim
peccatum non esset contra legem Ec-
clesiasticam jejunium imperantem,
sed contra legem naturæ temperan-
tiam jubentis. Et quamvis immo-
deratè non potaretur, si tamen con-
sultò fieret, ut Ecclesiæ lex violare-
tur, prava esset intentio, quamvis
per se actio crimine foret libera; &

punitio infligi mereretur non ob violatam legem, sed ob violationis intentionem.

Eædem Eruditorum Ephemerides hæc habent sequentibus paginis. Quidam, inquit, id reprehendunt quod diximus Chocolatam stomachos frigidiores calefacere & calidiores refrigerare. Sed nemo Medicinæ gnarus id mirabitur. Docet enim univèrsa pòst Galenum schola, eandem causam in natura effectus còtrarios in variis subjectis sæpe producere, quod rerum temperatarum est privilegium. Sic manus moderatè calida, ille qui nimium calidus est frigida, ei verò qui frigidus calida apparet: & sicut calidum refrigerat, ita frigidum calefacit. Æqualiter enim res temperatæ contrariarum qualitatum sunt participes. Unde omne temperatum caloris ac frigiditatis pares possidens gradus, in calidum frigores gradibus, in frigidum caloris gradibus agit.

Idem in Morali Philosophia accidit.
Sicut

DE CHOCOLATA. 189

Sicut enim in medio virtus stat ita utrumque extremum paribus oppugnat viribus. Sic fortitudo quæ timidos in prælio incitat, eadem temerarios retinet. Ne cui ergo mirum videatur si Medici Hispani Chocolatam temperatam esse censentes, ipsi contrarios effectus pro varia utentium dispositione affigant.

Cæterum non solum nutrit optimè, sed etiam impinguat Chocolata. Testem non abdicandum profero Thomam Gage. Ait enim se audiisse à Medicis Americanis vidisseque in permultis, etsi in seipso non expertus sit, eos qui huic potui indulgent, quadratos & pingues fieri, quod creditu difficile, cum ingredientia omnia Cacao excepto emaciare potius deberent, quia calida & sicca in tertio gradu, & frigidum & siccum in Cacao prædominans nutriendæ & augendæ corporis substantiæ videatur ineptum. Verum cum eo responderi potest, Cacao partes nutientes eas esse propriè quæ butyrosæ sunt, quibus alia calida ingre-

dientia vehiculi instar sunt , ut ad hep-
par , viscera & partes carnosas ritè di-
stribuantur : ibique in carnem & pin-
guedinem faceffant.

Hic tamen effectus non secus ac alii,
universalis non est. Eos enim quibus
obstructiones pariet , præpeditâ ali-
mento viâ , potiùs emanabit defrauda-
to scilicet nutritiis succis universo cor-
pore. Et sanè Chocolata non solùm in
iis qui nimiam potant obstructiones
generat , sed etiam in quibusvis jam ad
obstructiones dispositis, vasaque lactea
exilia , depressa aut infarcta viscido ac
gypseo humore habentibus , in quibus
terrestres ejus partes restitant & ob-
structionem augent. Itaque ab ea ab-
stinere debent juvenulæ chlorosi la-
borantes , aliique omnes obstructioni-
bus affecti. Ultimis hisce annis in hac
urbe apertum est cadaver cujusdam vi-
ri qui nimium Chocolatæ indulgebat,
in quo reperti sunt in fellis cystide vi-
ginti saltem calculi, quos non immeri-
to hujusce liberalioris potus soboles
esse putarunt. Nihil hæc ipsi derogant.

Mode:

DE CHOCOLATA. 191

Moderatum usum, ut Hispanus Doctor *Marradon* Chocolatæ minimè amicus, improbare nolumus. Imo detrimentum quod aliquando affert, probat invicè ejus emolumentum, ubi corpus in statu versatur opposito. Sic quia viscidis ac gypseis existentibus humoribus non convenit, meritò concludendum ubi nimium fluidus & acris est sanguis utilem fore ipsius scilicet in crassatione & temperatione. Proindeque tussi importunæ, feбри hecticæ diarrhœæ, similibusque morbis curandis non imparem. Et hæc dicenda habebam, quæ si alicujus sanitati conferant, exiguo labore satis compensatum esse me putavero.

Sed ut, in quantum mihi licet, nihil hic desit, subjungo Dialogum à Bartholomæo Marradon Marchenensi Hispaniæ Medico, olim Hispanicè Sevilæ editum.

DIALOGVS

DE

CHOCOLATA.

*Interlocutoribus, Medico, Americano
& Cive.*

Medicus. **E** St in Indiis vestris & in Hispania familiaris quidam potus Chocolata dictus, ac ut existimant medicamentosus, cujus vires nunc disquirere volupe est.

Americanus. Paratur ex fructu cujusdam arboris in Hispania nova, cujus folia Maliantiarum foliis similia, sed majora sunt. Fructus verò cucumeris magno striato ac rufo persimilis est, granis sive parvis amygdalis quas *Cacao* vocant gravidus, quæque pro majori aut minori mole in quatuor distinguuntur species sub aliarum arborum umbra plantatur, ac eam solis æstus adurat

DE CHOCOLATA. 193

adurat ac exsiccat. Hi *Cacao* inter omnes merces pluris habentur eo quòd monetæ loco inserviant, & compositionem celebrem *Chocolatam* subingrediantur.

Medicus. Vidi quidem & degustavi, sed ut verum fatear, neque pro moneta, neque pro potu mihi arridet, quocunque elogio extollatur. Celebris nominis Medicum quidem audi, qui magna de ea narrabat tum ob quæstum quem ex tabellis aut conserva ad hanc compositionem necessariis faciebat, tum ob effectuum ejus experimenta in variis quibus exhibebat ægrotis. Quod ad *Cacao* selectionem nonnihil virides adhuc colligendi, & tamen sicciores & vetustiores seligunt, nihilominus sapore aspero, astringente & ita ingrato donatos, ut multi qui fructum degustarunt ab hoc potu abhorreant. Qui illo utuntur refrigerans esse aiunt, nec unquam, teste experientiâ, inebriare. En ergo *Cacao* qualitates ubi quis in permixtis utitur, desiccantes nempe & astringentes, ac proinde terrestres ac

refrigerantes, ut sunt omnia styptica, quibus aspera & acida accensentur.

Americ. De eorum qualitatibus iudicium non feram: sed cum in Indiis nostris sæpe placentulas Chocolatæ confici viderim, observaverimque Cacao nucibus pulveratis ac tritis sine pondere & mensura, piper, cinnamomum, cariophyllos, anisum aliaque summè calida addi, irridere eos soleo qui asserunt Chocolatam esse refrigerantem ac medicamentosam, sive aqua tepida dilutam, sive spissam instar cibi assumatur.

Civis. Ji ergo qui huncce potum ægris suis præscribunt certam non habent virium ejus notitiam, cum nec ingredientia omnia norint, nec eorum dosim. Quænam, bone Deus temeritas, cum Doctiores quivis Medici fateantur cum Galeno lib. 1. de simpl. Med. facult, cap. 11. Piper tritum ac pulveratum ægris nec sanis exhibendum, sed duntaxat integrum; hac enim ratione stomachum calefacit, coctionemque juvat, nec tamen ad hepar, aliaque viscera

DE CHOCOLATA. 195

scera quibus calorem suum inurere penetrare potest. Et propterea Eruditores Medici aquas calidas & aromaticas cinnamomi, aliasque similes, non usurpant, nisi prius ad Balneum Mariæ fuerint distillatæ.

Americanus. Ad dic mihi, quæso, utrùm Chocolata æquè malè sana sit ac nicotiana.

Medicus. Minimè quidem, sed Author ille qui generalem Historiam Plantarum scripsit (*Benzo* referente *Clusio Exotic. l. 2. c. 20.*) quique hunc potum parari vidit in *Nicaragua*, & aliis Hispaniæ novæ locis, ait eum esse porcis quàm hominibus convenientiorem, attamen vini defectu sese huic etiam assuevisse. Unde concludendam vini inopiam in America Chocolatæ inventionem dedisse, qua quidem variis modis, varioque sapore utuntur, quia ingredientium massa quæ super lapide *Metate* dicto, à quibusdam aquâ diluitur, ab aliis verò *Atollâ*, antiquo Americanorum potu, qui ex Indico frumento cocto & loto paratur, non

diffimili ab Amylo quod in Hispania ex aquis convenientibus propinatur ægris, Hæc autem Atolla sola exhibitæ temperata est, ut ex dulci & grato sapore conjicere est, qui ab Amygdalis quarum temperies est moderata, non admodum differt. Unde Hispaniæ novæ Medici utiliter illam cum saccharo ægris suis præscribunt: modò viscerum fervore non laborent, quo in casu juxta Hippocratis & Galeni doctrinam, panatis, ptisana & hordeatis, ut in Hispania fieri assolet, utuntur.

At Chocolatæ usus ita urget in omnibus Occidentalibus Indiis, ut platea nulla sit, forumvè nullum, ubi non reperias Nigram aut Americanam mulierem cum suo tentorio, suo *Apaftus* seu vase huic parandæ, ligno denticulato instar fusi quo in Hispania filum contorquetur, & refrigeratorio quo aërem excipiunt ad spumam refrigerandam. Accipiunt primò istæ mulieres placentæ Chocolatæ portionem quam aquâ diluunt, spumamque separant, quæ optima & præcipua ejus est

sub

DE CHOCOLATA. 197

substantia, immittuntque in crateres *Tecomates* dictos quibus illę circumdantur, adstantibusque Americanis & Hispanis distribuunt cum Atolla calida, quam in ollis juxta se habent, cuique magnas tribuunt vires, miroque effectus. Quidam hunc potum tinctum & coloratum volunt *Achiotâ* quę nihil aliud est quàm pulvis sive pastillus ex fructu quodam paratus, quem aiunt in colica præstantissimum esse remedium. Sunt enim Americani magni impostores, qui plantis suis magna nomina imponunt, ut famę laudem acquirant. Hęc de Chocolata quę in nundinis & foris vulgatissima venditur. Fit enim aliàs & varii coloris quam *Xocoatole* & *Chillatole* nuncupant. [Quę quidem Chocolatę fit nuncupatio ex diversę Atollę permixtione, aliasque multas ejus species refert du Laët lib. 7. c. 30. *Xocoatole* nomine intelligunt aquam acidam ex frumento Indico in aqua maceratam, & per noctem aëri expositam. *Chillatole* ex hac aqua cum *Chilles* sive pipere mixta.]

Quod spectat ad Chocolatam quæ domi fit, amicis, vicinisque offertur, præcipuè in Monialium ædibus; quæ in tabellas efformatur quas *Pinolen* vocitant, quæque frigidè vesperi bibitur, & si iisdem constet ingredientibus, nomine tamen & qualitate differt, majorique habetur pretio. Ecce usitatam Receptam inter politiores populos, & præcisam ad hanc compositionem singulorum ingredientium dosim.

Recipe Cacaos, 700. sacchari albi lb̄iſſ. cinnamomi, ℥ij. Chilles seu piperis Mexicani, Pimiento etiam dicti, grana XIV. Caryophyllorum ℥ſſ. Tesactæ (id est vanille sive Campêche) Siliquas iij. vel ejus loco anisi ℥ij. Achiotæ quantum ad colorem ei communicandum satis erit, quod fortè avellana molem æquabit. Aliqui Amygdalas; aut avellanas addunt. Ex his torrefactis est super lapide metate tritis cum saccharo pasta fit, qua pyxidibus includitur, cui addunt nonnulli aqua naphæ guttas aliquot, vel moschi aut ambari grisei granum, vel scolopendriæ pulverem.

Quod ad utendi modum sive in potus, sive in cibi forma, sumitur quotidie

DE CHOCOLATA. 199

quotidie mane Chocolata cù Macarone aut Biscocto: sicuti in Hispania sumere solét, Amygdalarum, Avellanatû, Ovum, seminum frigidorû pastum, aut Amylum. Hos autem ex hordeo, farina, saccharo compositos cremores, excalesfactis & emaciatis dari non absolum est. Sed Chocolatam omni tempore, & horâ exhiberi, & cuivis sexui, ætative propinari, hoc sanè & reprehendendum & vituperandum est.

Ameritanus. Horum testis esse possum. Quamplures enim vidi ita Chocolatæ assuetos, ut ab ea nunquam abstinere possent. Imo in quodam maris Littore, quo aquæ hauriendæ causâ appulimus Presbyterum vidi Misfam celebrantem, qui cùm esset admodum pinguis & fatigatus, necesse habuit sedere ante gratiarum actionem post communionem, & Tecomaten Chocolatâ plenum ab ancilla oblatum exhaurire, quo Deo juvante misfam absolvere potuit.

Medicus. Excusari merebatur ob infirmitatem. Sed qui sani sunt &

extra necessitatem, nihil consuetudini dare debent. Hoc enim præcipuè Religiosos, quorum virtus exemplo nobis esse debet, minimè decet.

Civis. Et quidem ego ab eo tempore quo in Americam veni, id observavi, & meismet oculis usurpavi, Chocolatæ craterem durante officio divino in Ecclesiis adstantes multos haurire.

Medicus. Bone Deus; quænam erga divinum cultum irreverentia? & quæ civilitas & honos erga alios præsentis. Id certè nequaquam fieri deberet. Cæterum inter alia incommoda quæ hic potus affert, existimo præcipuam causam obstructionum, pallidi virginum coloris, & hydropis, quorum in America proventus est maximus, Chocolatæ & *Cacao* tribui debere: cum terrestris & frigidæ sint naturæ. Domicellæ instar Amygdalarum comedunt, sicque abutentes sexcentos sibi accersunt morbos præcipue cachexiam, pravumque faciei colorem.

Civis. Probè mihi noti sunt hi potus,

DE CHOCOLATA. 201

tus, sed mihi jusculum acceptius est. Bonæ fidei eorum qui bene inde se habent Chocolatam relinquo. Num enim sanis æquè placet comestus, ac pernæ aut botuli frustum, vel persicorum, & curtipendilorum pastam, aliàsve quæ hîc parantur conservas: num verò epotus æque palato arri-det, ac vinum *S. Martini, Ciudad, aut Pa-roximenes*, seu Patris *Ximenes* Andalu-siensis. Ac sanè quicumque sobriè & temperatè vivunt, absolutè negabunt potum hunc sustentando corpori esse idoneum, nectarique toties decantato comparandum, quippe qui caput ten-tet, & alia pariat incommoda, cùm è contra infinitos videamus aquam crudam aut coctum cinnamomi mo-mento, aniso, aliisve cognitis aroma-tibus bibentes diutissimè sanos & ve-getos absque vino vivere.

Medicus. Variis Medicinalibus vi-nos uti possemus à Dioscoride des-criptis, aut à Wechero ex aliis autho-ribus allatis, quibus, ingredientibus & eorum dosi cognitis, felicem in mor-

bis successum experimur.

Americanus. Coronidem imponam
 Chocolatæ facultatibus ubi dixero
 frequentiore[m] ejus usum inopiam
 Hispaniæ novæ causari, cum alias
 omnes domesticas superet impensas,
 & saccharum quod additur ad libra-
 rum duodecim milliones & semis ac-
 cedat, Nec omittendum huncce po-
 tum mulieribus familiarem vindic-
 andæ zelotipiæ occasionem dedisse,
 venenisque viros intoxicandi, quæ ab
 Americanis fæminis artium harum
 peritissimis & à Dæmone edoctis, di-
 dicerunt. Ideoq; harum frequentatio-
 nem sapiens quisque vitare debet, ob
 fortilegij suspensionem. Scandala sile-
 bo & homicidia mihi à Iesuita in urbe
 Mexico prædicante narrata, ac hujus
 ope patrata. Vnde omissis aliis quæ af-
 fert incommodis, Chocolatâ abstinere
 deberemus, vitandæ familiaritatis &
 frequentationis causâ, cum natione
 veneficij & pravarum artium adeò sus-
 pecta.

FINIS.

I N D E X

Capitum Tractatus de CAFE'

- Cap. I. UID sit Café. & de
genuino illius nomi-
ne. pag. 2
- Cap. II. Quibus in
locis germinat Café, & quantum illius
quotannis ad nos perfertur. p. 5
- Cap. III. A quo tempore potio Café nobis
& Orientalibus in usu sit. p. 8
- Cap. IV. Quomodo Café fuerit detectum?
p. 17.
- Cap. V. Observationes pro deligendo Café;
modus convenienter ipsum torrefaciendi; &
quibus cautionibus in farinam redactum
conservetur? 19
- Cap. VI. Quomodo ad potum farina Café
sit Coquenda? quâ quantitate & quo pacto
sit insumenda? 27
- Cap. VII. De primis Café qualitibus. 33

I N D E X

Cap. VIII. <i>Analysis Cafè; quæ sunt ipsius qualitates secunda.</i>	41
Cap. IX. <i>De affectis Cafè, imprimis ad stomachi affectus.</i>	55
Cap. X. <i>De Ventris infimi, & mulierum morbis quibus Cafè inservit; de Calculo & podagra.</i>	63
Cap. XI. <i>De usu Cafè in pectoris morbis; de Lacte Cafeteo; & de efficacia Cafè ad febres sanandas.</i>	71
Cap. XII. <i>De utilitate Cafè in levandis Capitis doloribus; numque homines insomnes teneat.</i>	77
Cap. XIII. <i>De temperamentis & morbis quibus Cafè minus idoneum est.</i>	85
Epistola Döm. BERNIER.	85

I N D E X

I N D E X

Capitum Tractatus de Chi- nensium THE'

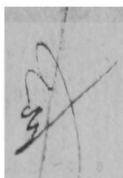
- Cap. I. **D**E natura THE; de nomine ejus,
locis è quibus affertur &
usus ejus antiquitate. pag. 101
- Cap. II. De THE eligendo; de Regionibus
ubi in usu non est; de modoque illud prapa-
randi. p. 111
- Cap. III. De herba THE viribus ad fugan-
dum somnum 119
- Cap. IV. De virtute THE ad sanandos Ca-
pitis dolores. 126
- Cap. V. De virtutibus THE in morbis stoma-
chi, in podagra, Calculo, dolore Colico,
morbis lienis, Rheumatismis, morbisque
aliis & de THE cum lacte. 131

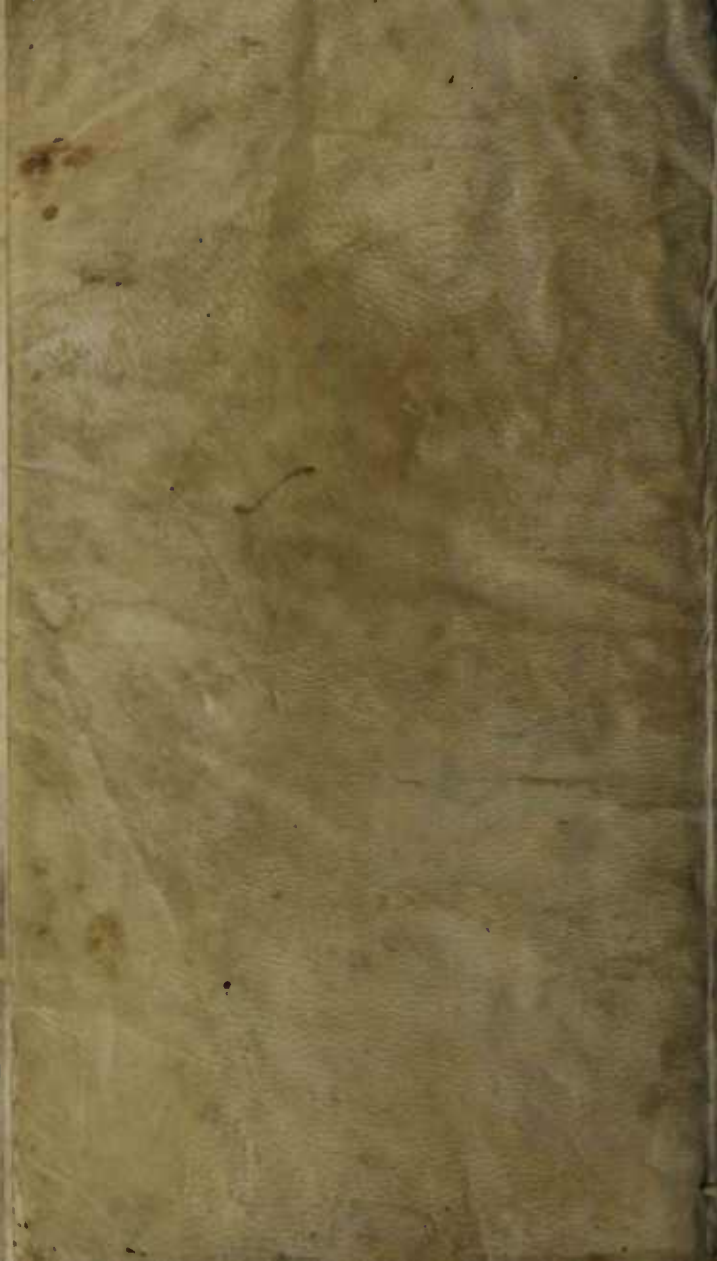
INDEX

Capitum Tractatus de CHOCOLATA.

- Cap. I. **Q**uid sit Chocolata : &
examen ejus ingredien-
tium. pag. 141
- Cap. II. *Preparatio & mixtio simplicium
ad Chocolatæ Compositionem tum &
bibendi modus.* 163
- Cap. III. *De qualitatibus ex Chocolatæ
ingredientium mixtione resultantibus.* 173
- Cap. IV. *Quibus affectibus Chocolata
conveniat.* 178
- Dialogus de Chocolata Interlocuto-
ribus Medico, Americano & Cive.*

FINIS.

A small, square, grayscale image showing a handwritten signature or set of initials. The ink is dark and the background is light. The signature is somewhat stylized and difficult to decipher, but appears to consist of several overlapping loops and lines.

BRASILIANA DIGITAL

ORIENTAÇÕES PARA O USO

Esta é uma cópia digital de um documento (ou parte dele) que pertence a um dos acervos que participam do projeto BRASILIANA USP. Trata-se de uma referência, a mais fiel possível, a um documento original. Neste sentido, procuramos manter a integridade e a autenticidade da fonte, não realizando alterações no ambiente digital - com exceção de ajustes de cor, contraste e definição.

1. Você apenas deve utilizar esta obra para fins não comerciais. Os livros, textos e imagens que publicamos na Brasiliiana Digital são todos de domínio público, no entanto, é proibido o uso comercial das nossas imagens.

2. Atribuição. Quando utilizar este documento em outro contexto, você deve dar crédito ao autor (ou autores), à Brasiliiana Digital e ao acervo original, da forma como aparece na ficha catalográfica (metadados) do repositório digital. Pedimos que você não republique este conteúdo na rede mundial de computadores (internet) sem a nossa expressa autorização.

3. Direitos do autor. No Brasil, os direitos do autor são regulados pela Lei n.º 9.610, de 19 de Fevereiro de 1998. Os direitos do autor estão também respaldados na Convenção de Berna, de 1971. Sabemos das dificuldades existentes para a verificação se um obra realmente encontra-se em domínio público. Neste sentido, se você acreditar que algum documento publicado na Brasiliiana Digital esteja violando direitos autorais de tradução, versão, exibição, reprodução ou quaisquer outros, solicitamos que nos informe imediatamente (brasiliiana@usp.br).